

21 Namen 21 Gezichten

75 jaar bevrijding
Mei 2020

Versie 1 4 mei 2020

Versie 2 30 juni 2020

Versie 3 5 mei 2021

Op een indrukwekkend glas-in-lood raam in het trappenportaal van het voormalig gebouw van de Faculteit der Mijnbouwkunde, gelegen aan de Mijnbouwstraat 120 te Delft, staan 21 namen vermeld. Het zijn de *namen* van 21 personen die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen als *student* of als *docent* van de opleiding Mijnbouw.

Nu, in het jaar waarin wij 75 jaar bevrijding vieren, wordt dit boek uitgegeven om deze 21 gevallen een 'gezicht' te geven en hen te gedenken. Het is ook bedoeld ter nagedachtenis aan de aanzienlijke *groep van mijnbouwkundig ingenieurs* - 57 in totaal - die in deze periode ten gevolge van noodlottige oorlogsgebeurtenissen (ook) het leven lieten, en voor wie de 'Technische Hoogeschool' aan de basis van hun leven heeft gestaan, en die hen heeft geïnspireerd tot wie zij waren.

**Stichting Erfgoed
Mijnbouwkunde Delft**

TUDelft

We boffen

Wij zitten opgesloten
In een huis
In een tuin
Geen contacten
We werken thuis
In 2020

Zij zaten opgesloten
In een hok
In een tenue
Geen contacten
En kwamen niet thuis
In '40-'45

We boffen.

Caspar

*Studentenhuis aan de Oude Delft 12, 1943
Bron: Delftkijkt.nl*

Intrede

God zij dank eindelijk zijn ze weg.

Het land ligt nu kaal en verlaten, geplunderd, stukgeschoten.

Niets is meer onbeschadigd gebleven door de vloedgolf die het heeft overstroomd.

Eenzaam en verlaten ligt de weg voor ons, de steile met scherpen steenen gezaaide weg, links en rechts de kuilen van de bommen, die deze weg voor ons voor immer hebben willen vernietigen.

En nu? Nu moeten we langs dezelfde vernielde weg weer naar boven om datgene te bereiken wat we willen bereiken.

De tocht naar boven zal lang en zwaar zijn, maar komen zullen we er.

Dit is de eenvoudige en oeroude beeldspraak van de moeilijke weg die voor ons ligt, maar die toch altijd weer opgaat.

En zoo gaat het met ons land en met U en met mij en met ons allen.

Het begin hebben we gemaakt en het einde zullen we ook volbrengen.

Ik zou nog wel duizend dingen willen zeggen en helpen bij het naar boven gaan, maar het is alsof mij de keel wordt dichtgeknepen, het wil er niet uit.

Ik kan slechts zwijgen en U bemoedigend toeknikken en succes toewensen.

A.H.B.

*Gedicht uit het 'Officieel Orgaan van de Delftsche Studenten',
1e jaargang, 6 juli [1945], nr. 3, p.1.
A.H. Blom*

Inhoudsopgave

I

Deel I - Introductie 9

21 Namen, 21 Gezichten	11
Van glas-in-lood naar stoere steen.....	13
Een Kunstwerk met Geschiedenis	17
21 namen, 59 namen, 183 namen?.....	21
Tijdlijn	27
Proclamatie van 10 mei 1940.....	33
Een onderbroken studiejaar.....	35
Gedicht uit 'De Spiegel', 1945.....	49

II

Deel II - 21 Namen, 21 Gezichten51

Het Gedenkraam.....	53
Prof. Dr. Ir. Johannes A. A. Mekel	55
Jaap R. Bezaan	57
Felix H. Bloemgarten	59
Henry A. E. Burgers	61
Pieter Egas.....	63
Alexander von Faber	65
Pieter C. Groenewege	67
Hubert J. D. Hamers.....	69
Jaap Hardeman.....	71
Johannes L. Hesselberg.....	73
Cornelis W. van Holst Pellekaan	75
Joan T.H. van den Honert	77

Louis F. Klein Bog	79
Joan L. Larive	81
Ir. Erik C. Scheffer.....	83
Ewoud Sibinga Mulder	85
Hans Simon Thomas	87
Johan W. van Slooten.....	89
Rudolf J. de Vries.....	91
Leonardus J. C. Vuijk.....	93
Henny J. van Zadelhoff	95

III

Deel III - Mijnbouwers tijdens de oorlog..... 97

De Mijnbouwkundige Vereeniging tijdens de Tweede Wereldoorlog.....	99
Secretarieel Jaarverslag 1941-1945.....	109
In Memoriam	115
Onthulling Gedenkraam (Jaarboek 1947-1948) ..	119
Herinneringen aan de oorlog.....	123
Jan Mekel, mijnningenieur	131
Felix Hendrik Bloemgarten.....	139
Jaap Hardeman, Dienstplichtig Korporaal	153
De Limburgse mijnen en mijnwerkers.....	157
Mijnwerker tegen wil en dank.....	167
Het geheim van Schoonebeek	181
Proclamatie van 11 mei 1945.....	197
Weer Vrij!	199
Epiloog.....	209
Referenties	215
Diverse video's en geluidsopnamen	217
Ter afsluiting	219

Leeswijzer

Het doel van dit 'boekje' is om de 21 namen, die sinds 1947 op het indrukwekkende glas-in-lood raam in de oude Faculteit Mijnbouwkunde staan vermeld, een gezicht te geven. Om iets meer over hen te vertellen dan alleen hun 'naam'. En ook om iets meer de omstandigheden te schetsen, waaronder deze 'namen' hun leven hebben gegeven, en wie zij waren.

In 2019 is het initiatief ontstaan om ter gelegenheid van 75 jaar bevrijding in 2020, dit boek uit te geven ter nagedachtenis van deze '21 namen'.

I

In **Deel 1** staat een aantal inleidende beschouwingen, een 'tijdlijn' van een aantal belangrijke gebeurtenissen gedurende de periode 1940-1945, en een inleidend, analyserend, overzicht van het eerste jaar van de Tweede Wereldoorlog, gezien vanuit het perspectief van de Delftse en Nederlandse studentenwereld.

II

In **Deel 2**, het hart van het boek, staan de 20 namen van de gesneuvelde studenten mijnbouwkunde en die van professor Mekel, hoogleraar in de historische geologie en paleontologie, 21 namen in totaal. Bij iedere naam een foto, en een beknopte 'bio'.

III

In **Deel 3** is een aantal 'achtergrondverhalen' opgenomen. Verhalen over de Mijnbouwkundige Vereeniging, de studievereniging van alle studenten die mijnbouwkunde studeerden (en tegenwoordig: studenten van de opleiding 'Technische Aardwetenschappen' aan de Technische Universiteit Delft), en een aantal 'portretten'; onder andere over professor Mekel, Felix Bloemgarten en Korporaal Jaap Hardeman, allen omgekomen. Daarnaast een aantal verdiepende verhalen over de oorlogsjaren '40-'45 en hoe iedereen op zijn manier probeerde te overleven in Nederland maar bijv. ook in Zuidoost Azië.

Het boek sluit af met een aantal overzichten van referenties en naslagwerken die bij het samenstellen van dit boek zijn gebruikt. Deze kunnen bij de geïnteresseerde lezer ook dienen voor nader onderzoek of een verdere verdieping in de omstandigheden en gebeurtenissen van de zwarte periode '1940-1945'.

"Zij waren studenten, ja zeker, maar zij waren eerst en voor alle dingen jonge mensen met een sterk gevoel voor recht en gerechtigheid. Duidelijk trad dit aan den dag bij het ontslag van hun Joodsche leermeesters en bij de staking." [...]

Woorden van prof. ir. W. Schermerhorn, minister-president, bij de herdenkingsplechtigheid in de Nieuwe Kerk op 19 september 1945, zoals ook opgenomen in het 'Gedenkboek' (p. 216-222) [1].

De samenstellers van dit gedenkboek wensen u een boeiende leeservaring.

Delft, mei 2020 ■

De foto's en bio's in Deel II van deze uitgave zijn afkomstig van het 'Gedenkboek' dat in 1947 is uitgegeven door de 'Delftschen studentenraad, in opdracht van de 'Delftsche studentencontactgroep' ter nagedachtenis van alle omgekomen docenten en studenten van de (toen:) Technische Hoogeschool: 'Gedenkboek van het verzet der Delftsche studenten en docenten gedurende de jaren 1940-1945'. In totaal 183 personen. Hun namen staan ook vermeld op de gedenkplaquette die zich bevindt op de begane grond van de aula van de universiteit (zie ook pagina 26).

I

Introductie

21 Namen, 21 Gezichten

4 Mei 2020

Voor de vele mijnbouwkundig ingenieurs die op het ‘oude’ Instituut der Mijnbouwkunde hebben gestudeerd, is het een bekend verschijnsel: een groots glas-in-lood raam in het brede trappenhuis van de begane grond naar de eerste verdieping van het gebouw aan de Mijnbouwstraat. Hoe vaak zal eenieder daar in zijn studie wel niet zijn langs gelopen, op weg naar college, of juist op weg naar huis. Niet echt ‘kijkend’ naar het raam, wel iedere keer de bijzondere omgeving opnemend... Honderden en honderden keren.

“
*Beseffen wij met
welk een fierheid
zij hun jonge
levens gaven?*
”

21 Namen staan er op, op ‘dat raam’. 21 Namen van bijzondere personen die zich in de periode van de Tweede Wereldoorlog niet lieten leiden door wat er hen werd gezegd, maar nadachten over wat er werd gezegd. Met professor Mekel als belangrijkste boegbeeld van dit verzet; niet alleen voor ‘mijnbouw’ maar voor de gehele (toen nog hetende:) Technische Hoogeschool Delft. Tezamen met docenten en studenten van alle andere faculteiten (destijds: afdelingen) lieten zij zien dat er altijd een “Nee” is, als grenzen van fatsoen en moraal ernstig overtreden worden.

Hun dapperheid en vastberadenheid heeft hen zelf geen geluk gebracht. Meer dan 180 studenten en docenten van de ‘TH’ kwamen om in de strijd om rechtvaardigheid; het bracht vrijheid voor hen die de donkere periode tussen 1940 en 1945 wel overleefd hebben. Op 19 mei 1945 werden de in deze jaren omgekomen helden van de TH Delft herdacht tijdens

een speciale dienst in de Nieuwe Kerk van Delft, onder ander met een indrukwekkende toespraak van Ruud von Nordheim, één van de leiders van het verzet, en mijnbouwer. Hij verwees naar het beschermen van de universitaire waarden, waarvoor iedereen moet opstaan, als die worden ondermijnd: “Beseffen wij met welk een fierheid zij hun jonge levens gaven?”...

Op 3 mei 1947 werd in het kader van de nationale herdenking van de gevallen in de Tweede Wereldoorlog met een toespraak van de toenmalige president der Mijnbouwkundige Vereeniging de onthulling van het gedenkraam in het gebouw van Mijnbouwkunde ingeluid. Met in dit gebrandschilderde raam - zoals reeds opgemerkt - de namen van diegenen van de Afdeling der Mijnbouwkunde aangebracht, die in de strijd voor onze vrijheid waren omgekomen.

Al die tijd heeft ‘het raam’ zijn dienst vervuld: het bieden van een gedenkplek voor hen die voor onze vrijheid de hoogste prijs hebben betaald, ook toen - en sinds - de faculteit der ‘Mijnbouwkunde en Petroleumwinning’ in 2007 is verhuisd naar het gebouw van Civiele Techniek aan: de Mekelweg.

Nu, 75 jaar na de oorlog, willen we met dit gedenkboek de namen van deze ‘21’ verbinden met hun gezichten. Van ieder is een korte beschrijving opgenomen van wie zij waren en wat zij deden, voor zover we dit hebben kunnen traceren: ‘21 Namen, 21 Gezichten’.

Laat hun naam voor altijd een voorbeeld blijven, om alert te zijn op maatschappelijke ontwikkelingen waarvan iedereen moet zeggen: “Nee!”.

Glück Auf! ■

Duco Drenth

*Alumnus ‘Mijnbouw’, TU Delft
Bestuurslid Stichting Erfgoed Mijnbouwkunde Delft*

*Herdenkingsraam in de voormalige
faculteit Mijnbouwkunde aan de
Mijnbouwstraat 120, Delft.*

Van glas-in-lood naar stoere steen

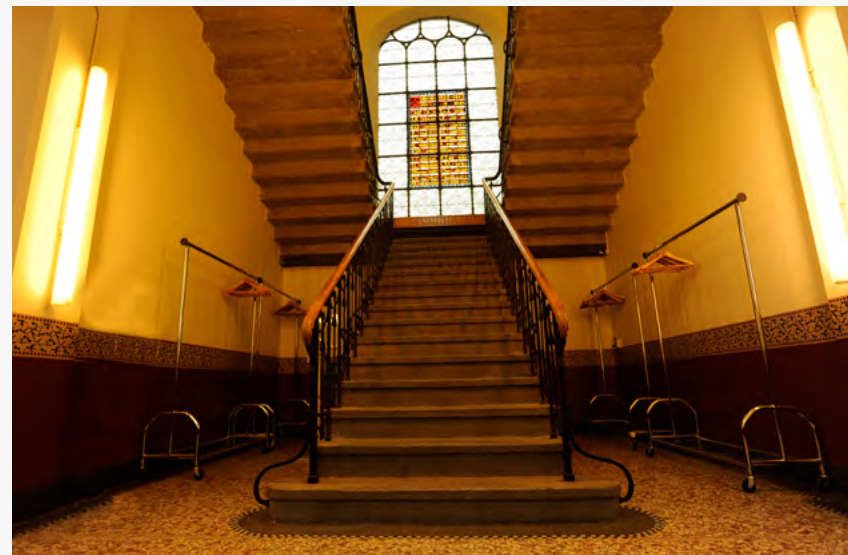
In 2007 verhuisde de afdeling *Geoscience & Engineering* (toen nog *Applied Earth Sciences*, en voor de meeste alumni nog steeds *Mijnbouw en Petroleumwinning*) van het vertrouwde gebouw aan de Mijnbouwstraat naar het moderne glazen kopgebouw van de faculteit CiTG in het hart van de TU Delft campus.

Hoewel het nieuwe gebouw al snel een thuis werd voor de medewerkers en studenten, betekende het vertrek uit de Mijnbouwstraat ook dat er dingen verloren gingen. Een daarvan was de ervaring van het op- en afgaan van de hoofdtrap: je blik werd daarbij getrokken naar het raam met eenentwintig namen in felgeel en rood, op een zwarte achtergrond.

Eenentwintig namen van twintig studenten en één hoogleraar die hun leven verloren in een tijd en onder omstandigheden die onvoorstelbaar zijn voor de meesten van ons die nooit een oorlog meemaakten. Namen ook die dierbaar zijn voor hen die

De nieuwe afdeling Geoscience & Engineering, op het Mekelpark ('Campus') van de TU Delft. Foto: Campus Development TU Delft.

de eigenaren kenden. Een kleine *Schlägel und Eisen* en de woorden 'Zij die vielen 1940-1945' maakten aan iedereen die de trap op- of afliep duidelijk waar dit glas-en-loodraam naar verwees.

Het trappenhuis in de voormalige faculteit Mijnbouw aan de Mijnbouwstraat 120 te Delft. Foto: Tomas van Dijk.

Ieder jaar wordt op 4 mei in 'het oude gebouw' een kleine herdenking gehouden voor medewerkers, studenten en alumni, georganiseerd door onze studievereniging de Mijnbouwkundige Vereniging, die eindigt in een sobere kranslegging onder het raam, waarna het 'Glück Auf' wordt gezongen.

Close-up van het glas-in-lood raam in het trappenhuis in de voormalige faculteit Mijnbouw aan de Mijnbouwstraat 120 te Delft.

“

Het is ook een eerbewijs aan diegenen van de eenentwintig die de moed hadden om te doen wat zij wisten dat ze moesten doen

”

Deze kleine, maar betekenisvolle bijeenkomst herinnert ons eraan dat vrijheid en welvaart niet vanzelfsprekend zijn, en dat onderdrukking, chaos, genocide en ellende ver van ons af lijken te staan, maar wel degelijk echte bedreigingen vormen. Het is ook een eerbewijs aan diegenen van de eenentwintig die de moed hadden om te doen wat zij wisten dat ze moesten doen, en die op een of andere manier de strijd aangingen met het onrecht en daarvoor met hun leven betaalden.

Toen een paar jaar terug de verkoop van het oude gebouw aan de Mijnbouwstraat werd aangekondigd, ontstond het idee om een kopie van het raam te plaatsen in ons nieuwe gebouw. Geleidelijk ontwikkelde dat idee zich tot een plan om, in plaats van een kopie van het oude raam, een nieuw gedenkteken te maken.

Het Kunstwerk bij het trappenhuis van de afdeling Geoscience & Engineering, op het Mekel-park ('Campus') van de TU Delft. Foto: Frank Auperlé.

“

Het resultaat is indrukwekkend: een massief brok marmar met een vorm en textuur die ons doen vragen wat er is terwijl we het niet kunnen zien

”

Een kunstwerk, vergezeld van een gedenkzuil met eenentwintig namen, opnieuw bij de hoofdtrap, om opnieuw de regelmatige ervaring van het lezen van die eenentwintig namen mogelijk te maken zodat we hun betekenis nooit vergeten. Goede ideeën komen vaak in tweeën, en ook de MV dacht aan een kunstwerk, maar dan als eerbetoon aan de aardwetenschappen. Eén en één is vaak ook meer dan twee, en de MV en de faculteit combineerden daarom al snel hun plannen. Het resultaat is indrukwekkend: een massief brok marmer met een vorm en textuur die ons doen vragen wat er is terwijl we het niet kunnen zien; wat er bestaat terwijl we het nooit zullen bereiken, en wat we ons kunnen voorstellen, terwijl we het nooit écht zeker zullen weten.

Datzelfde geldt voor de eenentwintig levens, waarvan we ons weliswaar kunnen voorstellen, maar nooit echt zullen weten, wat het verlies ervan voor hun dierbaren betekende, maar die ons ook kunnen inspireren om dat te doen waarvan wij weten dat we het moeten doen. ■

Jan Dirk Jansen

Decaan van de faculteit Civiele Techniek en Geowetenschappen

Een Kunstwerk met Geschiedenis, het idee

Ongeveer 2 jaar geleden kwam het idee in ons op om de Mijnbouwkundige Vereniging een kunstwerk aan te bieden. We wilden de wereld laten zien dat onze studie uit wel iets meer bestaat dan alleen 'stenen': *Applied Earth Sciences* is een studie over de aarde en haar geschiedenis, over haar huidige toestand, en over haar toekomst. De geschiedenis speelt een belangrijke

rol omdat het mogelijk is aan de hand van de geschiedenis het verleden te reconstrueren. Op dit moment leven wij, mensen, op de aarde. Het is van groot belang om ook met de aarde te leven, haar zo intact mogelijk te houden en om voor onze planeet te zorgen om haar te blijven behouden voor de toekomstige generaties; zoals dappere mensen in de geschiedenis ook hun leven gaven voor de vrijheid.

Het kunstwerk, 'Soft Layer', met de gedenkzuil geïnspireerd op het gedenkraam

In het kunstwerk voor de Mijnbouwkundige Vereniging, 'Soft Layer', staan twee thema's centraal:

Het eerste thema is de continuïteit. De continuïteit van de Aarde, het bestaan van de Aarde, het gebruik ervan en haar kwetsbaarheid. De mens moet in goede harmonie met de Aarde samenleven. Wij leven niet op de Aarde, maar mét de Aarde. Ook de continuïteit van de vereniging en haar tradities. Net zoals de Aarde heeft de Mijnbouwkundige Vereniging een rijke, en hele relevante, geschiedenis, welke moet worden gekoesterd door de leden en alumni. De vereniging kent vele tradities die vandaag de dag nog steeds worden nageleefd en wij streven ernaar om ze ook voor de toekomst veilig te stellen. Zo blijft onze vereniging bestaan, trouw aan haar tradities en haar verleden.

Zo zullen wij via dit kunstwerk en de bijhorende gedenkzuil ook de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog herdenken in het licht van de historie van de Mijnbouwkundige Vereniging gedurende deze tijd. Al dan niet vanuit 'Het Noorden', waar

later heel wat studenten dankzij de hulp van Jan Garos konden onderduiken, verrichtten Delftse studenten, en met name mijnbouw studenten veel illegaal werk. Helaas vielen daarbij ook slachtoffers, van de Afdeling der Mijnbouwkunde procentueel gezien de meeste. De integriteit van professor Mekel, die in 1942 door de Duitsers werd gefusilleerd, was een voorbeeld van een standvastige Nederlander in deze barre tijden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat bij de "zuiveringen" die de Technisch Hogeschool na de bevrijding onderging, de Afdeling der Mijnbouwkunde de eerste was die weer aan het werk mocht gaan.

Het tweede thema is gelaagdheid. Dit thema is snel te koppelen aan de gelaagdheid van de Aarde, maar er kan ook gedacht worden aan de gelaagdheid in aardwetenschappelijk denken en de gelaagdheid in de educatie van onze opleiding. Hiermee hebben wij als vereniging een gelaagd verleden, dat prachtig illustreert hoe in de tijd onze opleiding en vereniging veranderd zijn.

Met dit idee in het hoofd, gingen we op zoek naar het juiste kunstwerk dat de onderliggende gedachten kon laten leven. We hebben veel stenen bekeken; zo hebben we gezocht naar stenen die bijvoorbeeld CO₂ op kunnen nemen, wat een positieve bijdrage zou kunnen leveren aan de TU Delft Campus. Zo zijn veel verschillende typen stenen de revue gepasseerd, waaronder graniet en olivijn. Uiteindelijk hebben we toch gekozen voor een marmersoort uit Turkije, welke niet veel zal eroderen en daardoor nog vele jaren mooi zal blijven.

De weg die wij hebben afgelegd om dit kunstwerk te realiseren begon toen met het kiezen van het beste, meest duurzame, mooiste en ook groots blok marmer. Het blok zelf heeft daarna ook een lange weg afgelegd van Turkije naar Delft, en ook de

kunstenaar vloog van verre over om dit kunstwerk te kunnen maken. Hij, Toshitaka Nishizawa, heeft fantastisch werk geleverd met het ontwerpen van het kunstwerk en het bewerken van het marmer.

Vele verschillende partijen waren betrokken en hebben geholpen om dit kunstwerk werkelijkheid te maken en daarvoor willen we iedereen bedanken die ons

heeft geholpen gedurende onze tijd op weg naar het ultieme kunstwerk. Op 24 februari 2020 was het dan zo ver en werd het kunstwerk onthuld. Op deze stormachtige dag miste er alleen nog één belangrijk element van het kunstwerk, welke te maken heeft met de geschiedenis van de Mijnbouwkundige Vereniging: de gedenkzuil. Op 4 mei 2020 zal dit missende onderdeel worden geplaatst en zal het plaatje compleet zijn.

De gedenkzuil in combinatie met het kunstwerk zal een plek voor herinnering worden waar we de herinneringen aan hen - die hebben gevochten en die vielen voor de vrijheid - voor de huidige generatie en de toekomstige, zullen behouden.

Detail van het werk 'Soft Layer'

De gedenkzuil is een eerbetoon aan de 21 namen die staan vermeld op het gedenkraam van de oude faculteit en nu ook bij dit kunstwerk. Het kunstwerk in samenhang met de gedenkzuil laat zien hoe divers en gelaagd de geschiedenis van de Mijnbouwkundige Vereniging is, en hoe tradities en herinneringen aan vroeger nog steeds een fundamenteel onderdeel vormen van de vereniging en haar toekomst. We hopen dat het kunstwerk en de gedenkzuil een plek van eer en ontmoetingen wordt, en dat de bezoekers worden gemotiveerd om altijd te doen wat juist is, zoals zij voor ons ook ooit deden! Met dit 'work of art' hopen we de gelaagdheid van de aarde en de historie van de Mijnbouwkundige Vereniging te combineren voor het verleden, het heden en voor de toekomst. ■

Renske Free

Student AES

Herdenkingskunstwerk-commissie

Mijnbouwkundige Vereniging

In het (aparte) boekje, genaamd 'Soft Layer' wordt een uitgebreide toelichting omtrent het kunstwerk beschreven, alsmede vele foto's van de totstandkoming ervan. Dit document is te vinden via de 'QR'-code bij het kunstweek/plaquette, en via de website van de Mijnbouwkundige Vereniging (www.mv.tudelft.nl/mv-work-of-art-2/).

21 namen, 59 namen, 183 namen?

21 namen

De 21 namen die in dit boek nader worden 'beschreven' zijn diegene die ten tijde van de Tweede Wereldoorlog aan de 'Afdeling der Mijnbouwkunde' studeerden (totaal 20 personen), of doceerden (i.c. prof. Mekel), en die het leven lieten bij de strijd om de vrijheid.

59 namen

Daarnaast zijn er ook vele mijnbouwkundig ingenieurs gesneuveld in deze periode. In het Jaarboek 1941-1946 van de Mijnbouwkundige Vereeniging staat een lijst van 59 namen opgenomen ('Delftsche mijnningenurs die ten gevolge van noodlottige oorlogsgebeurtenissen het leven lieten'), zie afbeelding hiernaast, inclusief het jaartal van afstuderen (variërend van 1899 tot 1942).

Van de 59 staat de naam 'J.A.A. Mekel' ook op de lijst, 'onze' professor Mekel, net als 'E.C. Scheffer', afgestudeerd in 1942 (die was dus zowel student als ingenieur in de periode WOII). Zo zou een gecombineerde lijst van zowel mijnningieur als mijnbouwstudenten uitkomen op $21 + 59 - 2 = 78$ personen.

Wij herdenken op deze plaats alle Delftsche mijnningenurs, die ten gevolge van noodlottige oorlogsgebeurtenissen het leven lieten..

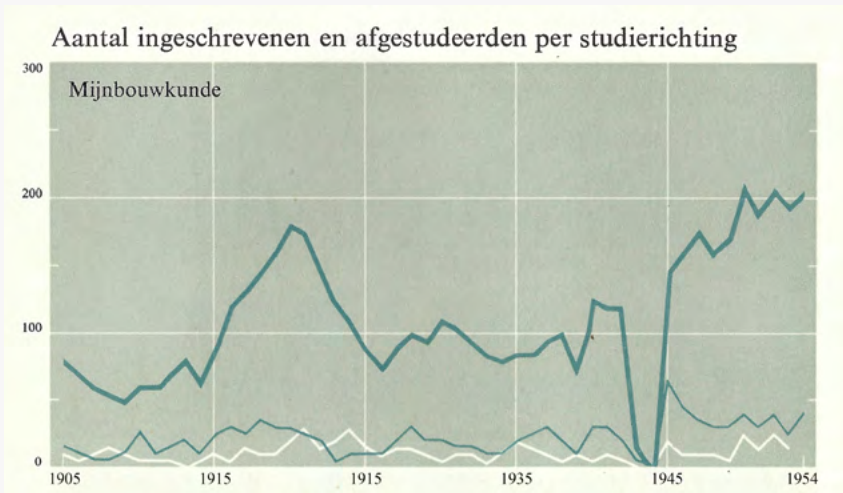
W. VAN ACHTERBERGH	1926	P. H. DE JONG	1924
W. A. J. AERNOUT	1910	W. M. KERSTEN	1929
E. J. BEENS	1916	J. A. VAN DER KLOES	1936
L. R. BEYNEN	1925	F. M. A. KUNERT	1906
A. CHR. D. BOTHÉ	1918	W. J. R. LANZING	1926
E. M. BUNGE	1922	J. L. A. LEDEBOER	1905
A. J. COSIJN	1918	H. J. LOHUIZEN	1911
W. VAN DAM	1922	C. C. VAN LOON	1924
G. W. BARON VAN DEDEM	1930	P. M. MATYSEN	1919
F. J. A. DERMOUT	1936	J. A. A. MEKEL	1916
J. B. VAN DER DRIFT	1911	O. W. MEMELINK	1925
J. VAN DUNGEN	1909	B. C. C. MÜLLER	1933
H. A. M. v. D. DUNGEN	1930	A. VAN OVERSTRATEN	
H. H. DUURENTIJDT	1932	KRUYSSSE	1922
J. DUIFJES	1931	C. H. VAN RAALTEN	1929
B. VON FABER	1902	J. REYZER	1910
H. FRIJLING	1906	J. J. ROELANTS	1932
G. J. GEURSEN	1918	J. SALM	1923
W. F. GISOLF	1909	E. C. SCHEFFER	1942
H. J. E. M. HAMER	1925	A. G. G. SCHOT	1924
B. P. HARREVELD	1921	J. H. STEGGEWENTZ	1919
L. E. W. DEN HARTOG	1936	TAN SIN HOK	1925
I. VAN HEEK	1931	H. TERPSTRA	1925
F. VAN HEELSBERGEN	1924	A. E. VERMEY	1926
W. H. HETZEL	1921	R. G. VEENEBOES	1910
G. B. HOGENRAAD	1905	J. A. W. IN DE BETOUW	
W. HOLLEMAN	1912	VAN DER VOORT	1925
A. VAN DEN HONERT	1912	Tj. DE VRIES	1930
B. C. M. VAN DER HOOP		M. T. WIESSNER	1928
P. HÖVIG	1901	D. W. WEBER	1922
P. J. JANSEN	1899		

MV Jaarboek 1941-1946 (p. 35) met 59 door oorlogsgeweld omgekomen mijnbouwkundig ingenieurs. 'Interessante' namen op deze 'lijst van 59' zijn onder andere: 'B. von Faber', afgestudeerd in 1902 (familie van A. von Faber, omgekomen), 'A. van den Honert', afgestudeerd in 1912 (de vader van J. T.H. van den Honert, omgekomen), 'Tj. de Vries', afgestudeerd in 1930 (familie van R.J. de Vries, omgekomen).

Bij het opstellen van dit boek is het niet mogelijk geweest te achterhalen of het hier inderdaad gaat om familie van de overleden mijnbouwstudenten, of meer 'toevallige' naamgenoten.

In de namenlijst van het Jaarboek van 1938-1941 staan in totaal 425 mijnbouwkundig ingenieurs opgenomen. Het aantal mijnbouwstudenten bedroeg in 1941: 135. Totaal gaat het dan om 560 personen. Gezien deze aantallen ingenieurs en studenten rond die tijd kan niet anders worden geconcludeerd dat het in totaliteit gaat om een aanzienlijk aantal gesneuvelden gedurende de periode 1940-1945: 78 op een 'populatie' van (ongeveer) 560, oftewel 14%; de waarheid is wrang.

Aantal ingeschreven (bovenste, dikke lijn), aantal eerstejaars (middelste, dunne lijn) en afgestudeerden (onderste, witte lijn) van de studierichting Mijnbouwkunde. Tussen 1925 en 1940 lag het totaal aantal ingeschreven rond de 100, na 1945 steeg dit snel naar 200 studenten. Het aantal afgestudeerden varieerde tussen de enkele en 20 studenten per jaar. (Gedenkboek TU 1905-1955, p. XXIX) [4].

183 namen

Jaar	Aantal
1940	7
1941	2
1942	24
1943	28
1944	50
1945	46
vermist	26
Totaal	183

Overzicht omgekomen docenten en studenten van de Technische Hoogeschool 1940-1945.

Naast de overleden mijnbouwers zijn er uiteraard ook bij de diverse andere opleidingen/ faculteiten van de Technische Hoogeschool een groot aantal studenten en docenten omgekomen ten gevolge van verzetsactiviteiten en oorlogshandelingen gedurende WOII. Het 'Gedenkboek' [1] uit 1947 bevat een volle lijst, met in totaal 183 namen (waarvan 26 opgegeven als 'vermist'), die ook op de gedenkplaquette die zich nu in de Aula van de TU Delft bevindt, worden vermeld.

Zie de gedenkplaquette en de namenlijst op de volgende pagina's 25 en 26.

Alle '21' namen staan ook op deze lijst, daar is dus niet sprake van een verdubbeling.

Los van deze 'lijstjes', zullen er ongetwijfeld namen van mijnbouwkundig ingenieurs ontbreken; van hen die omkwamen bij werkzaamheden in de periode 1940-1945, of vlak daarna, of ten gevolge van ander heilspoed, bijv. in interneringskampen in bijv. Zuid-Oost Azië. Bij het opstellen van dit boek is het niet mogelijk geweest om te achterhalen welke ingenieurs dit betreft. ■

Heeft u meer achtergrond over één van de genoemde 'mijnbouwers'? schroomt u dan niet om dat te zenden aan: Secretaris-MV@tudelft.nl

Namen vermeld op de gedenkplaat

1940	W.Th. Pahud de Mortanges	J.L. Hesselberg	Th. Booij
J. Bettink	Ch.O. van der Plas	W. de Nie	A.C. van de Poll
A. H. Bodaan	E.E. van Raalte	J.L. Plesman	K.A. Schipperus
J. Hardeman	A.G. Smit	L.G. de Val	J.C. Coenraads
H. Simon Thomas	C.J. Gude	W.H. van Leeuwen	L.F. Klein Bog
F. H. Starke	mej. dr. R.A. Biegel	G.J. Muller	H. Falkena
J. W. C. Tellegen	ir. W.H. van Doorninck	O.W. de Brey	E.M. Wierda
I.J. Roodenburg	J. van Hattem	drs. W. Westerhof	E. Sibinga Mulder
	ir. W. van Hattem	H. Blankenberg	P.J.F. ten Bosch
1941	ir. K.L. Kamp	L.D. Wolters	C.J. Hammes
E.M. von Baumhauer	ir. J.W. van Pienbroek	M.W.G. Kop	S.K. Luitse
D. van Swaay	J. Addeson	V. Obermeijer	A. von Faber
	A. P.J. van Gelder	P.A. Fentener van Vlissingen	P. Egas
1942	S. Kuiper	R.A. Kollewijn	C.H.J. Bosch
J. van Assenbergh	A.M. Pleyte	J.H. Kessler	F.M. Meertens
G. Joekees	J. bij de Vaate	C. van Nes	F. van Wijk
L. van Leeuwen	J. Pottinga	jr. ir. M. Reuchlin	H.E. Schmid
W.B.J. Olland	G.W. Jongbloed	E.R. Kerkhoven	prof. ir. J. Muysken
Jhr. J.J. Storm van 's Gravesande	D. Stibbe	ir. Ch. A. Simon Thomas	S.S. Hoogstra
G.M. van Rossem	J. Bakkes	A. Voogel	L.J. ten Horn
J.Th. van der Honert	G.H.M. Vierling	N. Smaal	Vermist
prof. dr. ir. J.A.A. Mekel	1944	A. Pothoven	
H.J. Bolt	P.A.J.M. van der Weegen	H.J.D. Hamers	ir. J. Andriess
E.P. van Groningen	G.R. van der Laan	1945	J. van Blerkom
H.F. Kilsdonk	F. Bergsma	R. Wesselink	J.J. Petrus Blumberger
prof. ir. R.L.A. Schoemaker	Th.H. Navis	H. Prins	E. de Ceuninck van Capelle
J.W. van Slooten	H.J. Brons	E.E. Woutman	dr. ir. W.D. Cohen
R.A. de Vries	J.L. Sanders	L. Beyerinck	P.H.D. van Dantzig
J. Woltjer	B.M. Berger	ir. J.L. Alta	E. Glaser
H.J. van Zadelhoff	G. van Kersen	H. J.E. Dopheide	K. Glazer
J.R. Wiersum	H. Gieskes	L. Reidsma	R.H. van der Hal
J.C. Meijer	J.C. Kolff	L.J.C. Vuijk	C.Th. de longh
C.J.C. Hugenholtz	R. Stuffken	H. Hagreis	A.J. Jans
J.B.F. van Hasselt	A.A. Roosa	H.A.E. Burgers	M.J. Jansen
P.C. Groenewegen	J.W. van Hamel	O.C. Tichelaar	E. Konijn
E. Birnbaum	L.Th. de Haan	J.R. Bezaan	J.A. Krayenhof van de Leur
C.W. van Holst Pellekaan	J.P. Ravelli	M.W. Voogd	S.I. van Kreveld
J. Zijdenbos	M.P. Menalda	H. van Lennep	J.L. Larive
	S.S. de Koe	R.J. de Vries	B. Oosterbaan
1943	J.J. van Rietschoten	H.E. de Haan	F.H. Bloemgarten
A.J.C. van der Nagel	H.E. de Haan	prof. dr. E.C. Wiersma	prof. dr. E.C. Wiersma
A.G.H. Maassen	W.V.J. Koene	ir. J.W.H. Penning	ir. J.W.H. Penning
W.W. Mooij	ir. J.W.H. Penning	R. S. Cohen	R. S. Cohen
N.A. Vreede	R. S. Cohen	dr. ir. A.W. van der Moore	dr. ir. A.W. van der Moore
A.C.P. Waals	M.A.R. Werson	K.E. Fokma	K.E. Fokma
P.M.A. Huurman	C. van Bergeijk	W.F. Hoogewerf	W.F. Hoogewerf
M.H.H. Koenig			

Overzicht namen van omgekomen docenten en studenten zoals vermeld op de gedenkplaat in de Aula, 183 namen. [2, p. 64]

Gedenkplaat uitgevoerd naar ontwerp van prof. L.O. Wenckebach. Deze gedenkplaat hangt nu op de begane grond van de Aula op het Mekelpark. Oorspronkelijk hing de afbeelding in het gebouw van de voormalige Akademie, Oude Delft 95, later in het hoofdgebouw van de TU Delft aan de Julianalaan 134. Foto: Frank Auperlé (2020).

Tijdslijn

Bijgaand overzicht geeft op grove hoofdlijnen het verloop van diverse gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog weer, gezien door een 'Delftse' bril. Ook de sterfdata van de 21 personen op het 'mijnbouw'-raam, en de plaats waar zij hun leven lieten, staan erin vermeld.

Daarbij zijn de data en locaties als uitgangspunt genomen zoals die staan opgenomen in de 'Erelijst van Gevallenen 1940-1945' [15]. Deze Erelijst is - sinds 1960 - ook fysiek te bezien in de hal van ingang 'Binnenhof 1a' van de Tweede Kamer der Staten Generaal te Den Haag.

De 'Tijdslijst' zoals hieronder opgenomen is geenszins volledig, maar bedoeld om onder meer een eerste perspectief te bieden op de acties en reacties die plaatsvonden in de periode 1940-1945.

22 november
Aankondiging ontslag Joodse werknemers in overheidsdienst (incl. Joodse hoogleraren)

26 november
Delft: Sluiting Technische Hoogeschool
Leiden: Rede van hoogleraar rechtsgeleerdheid R. P. Cleveringa n.a.v. ontslag Joodse hoogleraren

23 november Delft
Toespraak Frans van Hasselt in trappenhuis Weg- en Waterbouwkunde (zie blz. 43)

25 en 26 november Delft, Leiden
Studentenstaking

27 november Leiden
Sluiting Universiteit Leiden

18 december Delft
Het Delftsch Studenten Corps, Sanctus Virgilius en de Delftsche Studenten Bond worden ontbonden. De sociëteiten worden door de Sicherheitspolizei bezet. Nu er geen colleges meer zijn, en geen verenigingen, verlaten de meeste studenten Delft.

'41

Amsterdam **25 en 26 februari**
Februaristaking

1 maart
Alle Joden in overheidsdienst worden met onmiddellijke ingang ontslagen.
NB: Ze waren op 22 november 1940 al geschorst.

Delft **zomer**
Oprollen van de Delftse verzetsgroepen 'Mekel' en 'Schoemaker'. Arrestatie van professoren Mekel en Schoemaker.

Delft **november**
Verbod Joodse leden van 'niet-commerciële' verenigingen. Opheffing studentenverenigingen. Studieverenigingen, met hun iets lossere structuur, laten zichzelf 'doodbloeden'. N.B: Voor mijnbouwstudenten nam het café van Jan Garos, 'Het Noorden', min of meer de rol van ontmoetingscentrum over.

15 februari
Er wordt met ingang van het volgende studiejaar een numerus clausus afgekondigd voor studenten van geheel of gedeeltelijk Joodse afkomst. Het komt neer op een stop voor Joodse eerstejaars, waaronder bijvoorbeeld het verzoek van (de van oorsprong Joodse) Felix Bloemgarten van 24 mei 1941 om mijnbouwkunde te mogen studeren, een verzoek dat op 7 oktober 1941 werd afgewezen.

vanaf april Delft
Stapsgewijs weer opstarten Technische Hoogeschool (sinds de sluiting van 25 november 1940)

24 augustus 1941 Delft
24 augustus 1941
Arrestatie van o.a. Frans van Hasselt na een kloppjacht op studenten na de liquidatie van de verrader Hugo de Man. Van Hasselt wordt naar concentratiekamp Buchenwald gestuurd, waar hij op 10 september 1942 overlijdt.

'42

Sachsenhausen (Oranienburg, D) **3 mei**

Deze dag werden 58 leden van de Ordedienst samen met 14 verzetsstrijders van de groepen Schoemaker en Mekel geëxecuteerd in het concentratiekamp Sachsenhausen. Dit staat ook bekend als het 'Proces der 72'.

— † Overlijden Prof. Dr. Ir. J.A.A. Mekel (60 jaar)

— † Overlijden J.T.H. van den Honert (27 jaar)

— † Overlijden J.W. van Slooten (24 jaar)

— † Overlijden H.J. van Zadelhoff (22 jaar)

10 september *Buchenwald*

† Overlijden J.B.F. ('Frans') van Hasselt (29 jaar)

25 september *Overveen*

† Overlijden P.C. Groenewege (22 jaar)

20 november *Scheveningen*

† Overlijden C.W. van Holst Pellekaan (20 jaar)

6, 8 en 9 februari

Razzia's onder Delftse studenten (totaal 215) in de gebouwen van W&W, W&SB, EL, TP. Gebouw Mijnbouwkunde werd niet bezocht.

10 februari *Delft*

Technische Hoogeschool wordt door de bezetter gesloten

7 april

Oroep van de regering (Minister Bolkestein) in Londen om de 'loyaliteitsverklaring' NIET te tekenen

8 april *Delft*

De Senaat (nu: 'College van Bestuur') van de Technische Hoogeschool adviseert (bij ruime meerderheid) de 'loyaliteitsverklaring' WEL te tekenen

Een documentaire over de Loyaliteitsverklaring is hier te vinden: <https://vimeo.com/54759633>. [34] Een verslag van drie Delftse studenten die elk een andere afweging maakten.

'43

Delft **voorjaar**

Oprollen van de Delftse sabotagegroep 'Pahud de Mortanges'

12 en 13 maart

Invoeren van de 'Loyaliteitsverklaring' door de bezetter.

10 april

Uitslag tekenaars 'Loyaliteitsverklaring'.

N.B.: Uiteindelijk tekenden 779 van de 2.906 Delftse Studenten (26%). 'Mijnbouw' was met 12% het laagste aantal tekenaars. In totaal werd de verklaring door 3.550 studenten in heel Nederland ondertekend (op 14.600 studenten, = 24%).

mei

Diverse aanscherpingen van Duitse overmacht op de Nederlandse samenleving

Delft **4 mei**

Beslaglegging van studentenadministratie Technische Hoogeschool door de Sicherheitspolizei

1 juni

Technische Hoogeschool wordt weer geopend voor studenten

zomer

Oprollen van de Delftse sabotagegroep 'Pleyte'

vermist, Duits-Zwitserse grens

10 september

— † Overlijden J.L. Larive (23 jaar)

15 maart

Verzoek tot schorsing van het hoger onderwijs door 200 docenten, onder wie 30 Delftse hoogleraren

Normandië (Fr) **6 juni**

'D'-day, landing geallieerde troepen in Normandië

Dreux (Fr) **26 juli**

— † Overlijden F.H. Bloemgarten (24 jaar)

Vught **30 augustus**

— † Overlijden J.L. Hesselberg (25 jaar)

6 mei

Alle niet-tekonaars worden opgeroepen te melden voor de 'Arbeitseinsatz'.
N.B.: Uiteindelijk meldden 3.800 studenten zich, waarvan 800-900 uit Delft. 500 kwamen in juni 1943 weer terug.

eind juni

Geen 'bonkaarten' (voor eten etc.) meer voor mannen geboren in 1921-1924

september

Aantal studenten aan de Technische Hoogeschool gedaald tot 600; 'Onderwijs geven of niet?'

'44

19 juni *Delft*

Delftse Senaat (nu: College van Bestuur) betuigt instemming met verzoek tot sluiting Technische Hoogeschool, en betreurt haar advies van 8 april 1943, oproepende tot het tekenen van de loyaliteitsverklaring

5 september *Delft*

Collectief besluit van hoogleraren om geen onderwijs meer te geven

Sachsenhausen (Oranienburg, D)

29 december

† Overlijden H.J.D. Hamers (23 jaar)

‘45

Neuengamme (Hamburg, D)

30 januari

† Overlijden L.J.C. Vuijk (24 jaar)

Sachsenhausen (Oranienburg, D)

3 februari

† Overlijden H.A.E. Burgers (25 jaar)

11 februari *Versen (D)*

† Overlijden J.R. Bezaan (29 jaar)

Dachau (D) **24 februari**

† Overlijden R.J. de Vries (28 jaar)

28 maart *Langen-Darmstadt (D)*

† Overlijden L.F. Klein Bog (25 jaar)

Wöb(be)lin (Neuengamme/ Hamburg, D)

22 april

† Overlijden A. von Faber (29 jaar)

‘Sandbostel’/ Neuengamme (Hamburg, D)

24 april

† Overlijden E. Sibinga Mulder (21 jaar)

Harwich (VK) **29 april**

† Overlijden P. Egas (30 jaar)

3 mei *Neuengamme (Hamburg, D)*

† Overlijden ir. E.C. Scheffer (29 jaar)

5 mei

Bevrijding geheel Nederland, capitulatie door bezetter in Hotel De Wereld, Wageningen

25 mei *Delft*

Het ‘Militair Gezag’ sluit de Technische Hoogeschool. De 779 studenten die de loyaliteitsverklaring tekenden, moeten voor de zuiveringscommissie verschijnen. Bijna vierhonderd van hen komen niet opdagen.

Delft **september**

Opening Technische Hoogeschool met nieuw studiejaar door de nieuwe rector, vliegtuigbouwkundige prof.dr.ir. H.J. van der Maas. Hij staat uitvoerig stil bij de afgelopen vijf jaar. Van de 2906 TH-studenten hebben 179 de Tweede Wereldoorlog niet overleefd.

17 september *Delft*

De nieuwe rector spreekt in een zeer uitgebreid betoog over de verwickelingen van de jaren 1940-1945, en de rol van de TH, en in het bijzonder die van het bestuur, de Senaat. Zijn toespraak is opgenomen in het ‘Jaarboek Technische Hoogeschool 1946’, p. 3-25.

Delft **19 september**

Herdenkingsdienst Nieuwe Kerk. In totaal vielen 183 slachtoffers te betreuren die aan de Technische Hoogeschool verbonden waren, als student of als docent.

Delft **1947**

Publicatie van het ‘Gedenkboek van het verzet der Delftsche Studenten en Docenten gedurende de jaren 1940-1945’.

3 mei 1947 *Delft*

Onthulling Gedenkraam Mijnbouwkunde. In totaal vielen 21 slachtoffers te betreuren die aan de faculteit Mijnbouwkunde verbonden waren, als student of als docent.

Delft **21 oktober 1948**

Onthulling van de Gedenkplaat van ‘Wenckebach’ en het Schilderij van ir. G. de Josselin de Jong, Technische Hoogeschool (Bestuursgebouw, Oude Delft 95)

Voor een chronologisch overzicht van de situatie van, in, en rondom de ‘TH’ gedurende de Tweede Wereldoorlog, zie onder meer ook: <https://www.delta.tudelft.nl/article/vijf-verwarrende-jaren>. [14]

Proclamatie van 10 mei 1940

*Koningin Wilhelmina spreekt voor Radio Oranje.
Foto genomen zomer 1940. Bron: Rijksvoorlichtingsdienst.*

“ Ik richt hierbij een vlammend protest tegen deze voorbeeldenloze schending van de goede trouw en aantasting van wat tussen beschaafde staten behoorlijk is. ”

Bronnen: [37] [38] [39]

Een onderbroken studiejaar

De Delftse studentenstaking in verklarend perspectief

Naarmate de Tweede Wereldoorlog vorderde groeide het verzet tegenover de Duitse bezetter in Europa. Doordat de oorlog steeds merkbaarder werd in het dagelijks leven, zoals bijvoorbeeld door de voedselschaarste, groeide het ongenoegen van de Europese bevolking. Hierdoor ontstonden er massaprotesten, vaak in de vorm van stakingen. Deze stakingen zorgden soms voor een verbetering van het dagelijks leven, maar zorgden regelmatig ook voor nog hardere represailles van de Duitsers. Deze represailles waren vaak een stimulans voor illegaliteit en ondergrondse activiteit. Desondanks vonden enkele van deze stakingen juist plaats aan het begin van de oorlog, op een moment dat de represailles van de Duitse bezetter nog minder voelbaar waren en de situatie (vooral in Nederland) nog vrij rustig was.

Hein Israël Waterman
Professor Scheikundige Technologie

David van Dantzig
Professor Wiskunde

Toen op 22 november 1940 alle Joden die in overheidsdienst werkten ontslagen werden door de Duitsers, betrof dit ook de Joodse hoogleraren. Aan de Technische Hogeschool Delft waren dit de hoogleraren Hein Israël Waterman, Abraham Josephus Jitta en David van Dantzig. Dit leidde tot de studentenstaking van maandag 25 en dinsdag 26 november. Op 26 november besloot de Duitse bezetter de Technische Hogeschool Delft te sluiten. Ook de Universiteit Leiden werd op 27 november als gevolg van verzet tegen het ontslag van Joodse hoogleraren gesloten. Soortgelijke reacties op de schorsingen en andere represailles tegen de Joodse bevolking bleven, vooral in Nederland en zo vroeg in de oorlog, op grote schaal uit. Dit roept de vraag op wat de Delftse studenten zo anders maakte dan de rest van de Nederlandse bevolking?

Traditie en Status - Studenten aan de vooravond van de oorlog

Aan het begin van de twintigste eeuw was het studentenleven 'klassiek' en 'burgerlijk' te noemen. De studenten kwamen vaak uit rijke families. Op de universiteiten verkeerden zij in een omgeving waar burgerlijke idealen heersten, omdat de studenten zich omringden met andere mensen uit de hogere elite. De studenten werden aan de universiteiten opgeleid tot het vervullen van goeie posities in de samenleving. Niet meer dan

negen procent van de bevolking was ingeschreven bij een hogere onderwijsinstelling. Een groot gedeelte van het studentenleven speelde zich buiten de collegezalen van de universiteit af. Verschillende corpora werden opgesteld om de belangen van de studenten te behartigen, maar ook om voor gezelligheid te zorgen. Aan het begin van de twintigste eeuw was vrijwel iedere student lid van dergelijke gezelligheidsverenigingen. Waar jonge mannen uit de lagere arbeidersklassen van de bevolking al de verantwoordelijkheid droegen voor arbeid en een gezin, was het studentenleven op te vatten als een 'uitgestelde volwassenheid'.

Dit leidde ook tot een overwegend onmaatschappelijke en apolitieke houding bij de studenten. Zij stonden in een positie waarbij zij zich konden

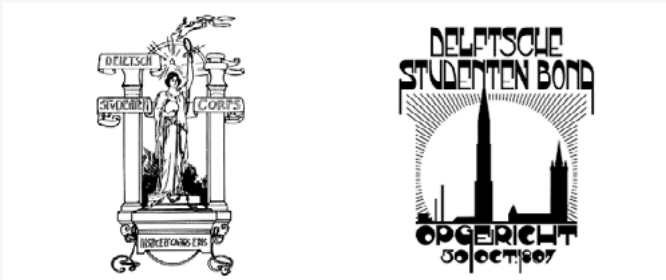
Waar jongemannen uit de arbeidersklasse verantwoordelijkheid droegen voor arbeid en gezin, was het studentenleven een 'uitgestelde volwassenheid.'

onttrekken aan de samenleving, een apolitieke houding werd derhalve als wenselijk gezien.

In Delft was de situatie niet anders dan in de rest van Nederland. Ook hier was studeren een elitaire aangelegenheid. Aan het begin van de twintigste eeuw groeide het aantal ingeschreven studenten aan de Technische Hogeschool echter wel. Dit kan wellicht worden geweten aan de technische hoogstandjes die in die tijd onder de nationale aandacht kwamen (bijv. de Afsluitdijk van 1932). Verder kende Delft verschillende studentenverenigingen, waarvan vrijwel alle studenten lid waren. Deze zogenoemde corpora waren traditie- en elite-gebonden verenigingen die vooral waren bedoeld als 'gezelschapsvereniging', waarbij de nadruk lag op spelletjes, feestjes en drank.

Een belangrijk voorbeeld hiervan in Delft was het Delftsche Studenten Corps. Deze studentenvereniging was de oudste vereniging in Delft, en veruit de grootste met vierhonderd leden. De contributie voor dit corps was hoog, waardoor zij alleen toegankelijk was voor rijke studenten. Tegenover het Studenten Corps stond de Delftsche Studenten Bond. Deze vereniging was minder elitair en met het groeiende aantal studenten dat niet per se uit elitaire kringen kwam, zonen van onderwijzers en andere mensen uit de middenklasse, groeide deze vereniging enorm. De verhoudingen tussen het corps en de bond waren koel. Rivaliteit tussen de studentenverenigingen speelde elke dag. Er zou dus geconcludeerd kunnen worden dat er weinig saamhorigheidsgevoel was tussen de verschillende studenten.

Logo's van het Delftsch Studenten Corps (l.) en de Delftsche Studenten Bond (r.)

Dreiging en begin oorlog verandert studentenleven drastisch

Het normale studentenleven aan de Technische Hogeschool Delft veranderde aanzienlijk met de dreiging van de Tweede Wereldoorlog. Veel faculteitsgebouwen werden ingenomen voor militaire doeleinden. Dit zorgde veelal voor uitstel van examens. Ook het gebouw van de faculteit Weg- en Waterbouwkunde werd gevorderd voor militaire doeleinden: het zou gaan dienen als kazerne.

Mobilisatie op de Markt van Delft bij het begin van de Tweede Wereldoorlog.

Ruim de helft van de Delftse studenten werd in 1939 opgeroepen voor de mobilisatie.

Ook op andere manieren werd de komst van een oorlog snel duidelijk voor de studenten. Zo werd het normale ritme ernstig verstoord door de (vóór)mobilisatie in april 1939. Een aantal hoogleraren en ruim de helft van de Delftse studenten werden hiertoe opgeroepen. Er werd zelfs een T.H.-compagnie geformeerd: deze werd al op de eerste oorlogsdag (10 mei 1940) ingezet. Zij probeerden vliegveld Ypenburg terug te winnen, waarbij drie Delftse studenten om het leven kwamen

[red.: waaronder Kolonel Jaap Hardeman, mijnbouwkundig student. Ook mijnbouwkundig student Hans Simon Thomas, kwam in deze dagen om, op 12 mei 1940 in de buurt van Barneveld bij de verdediging van de Grebbelinie-voorposten]. Binnen de kazerne in het gebouw voor Weg- en Waterbouwkunde werden op dat moment driehonderd Duitse krijgsgevangenen vastgehouden, die werden bewaakt door Delftse studenten.

De capitulatie van 14 mei 1940 kwam bijzonder hard aan bij de Delftse studenten. Toch besloot de leiding van de Technische Hogeschool zo snel mogelijk het dagelijkse ritme weer op te pakken.

Delftse studenten in staking

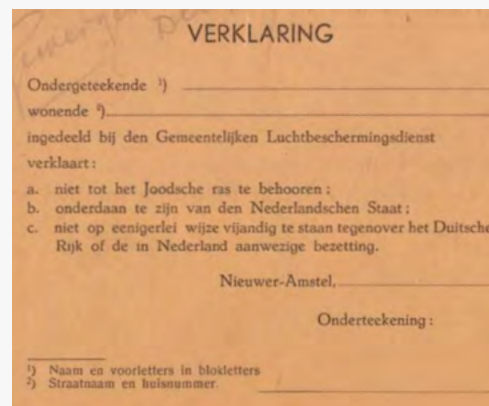
De Duitse inval had onder de studenten voor een sterke breuk in het dagelijks leven gezorgd. Hadden de Nederlandse studenten aan de vooravond van de oorlog vrijwel geen interesse in de politiek, door de inval van de Duitsers werden zij echter op de feiten gedrukt. Politieke tegenstellingen tussen pro-Duitse groepen en anti-Duitse groepen drongen ook door tot de studentenwereld. Zo wekten hoogleraren en studenten met een duidelijke pro-Duitse overtuiging vaak veel verontwaardiging.

In de eerste paar oorlogsmaanden ging het studentenleven in het oude ritme door. Hier kwam echter al snel verandering in. Al snel na de capitulatie, in de eerste oorlogsmaanden, werden de eerste tekenen van de anti-Joodse maatregelen van de Duitse bezetter zichtbaar in het studentenleven. Geruchten over het ontslag van Joden in overheidsdienst circuleerden al sinds de zomer van 1940 onder het volk, zo ook onder de studenten.

In augustus kregen de overheden en bestuursorganen te horen dat zij geen nieuwe werknemers meer mocht aannemen die Joods waren, en dat zij de Joodse werknemers die reeds in dienst waren niet meer mochten bevorderen. De zogenoemde 'Ariërverklaring' werd al snel naar de eerste mensen opgestuurd (oktober 1940). Op deze verklaring moesten overheidsfunctionarissen aangeven of een van zijn (of haar) voorouders ooit tot de Joodse geloofsgemeenschap behoord had. In de studentenwereld bleef protest tegen de Ariërverklaring niet uit.

Duitse militairen op de Markt, 1940

Niet-Jood-verklaring / Ariërverklaring voor leden van de Luchtbescherming. Bron: NIOD.

Al in september 1940 kwamen de eerste protestschriften tot stand in Leiden, waar naast studenten ook de helft van alle hoogleraren uit het hele hand hun handtekeningen onder zetten. Ook in Delft probeerde twee hoogleraren een protestactie op te zetten. Dit haalde echter niets uit. Begin november kregen de eerste universiteiten te horen dat de Joodse hoogleraren verwijderd moesten worden van de universiteit. Ondertussen werd vanuit de studentenverenigingen de noodzaak gevoeld om de verschillende studentensteden nauwer te verenigen. Dit werd bijvoorbeeld gedaan door de oprichting van de Nederlandse Studenten Federatie (NSF). De NSF werd in augustus 1940 opgericht onder leiding van het Leidsch Studenten Corps. Het doel van deze organisatie was het landelijk sturen van het studentenverzet.

Waar eerst vrijwel geen verbinding bestond tussen de verschillende studentensteden, trachtte deze organisatie dit wel te bewerkstelligen. In de verschillende steden werden zogenoemde contactgroepen opgericht (in Delft de Delftsche Studenten Contactgroep) deze commissies moesten de belangen van de studenten behartigen, en zij werden vertegenwoordigd binnen

Delft en Leiden spraken zich principieel uit voor een staking.

de NSF. De NSF zette zich al snel toe tot het verspreiden van brochures en hun oproepen kwamen verscheidene malen in de, al dan niet lokale, kranten. Waarschijnlijk rees in september 1940 de vraag vanuit Leiden, hoe gereageerd moest worden op anti-Joodse maatregelen.

*De oorspronkelijke Delftsche Studenten Contactgroep (in november 1942) voortkomende uit de Commissie van Acht, vlnr Eduard Pannenburg, Willem Kaars Sypestejn, Ok van der Plas, Willem Pahud de Mortanges, Kees Oorthuys, Edze Wieringa, Albert Reilingh, Thijs Muysken. Albert Reilingh overleefde de oorlog en was vervolgens - als onderdeel van het voorlopige bestuur destijds - president van de MV vanaf 25 oktober 1945. En Piet Muyskens - naar verwachting familie van voormelde Thijs Muyskens - volgde hem vervolgens in mei 1946 op; hij was het ook die op 3 mei 1947 bij het dan nieuwe glas-in-lood gedenkraam een toespraak hield, zie desbetreffende artikel in dit boek.
Bron: NIOD/ Beeldbank WO2.*

De Leidse corpora hadden bepleit dat er verzetsacties plaats zouden moeten vinden in het geval van ontslag van de Joodse hoogleraren. De andere studentencorpora steunden hen hier niet in, met uitzondering van Delft. Delft en Leiden spraken zich principieel uit voor een staking, terwijl de andere studentensteden hier niets voor voelden. Zij hadden een meer afwachtende houding aangenomen. Ook wisten zij dat in Polen soortgelijke stakingen en demonstraties hadden plaatsgevonden en dat de Duitsers de onderwijsinstellingen en universiteiten daar hadden gesloten. Ook hadden de Duitsers in Polen verschillende studenten geëxecuteerd.

Juist door de weifelende houding van de andere studentensteden was het lastig voor de NSF om duidelijke stappen tegenover de Duitse bezetter te kunnen nemen. De NSF hield zich daardoor vooral bezig met welke houding studierend Nederland tegenover de bezetter diende in te nemen

en is hierdoor nooit uitgegroeid tot een waar verzetscentrum. Toch kwam het in november van 1940 in Delft en Leiden tot een staking.

Hoe de studenten het nieuws over het ontslag van de Joodse hoogleraren Hein Israël Waterman, Abraham Carel Josephus Jitta en David van Dantzig te horen kregen, is niet bekend. Duidelijk is dat de studenten dit niet uit officiële bronnen hebben vernomen, maar dat het gerucht zich snel verspreidde binnen de muren van de universiteit.

Uit verschillende bronnen blijkt dat deze geruchten veel studenten aan het hart gingen:

“Op Vrijdag 22 november 1940 circuleerde er op het scheikundig laboratorium een lijst ter onderteekening en voor sympathiebetuiging die het ontslag van Professor Waterman betreurden. Ik herinner mij, dat de laatste regel luidde: “Wij hopen, dat U weer spoedig terugkomt”. Ik heb gehoord, dat deze lijst vermoedelijk uitging van de student W. Van Loon. Het is mij bekend, dat de grootste meerderheid uit angst niet heeft getekend.”

Vooraf Josephus Jitta was een geliefd persoon aan de Technische Hogeschool. Het nieuws van zijn ontslag kwam dan ook hard aan bij de Delftse studenten.

Professor Josephus Jitta zou normaliter op zaterdag 23 november college geven aan de studenten. De Delftse studenten waren op de hoogte van de ontwikkelingen rondom de Joodse hoogleraren en besloten dit college massaal demonstratief bij te wonen. Josephus Jitta was echter per direct geschorst en was daarom niet aanwezig op de universiteit. Al snel bleek dat de studenten voor een dichte deur stonden, het college zou niet doorgaan.

Professor Mr. Abraham Carel Josephus Jitta

Ontzet verzamelden de studenten zich in het trappenhuis van het gebouw van het gebouw voor Weg- en Waterbouwkunde. Frans van Hasselt, een 27-jarige student die al een geruime tijd aan de Technische Hogeschool studeerde, sprak de menigte toe.

Op de gangen van het gebouw liepen verscheidene personeelsleden en hoogleraren zenuwachtig rond. Daarom sprak Van Hasselt met voorzichtige woorden, terwijl het voor de rest van de studenten duidelijk was wat er moest gebeuren:

“In verband met de rust en goede orde, die tot op heden de geest van de gebouwen van de Technische Hogeschool kenmerkt, acht ik het noodzakelijk, u een enkel woord op het hart te drukken. Ik verzoek u zeer dringend, hier en op de gangen op geen enkele wijze commentaar te leveren op mijn woorden en daarna ordelijk en kalm uiteen te gaan. Laat uw toevallig samenzijn in geen enkel opzicht het karakter van een betoging krijgen. Met ontzetting en diepe droefenis namen velen van ons reeds kennis van het feit, dat professor Josephus Jitta verhinderd wordt college te geven. Zij, die dit niet wisten en hier tevergeefs gekomen zijn, worden hiervan bij deze in kennis gesteld. De gevoelens van u allen kennende, wil ik u slechts een enkel oude bekende klank doen horen, die in deze moeilijke dagen aan ieder van ons een vaste en een groote kracht moge schenken. Het zijn de bekende woorden uit het Mattheus- Evangelie: Zalig zijn, die hongeren en dorsten naar gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden. Zalig zijn, die vervolgd worden om der gerechtigheid wil, want hunner is het Koninkrijk der Hemelen.”

Zijn medestudenten reageerden met een groots applaus en enkelen van hen begonnen het Wilhelmus te zingen, waarna zij rustig het

Johan Barthold Frans van Hasselt

Frans van Hasselt werd op 24 augustus 1941 gearresteerd. Hij werd naar concentratiekamp Buchenwald gestuurd waar hij op 10 september 1942 overleed.

studiegebouw verlieten. Na deze gebeurtenis kondigden de studenten een studentenstaking af. Deze staking zou plaatsvinden op de maandag 25 en dinsdag 26 november. Alle studenten die dat weekend niet bij de rede van Van Hasselt aanwezig waren geweest, werden op het treinstation in Den Haag ingelicht. De studenten bleven massaal weg van de colleges en de practica. Tot grote ontsteltenis van de hoogleraren die, ongeacht de gebeurtenis, hun colleges door lieten gaan. De staking was rustig en er werden geen protesten georganiseerd. Ondanks het feit dat er studenten in de faculteitsgebouwen waren om andere studenten te overtuigen, kan gezegd worden dat er eigenlijk vrij weinig gebeurde tijdens de staking.

Toch wist deze gebeurtenis over te slaan naar een andere belangrijke Nederlandse studentenstad: Leiden. In Leiden waren het niet alleen studenten die zich verzetten tegen de Duitse anti-Joodse maatregelen, maar ook enkele professoren. Rudolph Pabus Cleveringa was hoogleraar rechtsgeleerdheid aan de universiteit van Leiden. Naar aanleiding van het ontslag van de Joodse hoogleraren in Leiden gaf hij op dinsdag 26 november 1940 een toespraak:

“Ik treed hier vandaag voor U op een uur, waarop gij gewoon waart een ander voor U te zien: Uw en mijn leermeester Meijers. De oorzaak daarvan is een door hem hedenochtend rechtstreeks van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ontvangen brief van den volgenden inhoud: ‘Ingevolge opdracht van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied terzake van niet-Arisch overheidspersoneel en met dat personeel gelijkgestelden, breng ik te Uwer kennis, dat U met ingang van heden van

Professor Rudolph Pabus Cleveringa

de waarneming van Uw functie van hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden is ontheven'. [...] Het is deze Nederlander, deze nobele en ware zoon van ons volk, deze mensch, deze studentenvader, deze geleerde dien de vreemdeling, welke ons thans vijandiglijk overheerscht, 'ontheft van zijn functie'! Ik zeide U niet over mijn gevoelens te zullen spreken; ik zal mij eraan houden, al dreigen zij als kokende lava te barsten door al de spleten, welke ik bij momenten den indruk heb, dat zich, onder den aandrang ervan, in mijn hoofd en hart zouden kunnen openen."

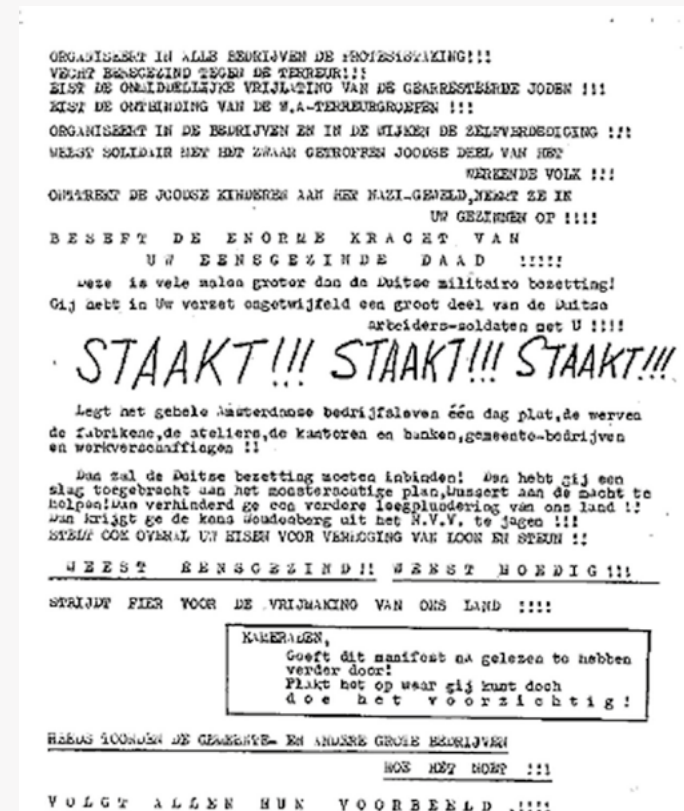
Naar aanleiding van deze toespraak van Cleveringa ging de Leidse universiteit in staking. Anders dan in Delft lieten de Leidse professoren de colleges niet door gaan, of gaven zij protestcolleges. Waar de Delftse hoogleraren zich niet uitspraken over en meededen met de protestacties, was dit in Leiden dus wel het geval. De Leidse universiteit werd op woensdag 27 november door de Duitse bezetter gesloten. De Technische Hogeschool te Delft werd reeds op 26 november gesloten. Op 18 december werden de voorzitters van de Delftse studentenverenigingen opgepakt. Zij werden naar de Scheveningse gevangenis ("Oranjestad") gebracht om daar vervolgens na vijftien dagen weer vrijgelaten te worden. De universiteit bleef ondertussen nog steeds gesloten.

Het nieuws van de stakingen kwam al snel bij de andere Nederlandse universiteiten aan. Bij de gemeentelijke universiteit van Amsterdam en de Rijksuniversiteiten van Utrecht en Groningen liepen de spanningen ook hoog op, hier kwam het echter niet tot een dergelijke staking. Ook aan de gereformeerde en katholieke universiteiten bleef het rustig. Een

verklaring hiervoor kan gevonden worden in het feit dat de hoogleraren binnen deze universiteiten een moreel gezag uitoefenden over de studenten.

Hoe dan ook, een duidelijke studentenstaking kwam alleen in Delft en Leiden aan bod.

De rest van de Nederlandse bevolking reageerde niet zo snel op de anti-Joodse maatregelen. Pas op 25 en 26 februari 1941 kwam het tot een staking. Let wel, dit is ruim drie maanden na de studentenstaking te Delft en Leiden. De Februaristaking die plaats vond in Amsterdam stond onder leiding van de Communistische Partij Nederland (CPN). In februari werden de

Pamflet Februaristaking 1941.

mishandelingen, berovingen en maatregelen tegenover de Joden steeds heftiger. De aanleiding voor de staking waren de razzia's die de Duitsers hielden op 22 en 23 februari. De Februaristaking geeft aan dat de eerste reacties vanuit het, vooral communistische, volk op de Duitse bezetting pas drie maanden na de studentenstakingen van Delft en Leiden tot stand kwamen.

De sluiting van de Technische Hogeschool was natuurlijk ook voor het personeel een enorme klap. Veel personeelsleden zaten nu zonder werk, waardoor zij in een financiële crisis verkeerden. Al snel na de sluiting van de onderwijsinstelling werden op de ministeries gesprekken gehouden over een eventuele heropening. De hoogleraren achtten het in het algemeen belang dat de hogeschool weer geopend werd, en dit bracht met zich mee dat de studenten rustig gehouden moesten worden. Vanaf 31 maart 1941 werd de hogeschool stapsgewijs weer in gebruik genomen.

Bevrijding Delft, met Prins Bernard op de Markt.

Conclusie

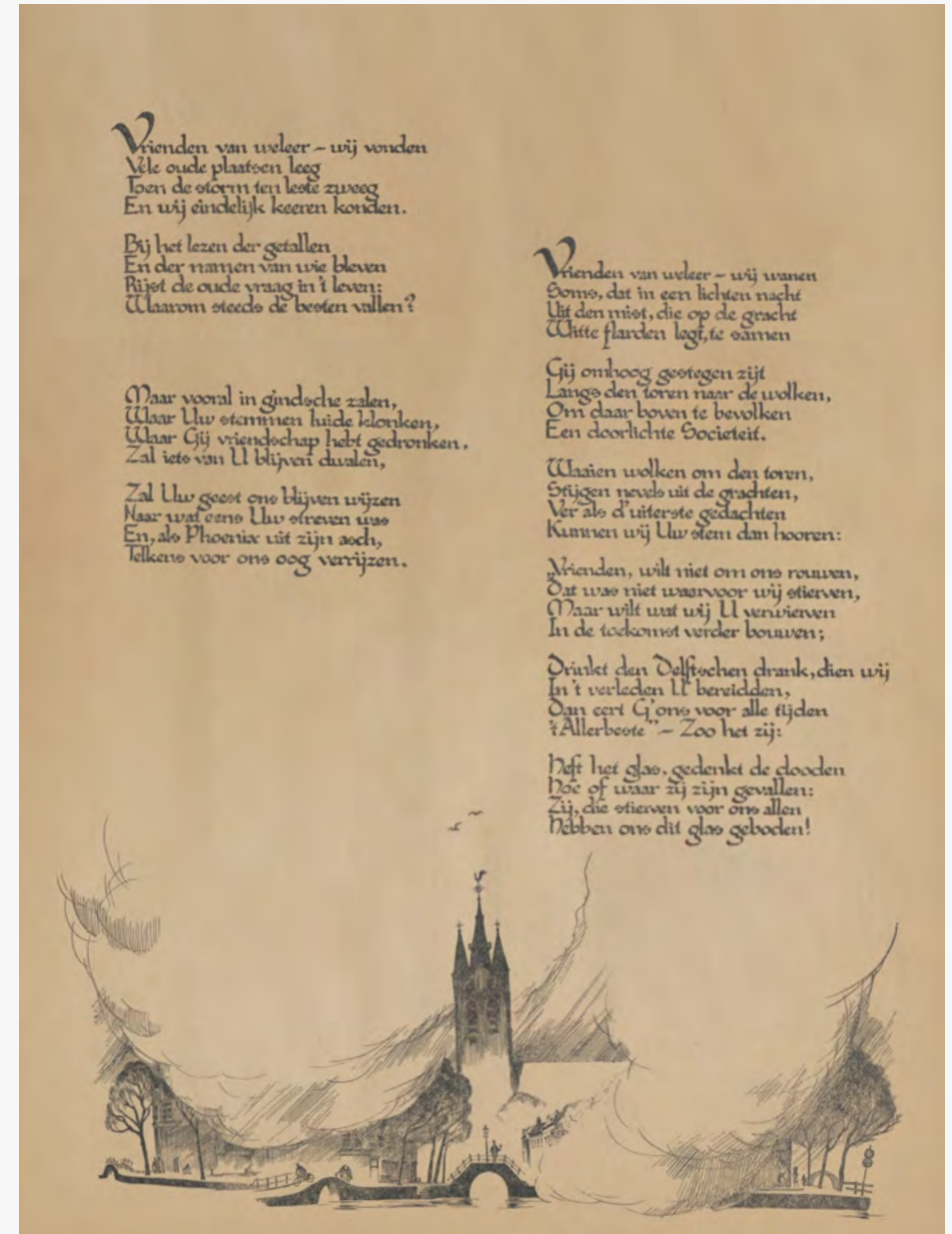
Waar het leven in Nederland in het eerste jaar na de bezetting grotendeels doorging waar het was gebleven, was de oorlog door de mobilisatie en de vordering van gebouwen binnen de muren van de Technische Hogeschool Delft zeer voelbaar. Meer dan de helft van de Delftse studenten moest in militaire dienst, terwijl de overgebleven studenten te maken kregen met uitgestelde examens omdat de faculteitsgebouwen werden gevorderd voor militaire doeleinden. De gemobiliseerde studenten vochten onder andere om vliegveld Ypenburg.

Na de capitulatie kregen de studenten al snel weer te maken met de realiteit van de oorlog. Binnen de beschermde omgeving van de universiteitsmuren waren de tegenstellingen tussen anti-Duitse en pro-Duitse studenten en hoogleraren zeer aanwezig. Met de schorsingen van de Joodse hoogleraren was voor de studenten de maat vol: ze gingen in staking. Een rustige kalme houding, zoals hen door de regering werd opgedragen, bleek niet meer mogelijk te zijn. Dit is hoogstwaarschijnlijk de reden waarom juist deze groep zo vroeg in de oorlog al tot een reactie tegenover de Duitse bezetter kwam, terwijl het in de rest van Nederland nog vrij rustig was. En het zou niet lang meer duren voor de eerste studenten verzetsgroepen tot stand kwamen. ■

Cleo Gjaltema, MA

Docent geschiedenis

Bron: Op basis van de scriptie voor de opleiding Geschiedenis aan de UvA 'Een onderbroken studiejaar' (2014) [26].
Samengevat door M.O. Kroes en D. Drenth (2020).

Bron: 'De Spiegel - Herdenkingsnummer', Delftsch Studenten Corps [11]

II

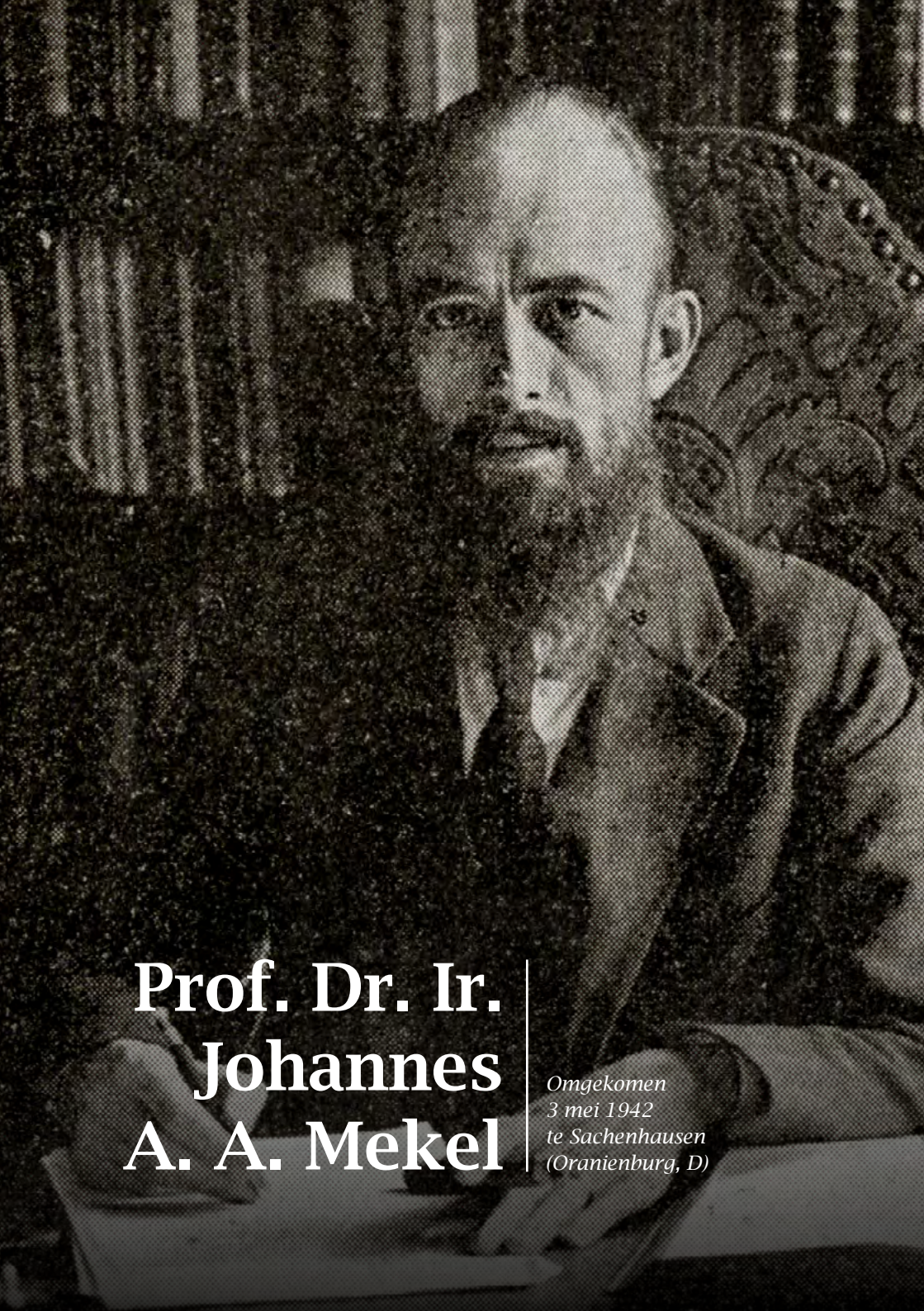
21 Namen
21 Gezichten

Het Gedenkraam

1940 – 1945 Zij Die Vielen

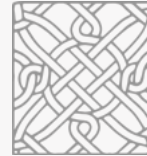
Prof. Dr. Ir. J.A.A. Mekel
J.R. Bezaan
F.H. Bloemgarten
H.A.E. Burgers
P. Egas
A. von Faber
P.C. Groenewege
H.J.D. Hamers
J. Hardeman
J.L. Hesselberg
C.W. van Holst Pellekaan
J.T.H. van den Honert
L.F. Klein Bog
J.L. Larive
E.C. Scheffer
E. Sibinga Mulder
H. Simon Thomas
J.W. van Slooten
R.J. de Vries
L.J.C. Vuijk
H.J. van Zadelhoff

Gedenkraam in de voormalige faculteit Mijnbouwkunde aan de Mijnbouwstraat 120, Delft. Dezelfde namen staan nu ook op de gedenkzuil vermeld, geplaatst in het Mekelpark bij het nieuwe faculteitsgebouw.

Prof. Dr. Ir. Johannes A. A. Mekel

*Omgekomen
3 mei 1942
te Sachsenhausen
(Oranienburg, D)*

*Ondenkbaar was
het, dat hij zich
zou afsluiten van
een omgeving
waarin recht,
menselijkheid en
verdraagzaamheid
voortdurend worden
verkracht.*

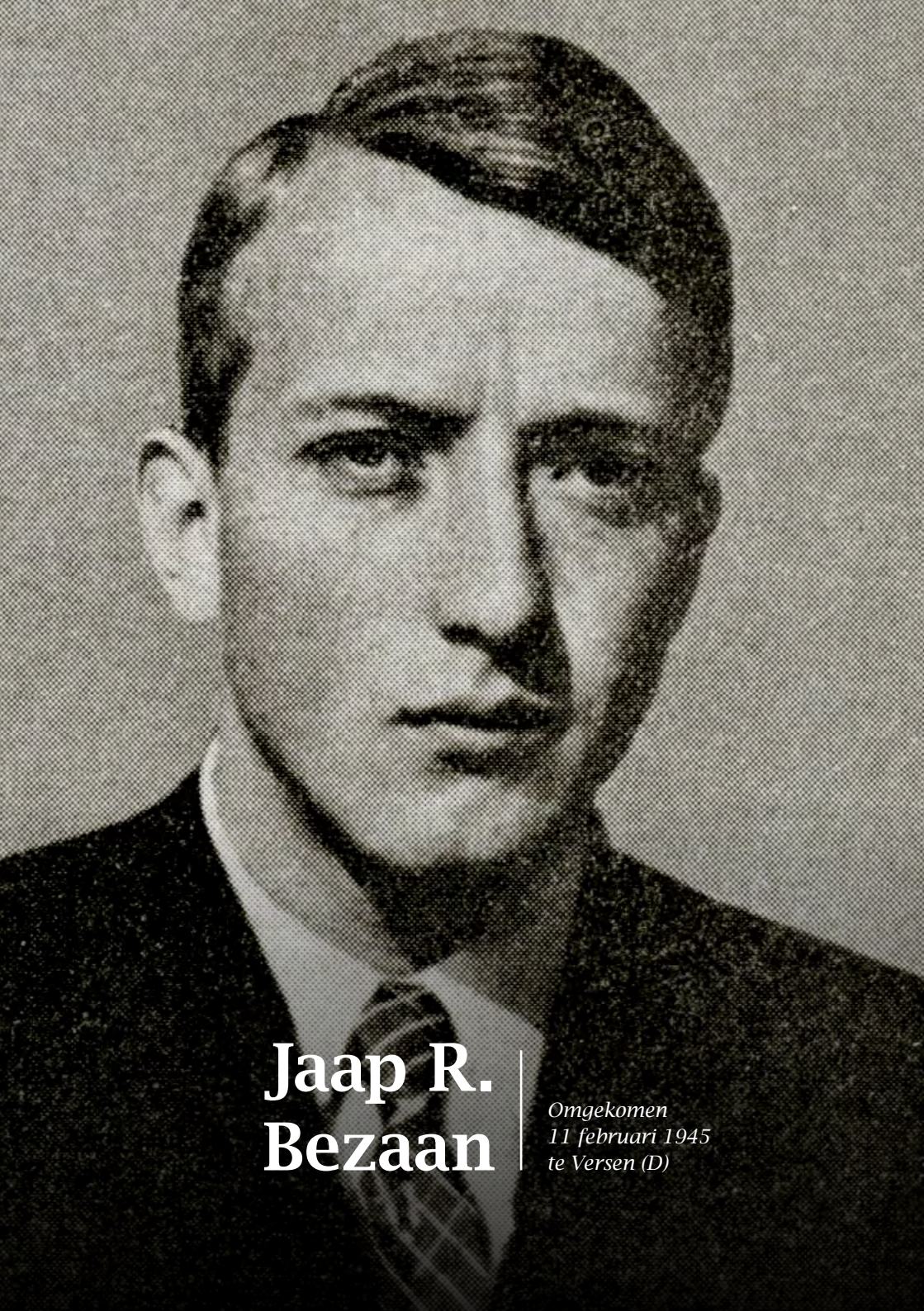
Professor Mekel werd op 22 december 1891 in Bedum geboren. In 1917 behaalde hij het ingenieursexamen in de mijnbouwkunde. Na tot 1922 in dienst te zijn geweest van de B.P.M., aanvaardde hij het hoogleeraarsambt aan de Technische Hoogeschool.

Professor Mekel was, behalve buitengewoon begaafd en ontwikkeld, een mens van doordringende persoonlijkheid en grote wilskracht, aan wie niemand zonder blijvende indruk voorbij kon gaan. Ondenkbaar was het, dat hij zich zou afsluiten van een omgeving waarin recht, menselijkheid en verdraagzaamheid voortdurend worden verkracht.

Hij nam dan ook spoedig na de Duitse bezetting het initiatief tot oprichting van een inlichtingen- en spionageorganisatie, welke later bekend werd als de groep "Mekel".

Op 4 juli 1941 werd Professor Mekel met verschillende medewerkers gearresteerd en naar Scheveningen overgebracht. In maart volgde transport naar het kamp te Amersfoort, waar later een schijnproces volgde dat tot de ter dood veroordeling van vrijwel alle betrokkenen leidde.

Verschillende pogingen werden gedaan om gratie voor Professor Mekel te verkrijgen. Tevergeefs. Op 2 mei 1942 [red. de 'Erelijst' geeft aan 3 mei 1942] is hij, tezamen met zijn medewerkers, vermoedelijk te Berlijn, ter dood gebracht. Na de bevrijding mocht mevrouw Mekel uit handen van H.M. de Koningin het Verzetskruis, voor zijn onschatbare diensten aan het vaderland, ontvangen. ■

Jaap R. Bezaan

*Omgekomen
11 februari 1945
te Versen (D)*

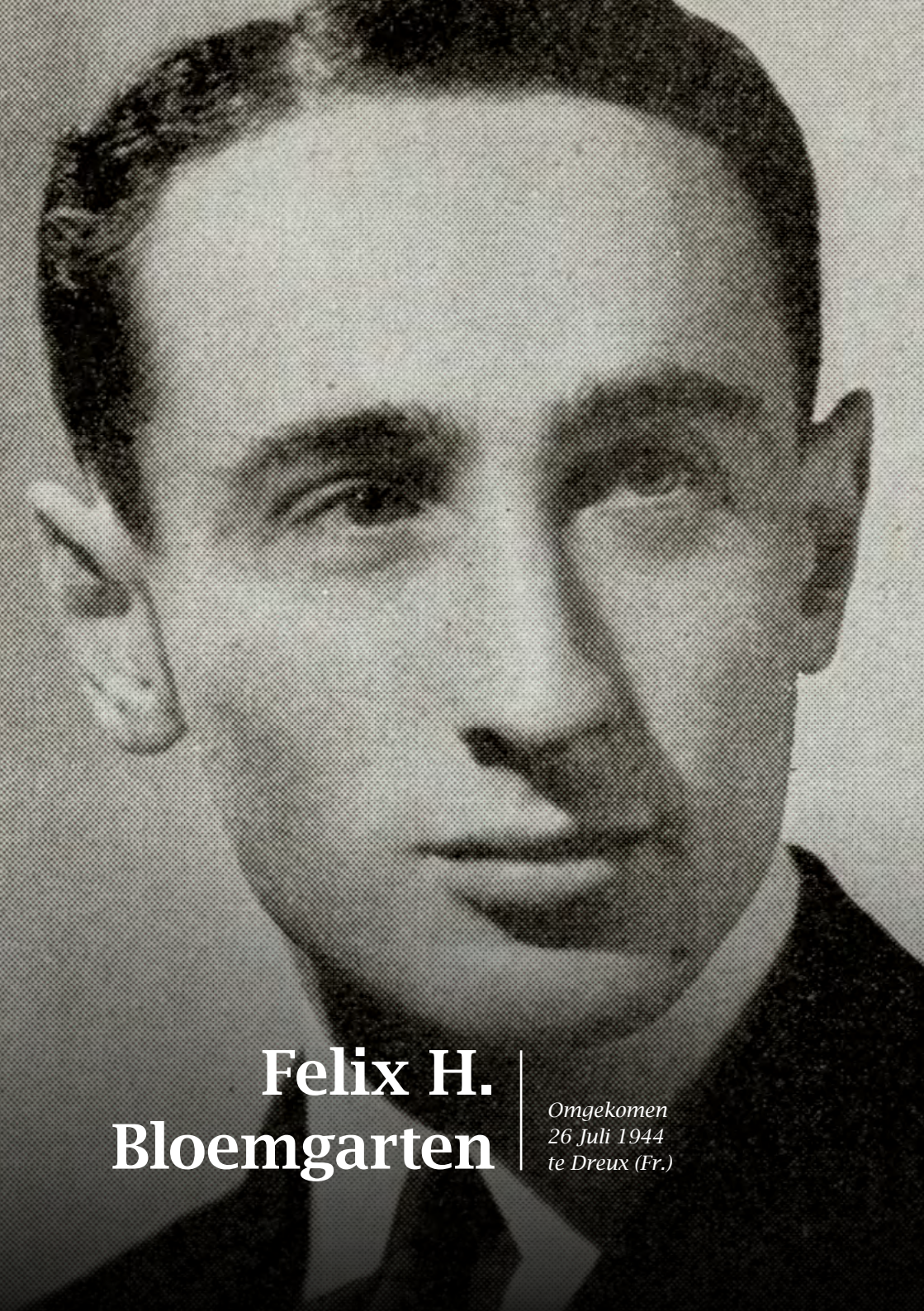

*Van de 680
weggevoerde
Puttense mannen
keerden slechts
ongeveer 35
terug.*

Jaap Rijn Bezaan is een der slachtoffers geworden van de 'tragedie van Putten'; ook hij bevond zich onder de circa 680 mannen die hier op 1 oktober 1944 als represaille voor een op Duitse officieren ondernomen overval werden gegrepen en naar Duitsland gevoerd.

Bezaan werd na een kort verblijf in Amersfoort naar het kamp Neuengamme op transport gesteld. Nadat zijn gezondheid waarschijnlijk reeds in Neuengamme ernstig aangetast was, is hij in februari 1945 op 29-jarige leeftijd te Versen overleden.

Van de 680 weggevoerde Puttense mannen keerden slechts ongeveer 35 terug. ■

Felix H. Bloemgarten

*Omgekomen
26 Juli 1944
te Dreux (Fr.)*

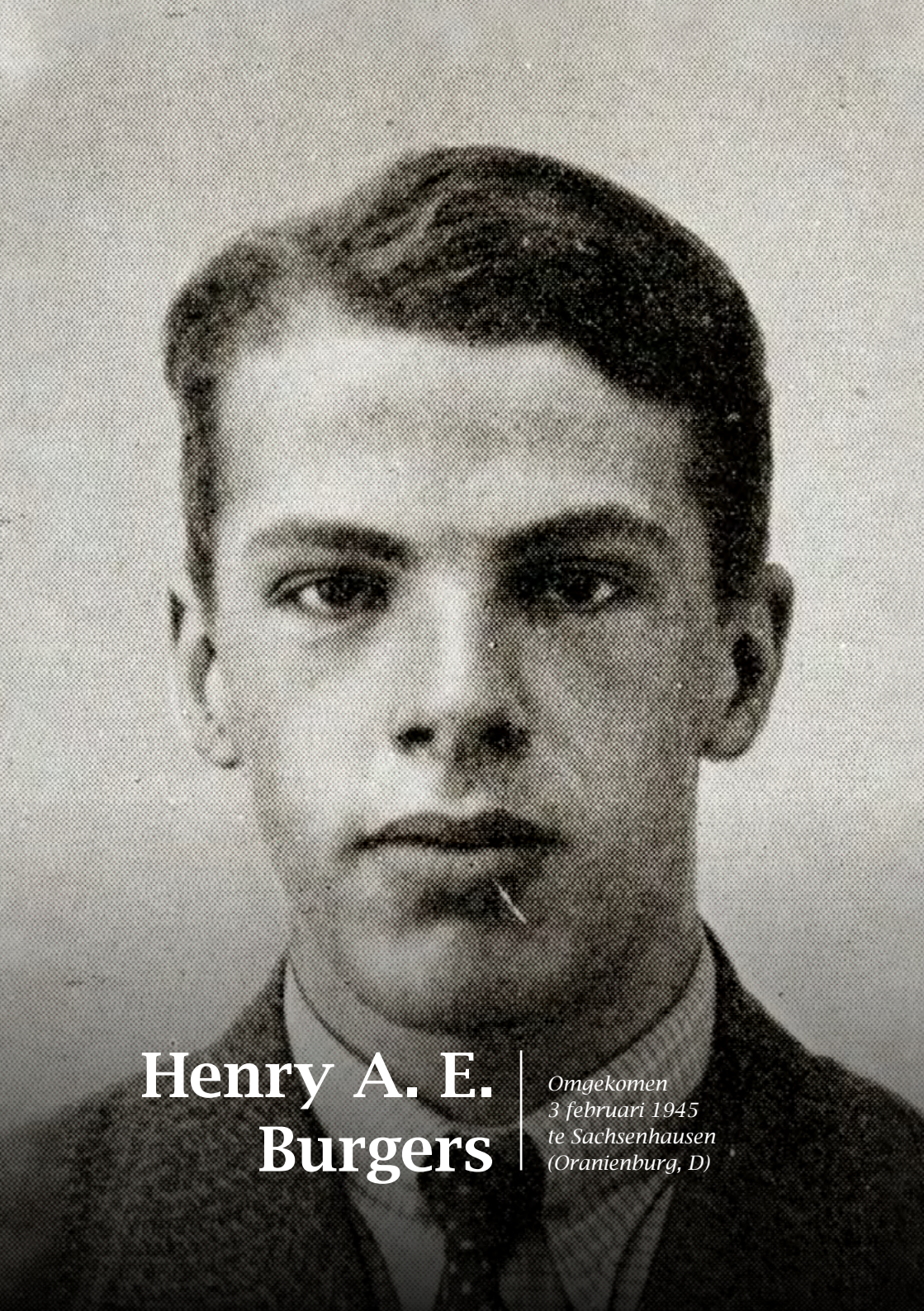

*In Canada
meldde hij
zich aan bij
de Geallieerde
strijdkrachten
en ontving
zijn opleiding
tot navigator-
bombardeur.*

Felix Hendrik Bloemgarten begaf zich in 1941 uit Nederland op weg, om tenslotte Cuba en vandaar de Verenigde Staten te bereiken. In Canada meldde hij zich aan bij de Geallieerde strijdkrachten en ontving zijn opleiding tot navigator-bombardeur.

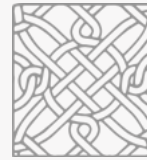
Na voltooiing van zijn opleiding werd hij in Engeland ingedeeld. Bij zijn drieëntwintigste vlucht boven vijandelijk gebied, werd hij op 26 juli 1944 boven Dreux [red. een plaatsje +/- 80 km. ten westen van Parijs] in Frankrijk neergeschoten.

Het stoffelijk overschot van de vierentwintigjarige werd ter plaatse door dorpingen van de lokale Franse bevolking geborgen. ■

Henry A. E. Burgers

Omgekomen
3 februari 1945
te Sachsenhausen
(Oranienburg, D)

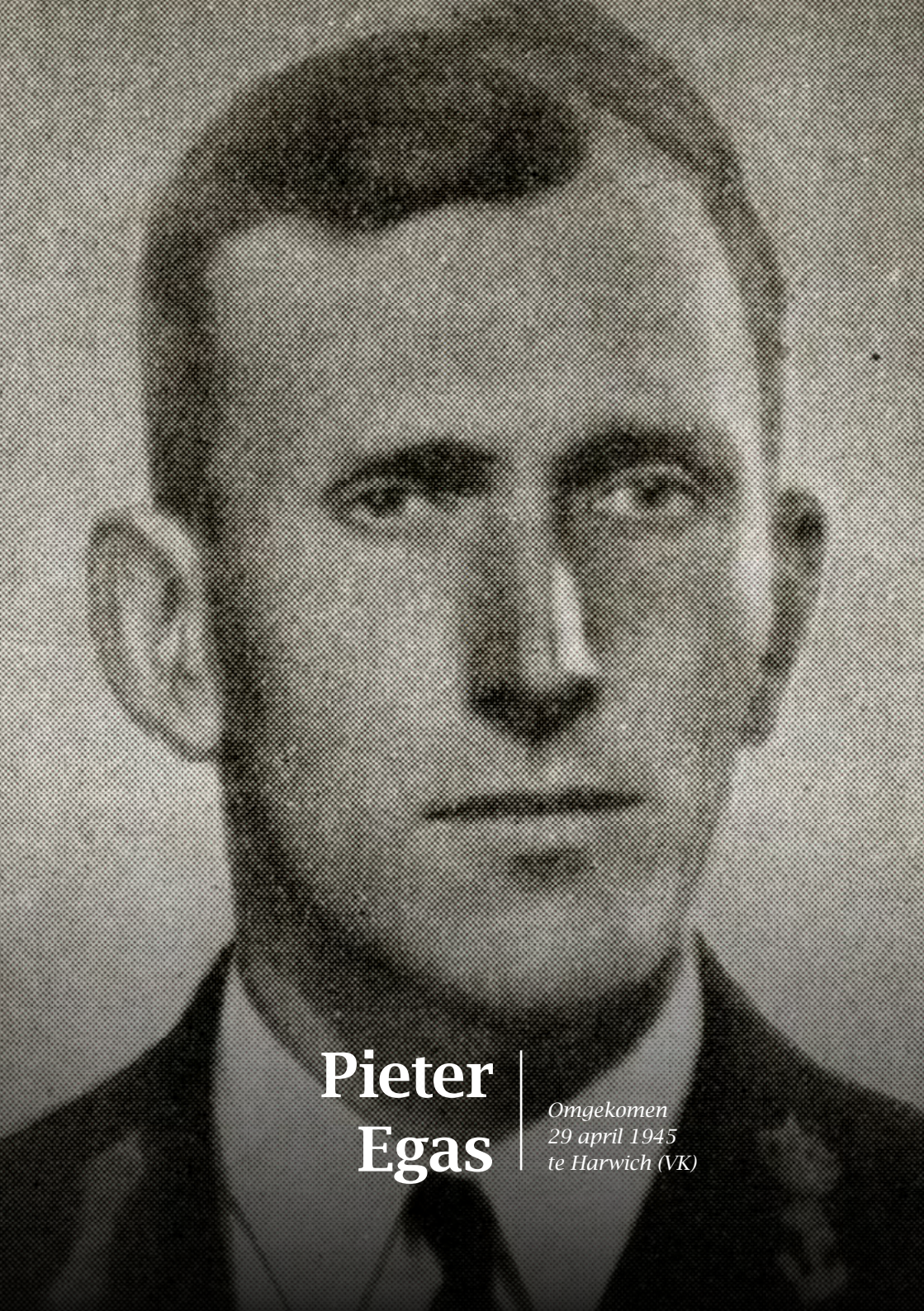

*Een beeld van
de toewijding
waarmee hij
zich hieraan
gaf, verkrijgt
men door
kennis te nemen
van zijn vele,
uiteenlopende
werkzaamheden.*

Henry Anton Engelbert Burgers, door het negeren van de loyaliteits-verklaring gedwongen te verdwijnen, vertrok in 1943 naar Arnhem, waar hij al spoedig zijn plaats in het verzet innam.

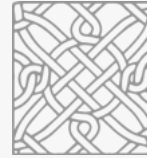
Een beeld van de toewijding waarmee hij zich hieraan gaf, verkrijgt men door kennis te nemen van zijn vele, uiteenlopende werkzaamheden, waartoe o.m. behoorden het opsporen van geallieerde piloten, die op Nederlands gebied waren neergekomen en het vervoeren van de vliegers naar België, het doorzenden van geheime opnamen in Duitse militaire installaties en fabrieken, verspreiding van illegale geschriften, het bezorgen van persoonsbewijzen en distributiekaarten aan ondergedoken studenten, enz.

Van wat hem sinds zijn arrestatie op 1 mei 1944 te Den Haag is overkomen is slechts weinig bekend. Eerst werd hij naar Scheveningen overgebracht, daarna naar Vught, tot hij begin september 1944 op transport werd gesteld naar Oranienburg, waar hij in de nacht van 3 op 4 februari 1945 op 25-jarige leeftijd overleed. ■

Pieter Egas

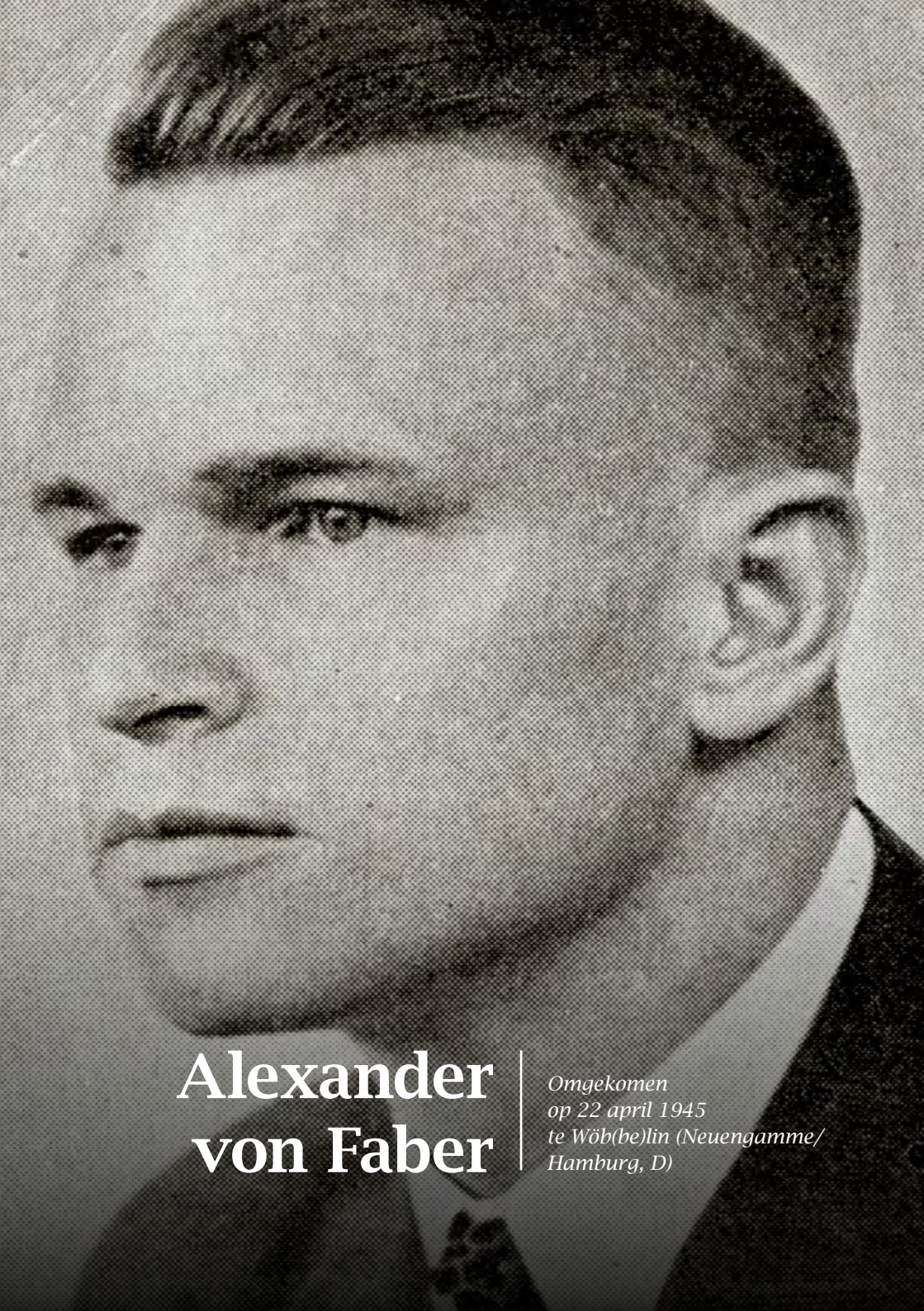
Omgekomen
29 april 1945
te Harwich (VK)

In een snel tempo krom hij op, totdat hij op het eind van den oorlog het bevel voerde over een van H.M.'s mijnenvegers

Eind augustus 1939 werd Pieter Egas als milicien-matroos-seiner gemobiliseerd. Op 14 mei 1940 stak hij vrijwillig naar Engeland over.

Daar werd hij als hulp-monteur op één van H.M.'s onderzeeboten geplaatst. In een snel tempo krom hij op, totdat hij op het eind van den oorlog het bevel voerde over een van H.M.'s mijnenvegers, die zijn basis had te Harwich. ■

Alexander von Faber

*Omgekomen
op 22 april 1945
te Wöb(he)lin (Neuengamme/
Hamburg, D)*

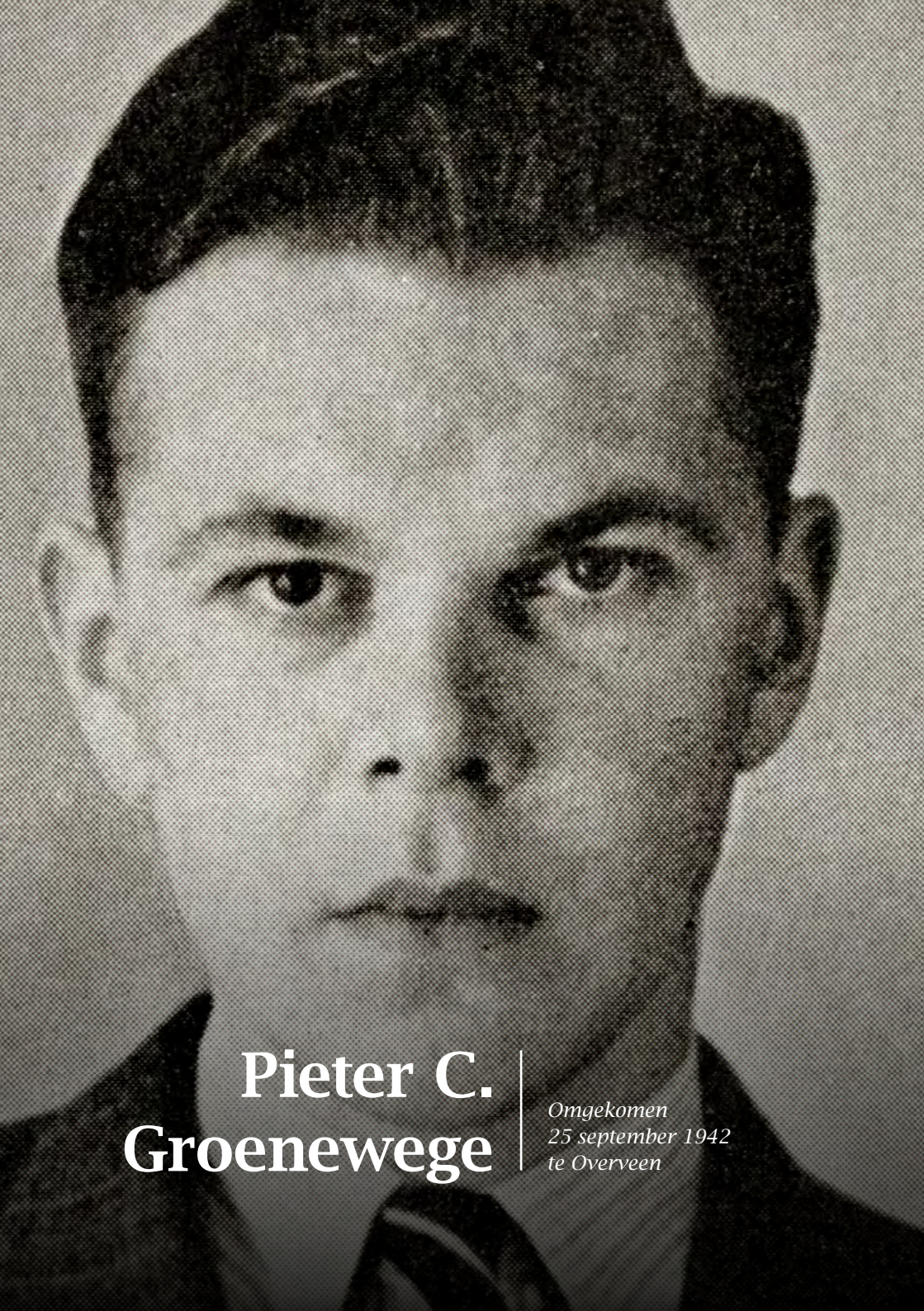

*Op 6 december
arresteerde een
Vlaamse S.D.-
man hem thuis,
denkende een
andere, reeds
lang gezochte,
Faber voor zich
te hebben.*

Op 3 december 1944 werd Alexander von Faber in Apeldoorn voor de 'Arbeitseinsatz' gegrepen. Hij ontsnapte de volgende dag nabij de grens uit den trein en begaf zich weer naar huis.

Op 6 december arresteerde een Vlaamse S.D.-man hem thuis, denkende een andere, reeds lang gezochte, Faber voor zich te hebben.

Tijdens het verhoor kwam uit, dat Alexander ook illegaal werkzaam was geweest. Hij werd overgebracht naar Amersfoort en vandaar op 3 februari naar Wöblin in Duitsland, waar hij 22 april op 29-jarige leeftijd door uitputting overleed. ■

Pieter C. Groenewege

*Omgekomen
25 september 1942
te Overveen*

De Ordedienst (OD) was in Nederland een belangrijke illegale organisatie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tot 1942, bij de formalisering van de illegale Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (LO), was het hoogstwaarschijnlijk de grootste geheime anti-Duitse organisatie in Nederland, hoewel exacte cijfers daarover ontbreken.

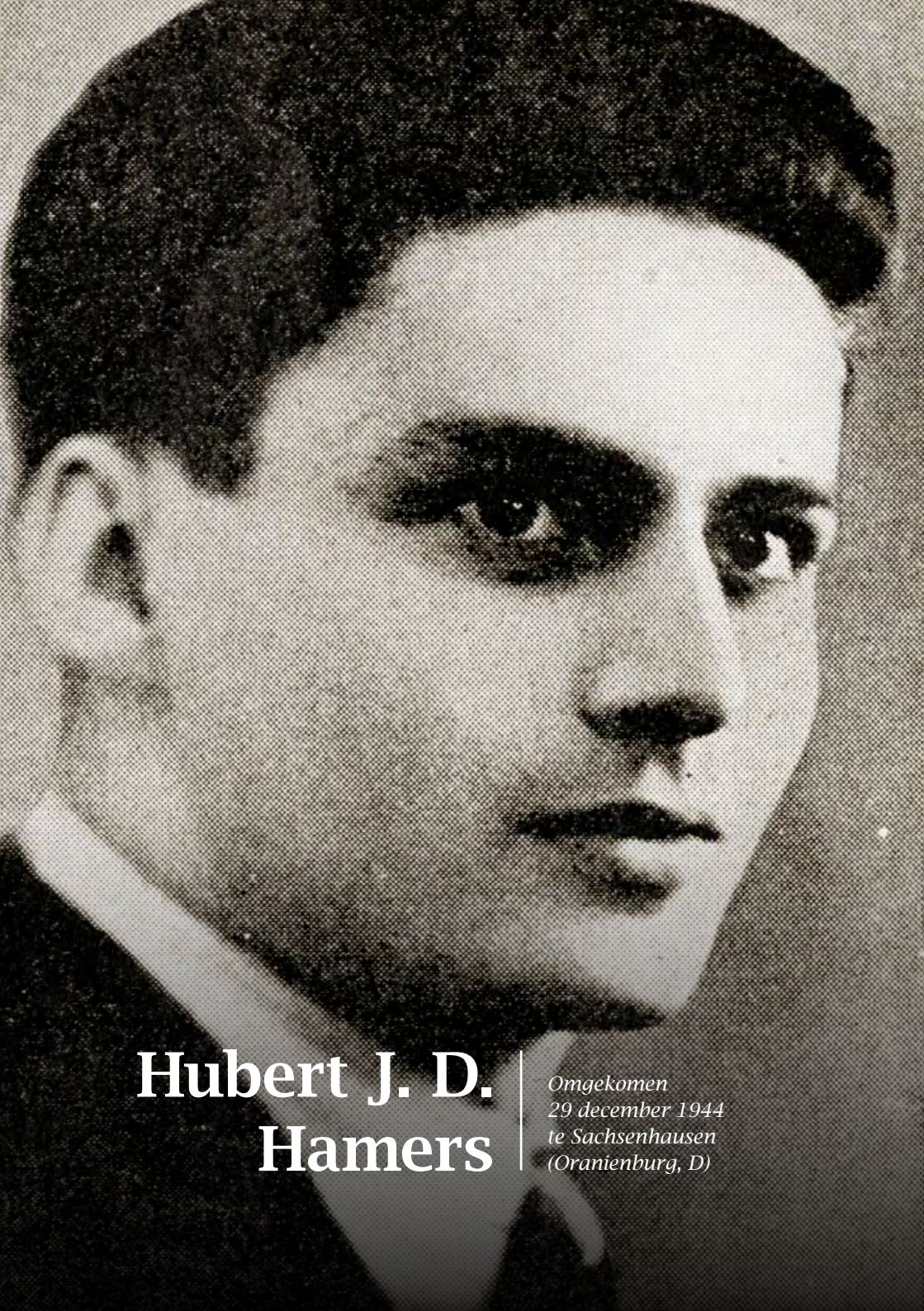
Aanvankelijk was het doel om letterlijk een ordedienst op te richten die de openbare orde moest bewaren na het spoedig verwachte vertrek van de Duitsers. Toen dit niet reëel bleek, gingen de leden steeds meer actief verzet plegen, onder andere door middel van sabotage van Duitse netwerken (bijvoorbeeld treinverbindingen en telefoonkabels). De belangrijkste taak was echter het verzamelen van inlichtingen over de vijand, om die naar het Engeland te kunnen sturen. Daar hadden de Nederlandse regering en koningin Wilhelmina zich in ballingschap gevestigd.

In de mei-dagen 1940 was Pier Groenewege als dienstplichtige gedetacheerd te Haarlem. Na een vergeefse poging om naar Engeland te ontkomen werd hij lid van de 'Binnenlandsche Strijdkrachten' (O.D./ 'Ordedienst') Amsterdam.

Op 4 juli 1941 gearresteerd, werd hij in april 1942 betrokken bij een proces te Amersfoort, waarbij 96 mensen ter dood werden veroordeeld. Ofschoon zijn veroordeling opgeschort werd wegens onvoldoende bewijs, volgde in augustus alsnog zijn doodvonnis.

*Hij was 22
jaar toen het
doodvonnis
voltrokken werd.*

Hij was 22 jaar toen het vonnis voltrokken werd. ■

Hubert J. D. Hamers

*Omgekomen
29 december 1944
te Sachsenhausen
(Oranienburg, D)*

*Hij wist op 1
september 1943
te ontsnappen uit
Duitsland.*

In mei 1943 ging Hubert J. D. Hamers onder
pressie naar Duitsland, doch hij wist op 1
september van hetzelfde jaar te ontsnappen.

Hij verrichtte illegaal werk, totdat hij te
Maastricht door de ‘Sicherheitsdienst’
overvallen, neergeslagen en mishandeld werd.

Achtereenvolgens kwam Hamers te Vught
en Oranienburg. In dit laatste kamp is hij op
23-jarigen leeftijd aan dysenterie overleden. ■

Jaap Hardeman

*Omgekomen
10 mei 1940
te Den Haag/Zoeterwoude*

Op 10 Mei, reeds in de eerste uren van den strijd, is JAAP HARDEMAN gesneuveld.

Gedurende de jaren, dat JAAP in Delft studeerde, betoonde hij zich een toegewijd vriend voor diegenen, die door hem met zorg uit zijn omgeving werden uitgekozen.

Omdat hij zoo'n gezond oordeel had, was het prettig met hem over problemen van gedachten te wisselen. Door zijn opgewektheid en optimisme wist hij ons vaak over moeilijkheden heen te helpen.

JAAP, sprankelend van levensblijheid, was altijd daar, waar het studentenleven hem riep; wanneer hij iets de moeite waard achtte, dan zette hij zijn geheele persoon in.

Steeds nog doet zijn persoonlijkheid zich gelden in onze verhalen en gedachten.

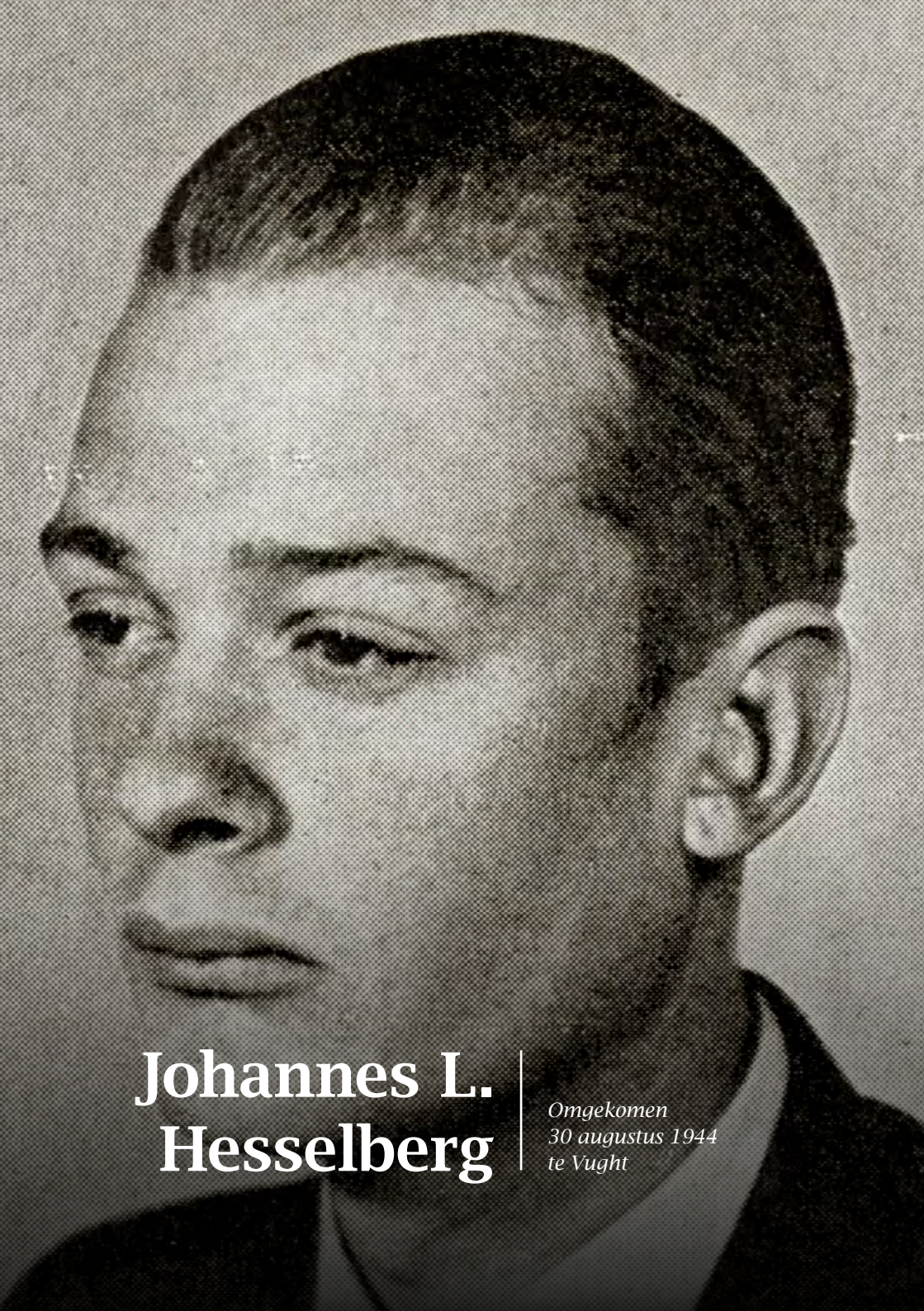
Hij deed zijn plicht en is als offer van dien plicht gevallen.

Bron: MV Jaarboek 1938-1941 [7] p. 32-33

*De eerste dag
van de oorlog
werd Jaap
reeds vanuit
een hinderlaag
gedood.*

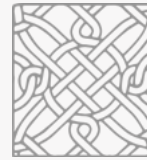
Gedurende de maanden, die de inval op 10 mei 1940 voorafgingen maakte Jaap Hardeman deel uit van de T.H.-Compagnie.

De eerste dag van de oorlog werd Jaap reeds, zittend in een auto, vanuit een hinderlaag door het vuur van Duitse parachutisten gedood. Hij was toen 21 jaar. ■

Johannes L. Hesselberg

*Omgekomen
30 augustus 1944
te Vught*

Aan Johannes Louis Hesselberg, student Technische Hoogeschool te Delft, werd op 7 mei 1946, bij Koninklijk Besluit (nr.17) postuum het Verzetskruis toegekend; ‘*TROUW TOT IN DEN DOOD*’, staat er op. In hetzelfde besluit werd dit Verzetskruis ook toegekend aan o.a. professor Johannes Antonius Alphonsis Mekel en professor Richard Leonard Arnold Schoemaker.

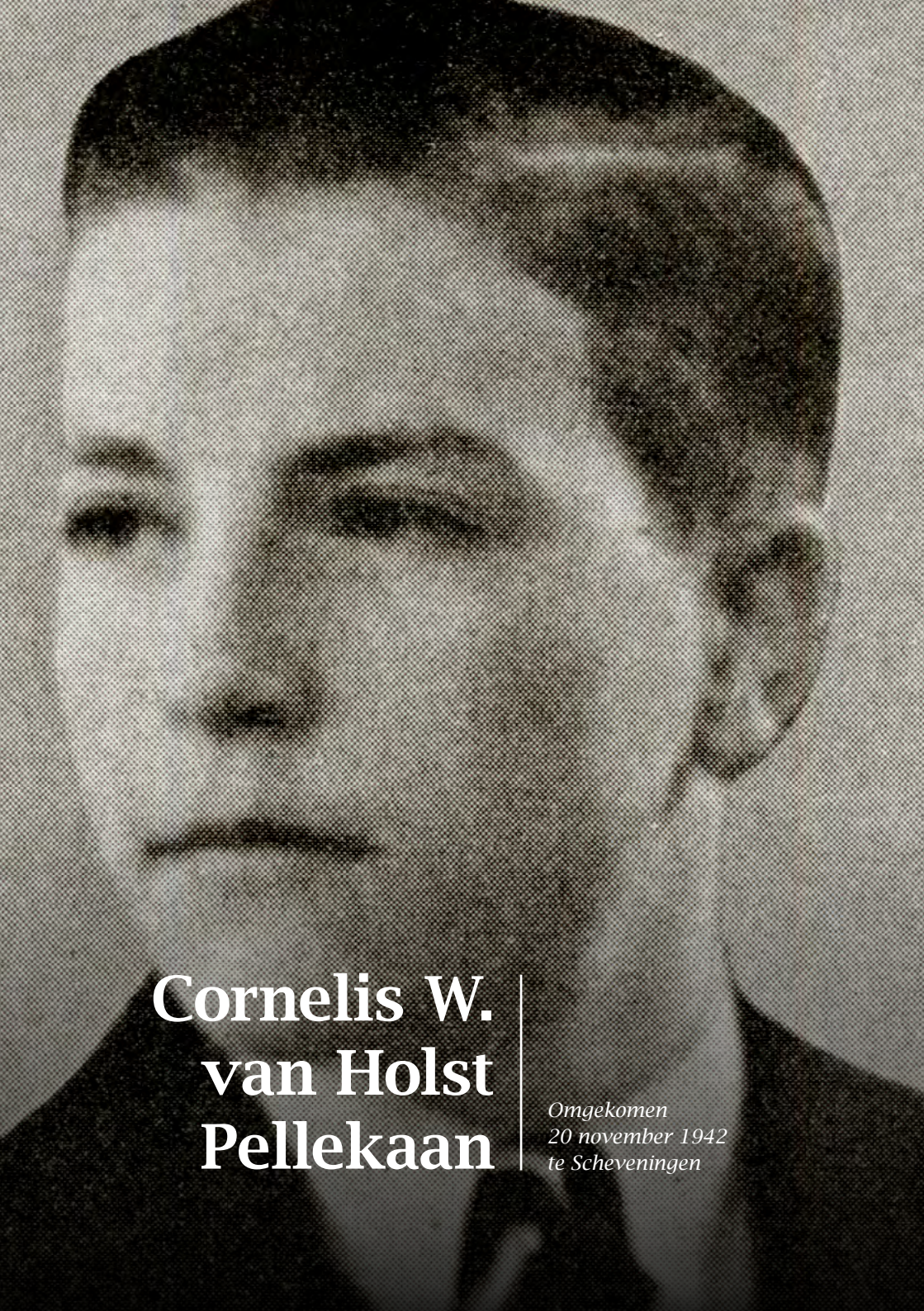
Het Verzetskruis, bedoeld voor personen die zich tijdens de Tweede Wereldoorlog bezighielden met verzet tegen de Duitse of Japanse bezetter, is op 3 mei 1946 ingesteld, ‘... *aan hen die zich in door den vijand overweldigd of vijandelijk gebied bij het verzet tegen den vijand of diens aanhangers bijzonder moedig en beleidvol hebben onderscheiden*’. De onderscheiding is ‘...*ter erkenning van bijzondere moed en beleid, aan den dag gelegd bij het Verzet tegen de Vijanden van de Nederlandse zaak en voor behoud van de geestelijke vrijheid*’. Deze onderscheiding werd in totaal 95 keer verleend (waarvan 93 keer postuum), meestal aan Nederlanders, maar ook aan enkele Belgen en Fransen. Het ontwerp is van de hand van de Delftse hoogleraar L.O. Wenckebach.

Loet Hesselberg werkte voor het Studenten Contact in Delft en was speciaal belast met het onderling contact, de correspondentie ook met de studenten in Duitsland, de interne administratie, falsificaties, etc.

Het perceel Vlamingsstraat 24, het centrale punt van de contactgroep, was in de nacht van 7 op 8 augustus door de SD (‘Sicherheitsdienst’) bezet; komende van zijn slaapadres viel Hesselberg in handen van de SD (onder de naam Von Slicher).

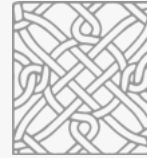
Onder deze naam ook is hij nog dezelfde maand op 25-jarige leeftijd gefusilleerd. Zijn ouders ontvingen uit handen van H.M. de Koningin voor hem het Verzetskruis. ■

*Komende van
zijn slaapadres
viel Hesselberg in
handen van
de S.D.*

Cornelis W. van Holst Pellekaan

*Omgekomen
20 november 1942
te Scheveningen*

*Tengevolge van
verraad werd
bij hem thuis
medio september
1941 een inval
gedaan, doch
hij wist te
ontvluchten.*

Cornelis W. van Holst Pellekaan werkte illegaal als lid van de Oranje Garde. Tengevolge van verraad werd bij hem thuis medio september 1941 een inval gedaan, doch hij wist te ontvluchten en zich drieënhalve maand schuil te houden. Hij zou naar Engeland gebracht worden, maar ten tweede male [Red: op 9 november 1941, wegens deelname aan een verzetsorganisatie, sabotage en spionage] greep het verraad in. Hij werd aan de Gestapo uitgeleverd en in Scheveningen opgesloten.

Op 4 juli 1942 werd hij naar Utrecht overgebracht voor een proces voor het *Marine Kriegsgericht*, dat hem tweemaal ter dood en tot 15 jaar tuchthuis veroordeelde. 19 november werd hij naar Scheveningen gebracht en de volgende morgen gefusilleerd. Op dezelfde dag bracht een Duitse dominee zijn ouders zijn afscheidsbrief. Hij was 20 jaar oud. ■

Joan T.H. van den Honert

*Omgekomen
3 mei 1942
te Sachsenhausen
(Oranienburg, D)*

In het 'MS' Jaarboek 1938-1941, p. 379-387, staat nog een artikel opgenomen van de hand van Joan van den Honert en 'C. Hordijk', over een verslag van een bezoek aan het 'Institut National des Mines' en 'La Societe' de Charbonnage unis de l'Ouest de Mons' (Belgie). NB: Dit Jaarboek van deze 'Mijnbouwkundige Studenten' is in december 1941 uitkomen, toen Joan dus al 8 maanden eerder gevangen was genomen. Zeer wrang.

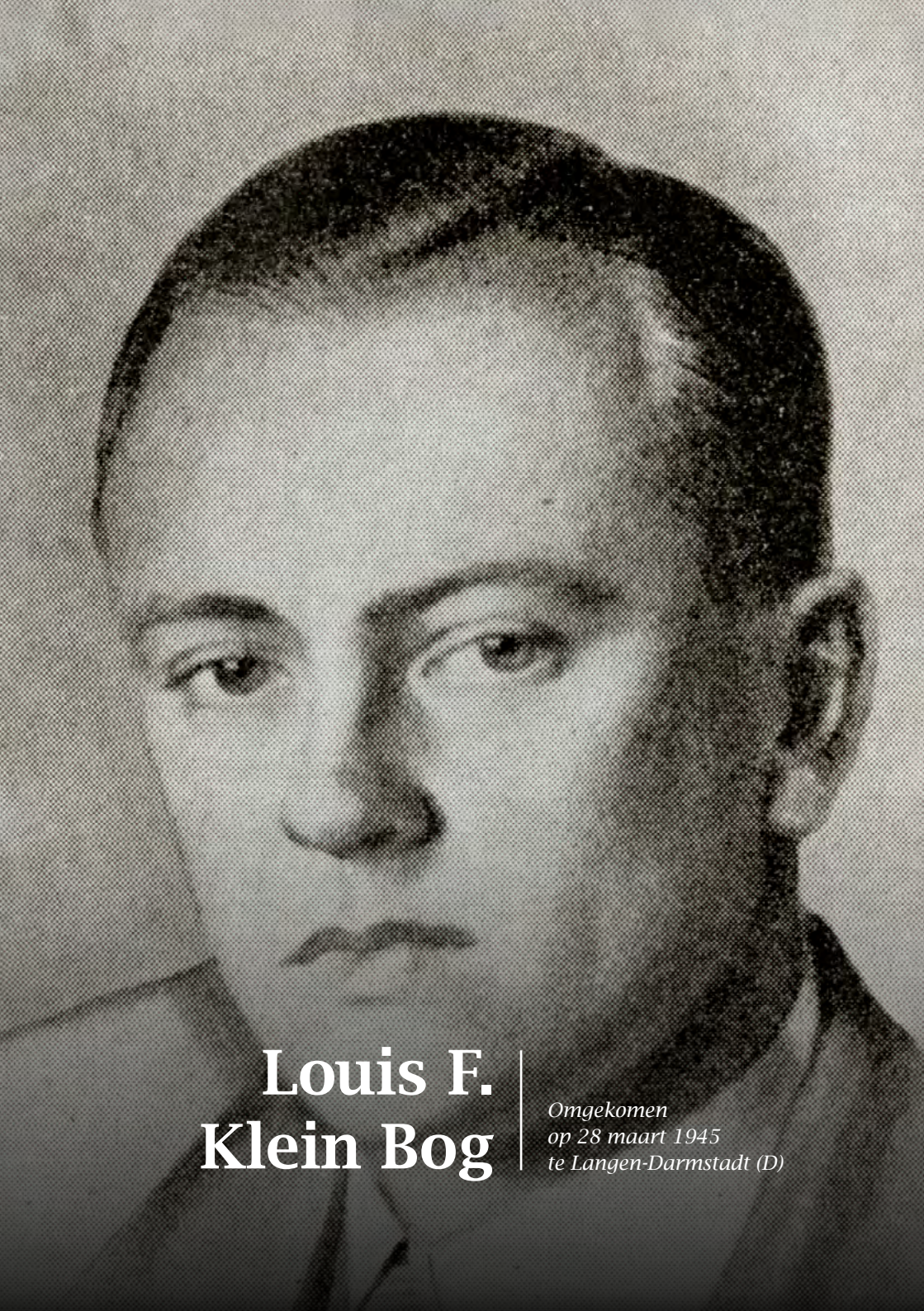
Zijn vader, August van den Honert, geboren op 15 oktober 1886, was mijnbouwkundig ingenieur (N.B.: hij was president van de MV in 1910-1911, en in 1911-1912), en nauw betrokken bij het beginnende verzet tegen de Duitse bezetter. Deze August was lid van de groep 'Stijkel' en is op 2 april 1941 tezamen met zijn zoon, opgepakt en gevangen gezet in het Oranjehotel te Scheveningen. Eind mei 1942 werd hij op transport gezet naar Berlijn.

August, gehuwd, 7 kinderen, overleed op 7 februari 1945 in Concentratiekamp Sachsenhausen. [33]

*Hij werd enkele
dagen na
aankomst voor
het vuurpeleton
gevoerd.*

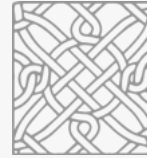
Op grond van zijn O.D. (Ordedienst) werkzaamheden in de 'Groep van 72', werd Joan van den Honert op 2 april 1941 in Den Haag gearresteerd.

Hij onderging achtereenvolgens Amersfoort, Utrecht en Sachsenhausen, waar hij enkele dagen na aankomst voor het vuurpeleton werd gevoerd. Joan was toen 27 jaar oud. ■

Louis F. Klein Bog

*Omgekomen
op 28 maart 1945
te Langen-Darmstadt (D)*

Wel heeft Loet Klein Bog zijn pogingen om uit Duitse gevangenschap de vrije wereld te bereiken, beloond gezien.

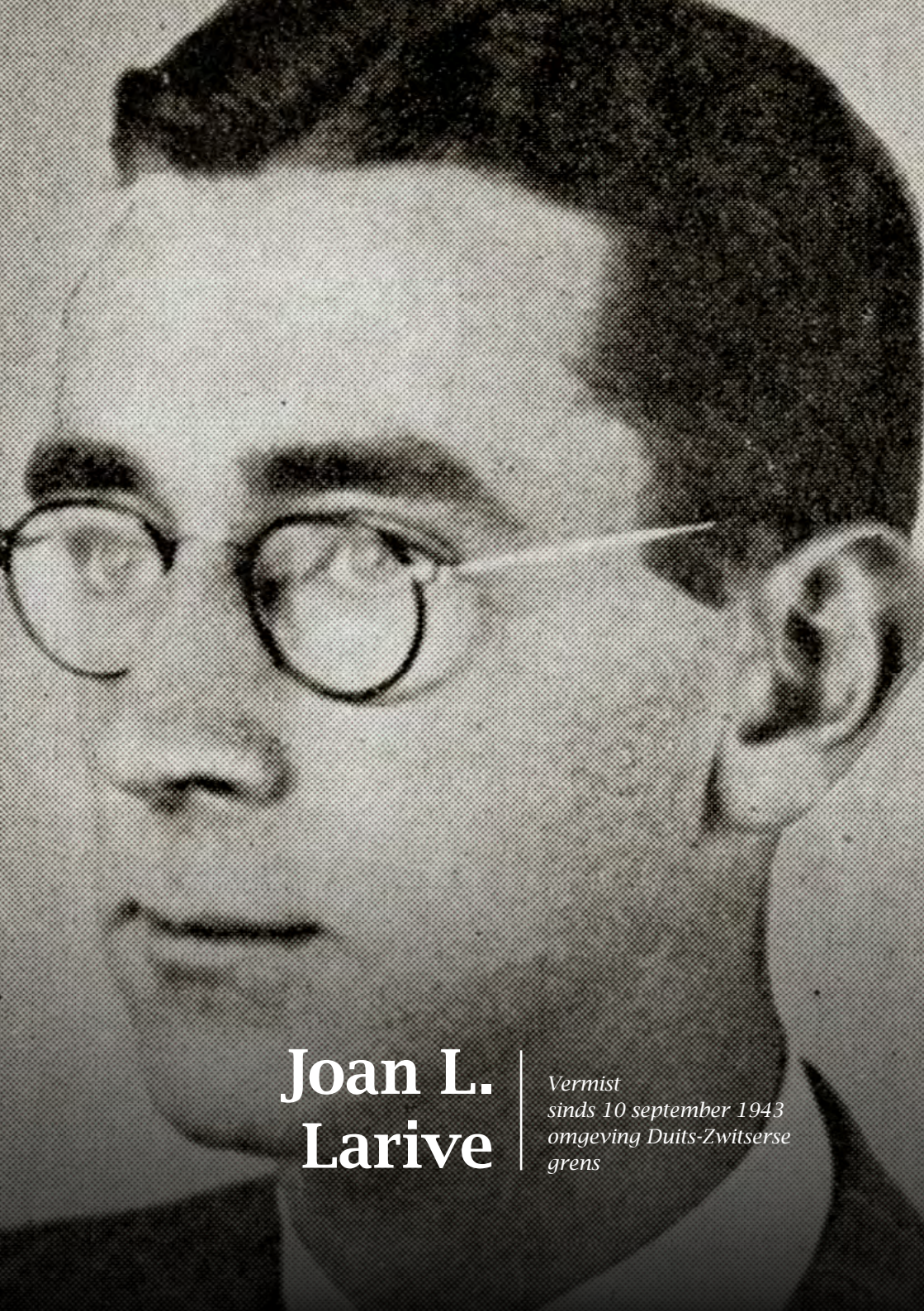
Wel heeft Loet Klein Bog zijn pogingen om uit Duitse gevangenschap de vrije wereld te bereiken, beloond gezien, want op 21 maart (1945) vocht hij, na vele maanden in concentratiekampen te zijn geweest, in het Amerikaanse leger, helaas slechts voor kort: 3 dagen later sneuvelde hij na de verovering van Darmstadt bij Langen-Darmstadt.

Loet Klein Bog was reeds in de Meidagen 1940 als korporaal bij de officiersopleiding in militaire dienst geweest. Hierna hervatte hij zijn studie in de mijnbouw, tot eind 1942 de Duitse bemoeiingen op het gebied der universiteiten steeds sterker werden.

Na een tijd praktisch werken dook hij in mei 1943 volledig onder en werd hij medewerker der Studenten Contactgroep, o.a. een tijd lang vertegenwoordiger voor Noord- Holland.

Op 5 mei '44 werd hij door het gewestelijk arbeidsbureau te Delft in de val gelokt en uitgeleverd aan de Duitsers. Na een verblijf in Amersfoort werd hij 17 augustus '44 overgebracht naar het concentratiekamp te Hinsert bij Trier. In oktober volgde bij het naderen van de Geallieerde troepen transport naar Finthen bij Mainz in november een ontvluchtingspoging, welke mislukte.

Een tweede poging in maart '45 had succes, echter met de vermelde noodlottige afloop. Klein Bog was toen 25 jaar. ■

Joan L. Larive

*Vermist
sinds 10 september 1943
omgeving Duits-Zwitserse
grens*

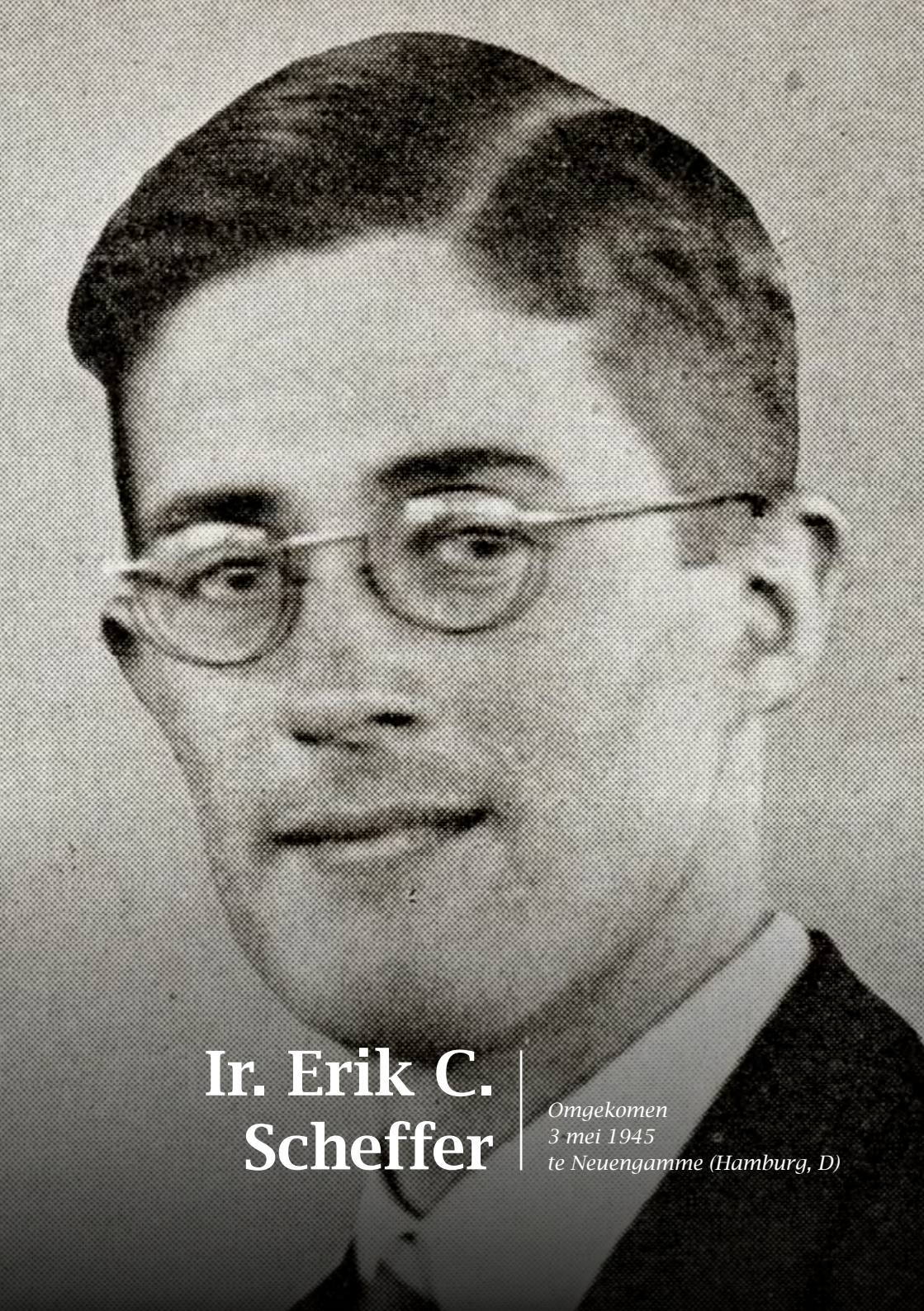

Loek Larive werd op 9 februari 1920 geboren. Na zijn kandidaats-examen in januari 1943 werkte hij enige tijd praktisch in de Limburgse kolenmijnen totdat de Duitse eis tot het tekenen van de loyaliteits-verklaring daar een einde aan maakte en hij ter plaatse onderdook.

In juni begon hij een tocht naar de vrijheid met als eerste doel het neutrale Zwitserland. Tot de 10^e september 1943, de dag dat hij de Duits-Zwitserse grens zou trachten te overschrijden, konden zijn ouders zijn weg volgen.

*Sindsdien is
alles duister.*

Sindsdien is alles duister. ■

Ir. Erik C. Scheffer

*Omgekomen
3 mei 1945
te Neuengamme (Hamburg, D)*

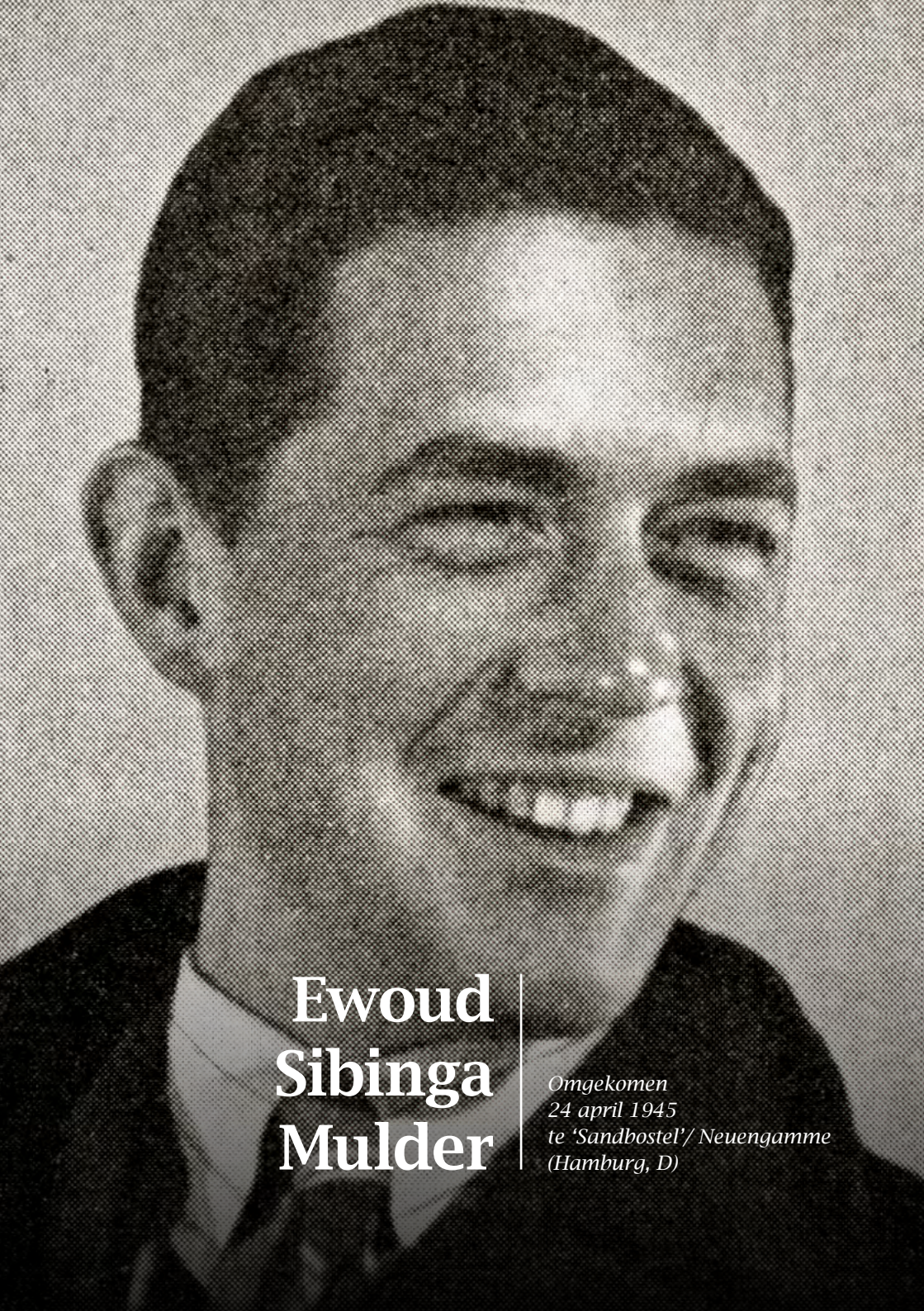
In het 'MS' Jaarboek 1938-1941, p. 47-123, staat een zeer uitgebreid artikel opgenomen van de hand van 'E.C. Scheffer cand. m.i.' over '*[d]e gravimetrische methode der geophysische opsporingsmethoden*', naar verwachting n.a.v. zijn afstudeeronderzoek. Het betreft in feite een zeer leesbaar artikel over o.a. de 'torsiebalans', inclusief een foto op p. 74 van een test set-up waar naar waarschijnlijkheid Erik Scheffer zelf te zien valt. De gravimetrische opsporingsmethode was ook één van de interessegebieden van prof. Mekel.

Erik Scheffer voltooide in december 1942 zijn mijnbouwkundige studie, waarna hij eerst volledig aan zijn verlangen het vaderland te dienen toegaf. Zijn pogingen om naar Engeland te ontkomen mislukten en bij de arrestatie op de Noordzee begon de zware weg van zijn gevangenschap, die hij tot een bitter einde zou hebben te gaan.

*Bij de arrestatie
op de Noordzee
begon de zware
weg van zijn
gevangenschap,
die hij tot een
bitter einde zou
hebben te gaan.*

Na Vught volgden Natzweiler, Dachau en Neuengamme. In hoeverre ziekte, ondervoeding of al te zwaar werk de oorzaak van zijn overlijden zijn geweest is niet bekend, evenmin als de plaats en het juiste tijdstip van zijn dood.

Het laatste bericht, volgens welk hij in een ziekenhuis zou liggen, te zwak om op transport gesteld te worden, is van eind maart 1945. Erik Scheffer was toen 29 jaar oud. ■

Ewoud Sibinga Mulder

*Omgekomen
24 april 1945
te 'Sandbostel'/ Neuengamme
(Hamburg, D)*

Ewoud Sibinga Mulder, geboren 19 mei 1923 in Kampong Minjak (olievelden bij Prabumulih, Zuid Sumatra), heeft tot zijn 11^e in de binnenlanden van Nederlands Indië gewoond. Na de periode in Sumatra begon voor Ewoud met zijn zus Elisabeth (1917), broers Hans (1921) en Paul (1924) het leven nabij de olievelen in de delta van de 'Mahakam'-rivier bij Samarinda (Oost Borneo, Kalimantan) en ten slotte in Tarakan (NO Borneo).

Onderwijs werd aanvankelijk gegeven door een gouvernante die uit Nederland was meegekomen, en daarna een paar jaar door een onderwijzeres van de Bataafse Petroleum Maatschappij (B.P.M.) - Shell's voorloper - de werkgever van hun vader.

Hans en Ewoud reisden in 1934 per boot via Singapore, onder begeleiding, van Batavia naar Nederland voor hun middelbare school opleiding. De twee broers kwamen in huis bij een oom in Groningen, en rondden daar hun HBS af. Broer Hans kwam in 1939 in Delft aan (en werd na de oorlog arts) en Ewoud kwam in 1940 aan als mijnbouwkundig student.

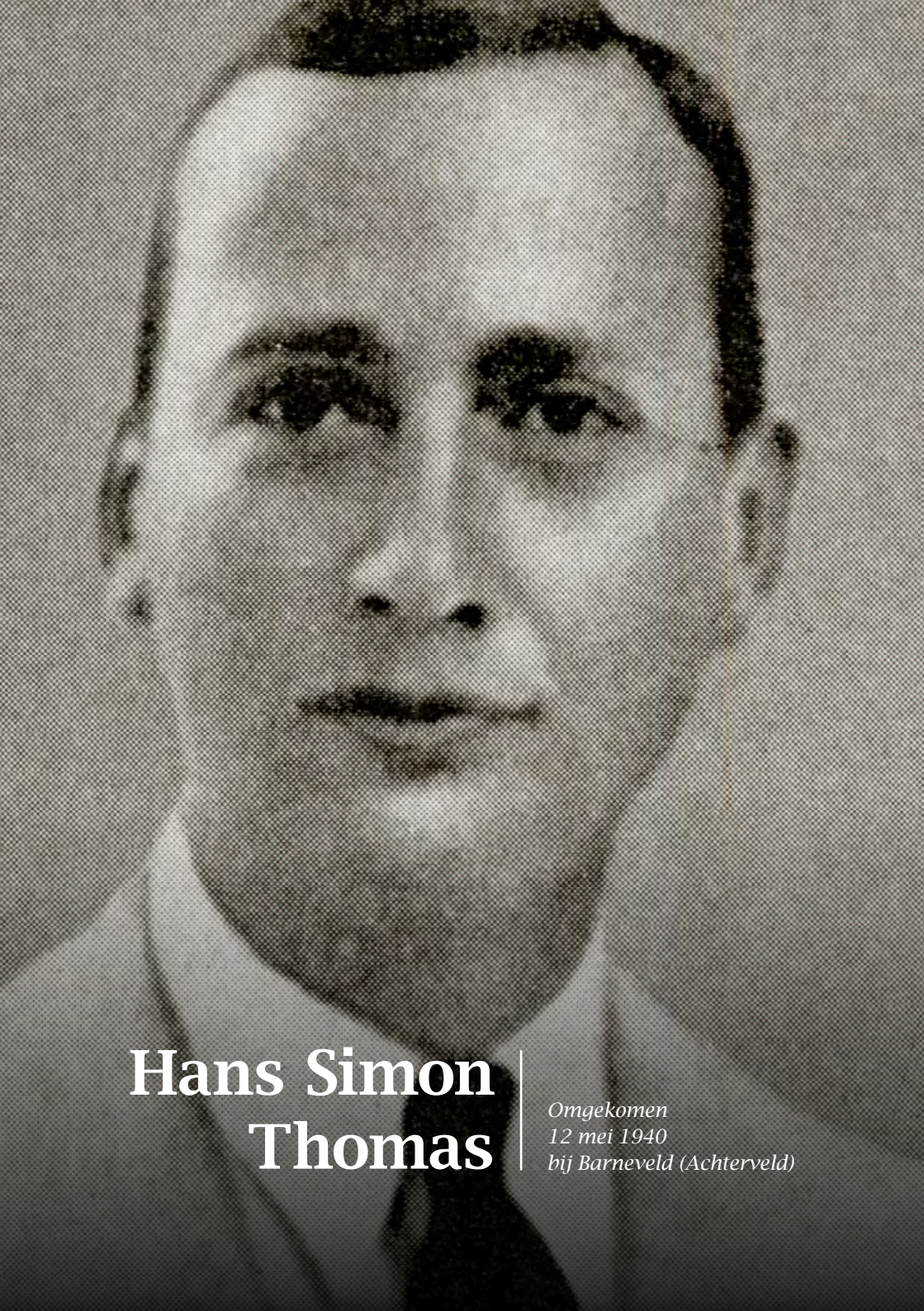
Ewoud verdween na de februari razzia's in 1943 van het toneel om onder te duiken, eerst in Bussum en later in Paterswolde. Hij wordt gepakt bij een controle in de trein van Zwolle naar Groningen buiten "spertijd". In mei gaat hij vanuit het strafkamp 'Erika' (Ommen) op transport naar de Hermann Goeringwerke in Watenstedt. Vijf maanden later ontsnapt hij, en weet

aan boord van een rijnaak Rotterdam te bereiken, en van hieruit Paterswolde.

Na controle op zijn papieren en door het verraad van N.S.B.-ers wordt hij 4 januari 1944 door de 'Grüne' gearresteerd. Na een scherp verhoor volgens de beproefde Gestapo methode lekt uit, dat hij uit Watenstedt is ontsnapt. Dan volgt overbrenging naar Amersfoort, van waar hij op 11 oktober 1944 naar Neuengamme wordt overgebracht. Vandaar wordt hij naar Hamburg getransporteerd en te werk gesteld op de werven van Blohm en Voss.

Door de ellendige omstandigheden waarin hij moet leven en de zeer onvoldoende voeding wordt Ewoud ernstig TBC-patiënt en verliest zijn spraakvermogen. Nog vier maanden sleept hij zich voort en wordt dan 24 april 1945, vlak voor de bevrijding van het gebied door de geallieerden op 29 april met twaalf anderen naar Neuengamme, het kamp Sandbostel, teruggevoerd. Het kleine transport is nooit aangekomen. Ewoud Sibinga Mulder was 21 jaar oud; hij is begraven op het Ereveld te Loenen.

De mijnbouwtraditie van Ewoud is voortgezet door zowel de oudste zoon van Elisabeth, Pieter Douwe (jaar van aankomst 1956), als ook van broer Hans, Evert Jan (jaar van aankomst 1975), en tenslotte ook nog door de kleinzoon van Ewoud's zus, Pieter Douwe's oudste zoon, Thijs Jan (jaar van aankomst 1986). ■

Hans Simon Thomas

*Omgekomen
12 mei 1940
bij Barneveld (Achterveld)*

12 Mei 1940 is HANS SIMON THOMAS, te midden van zijn manschappen, die hij tot het laatste oogenblik bleef aanmoedigen, gesneuveld in de omgeving van Barneveld.

Allen, die verbonden zijn aan de Afdeeling Mijnbouwkunde en de ouderen onder de studenten zullen hem zich steeds herinneren zoals hij was: altijd opgeruimd, altijd bereid een ander te helpen.

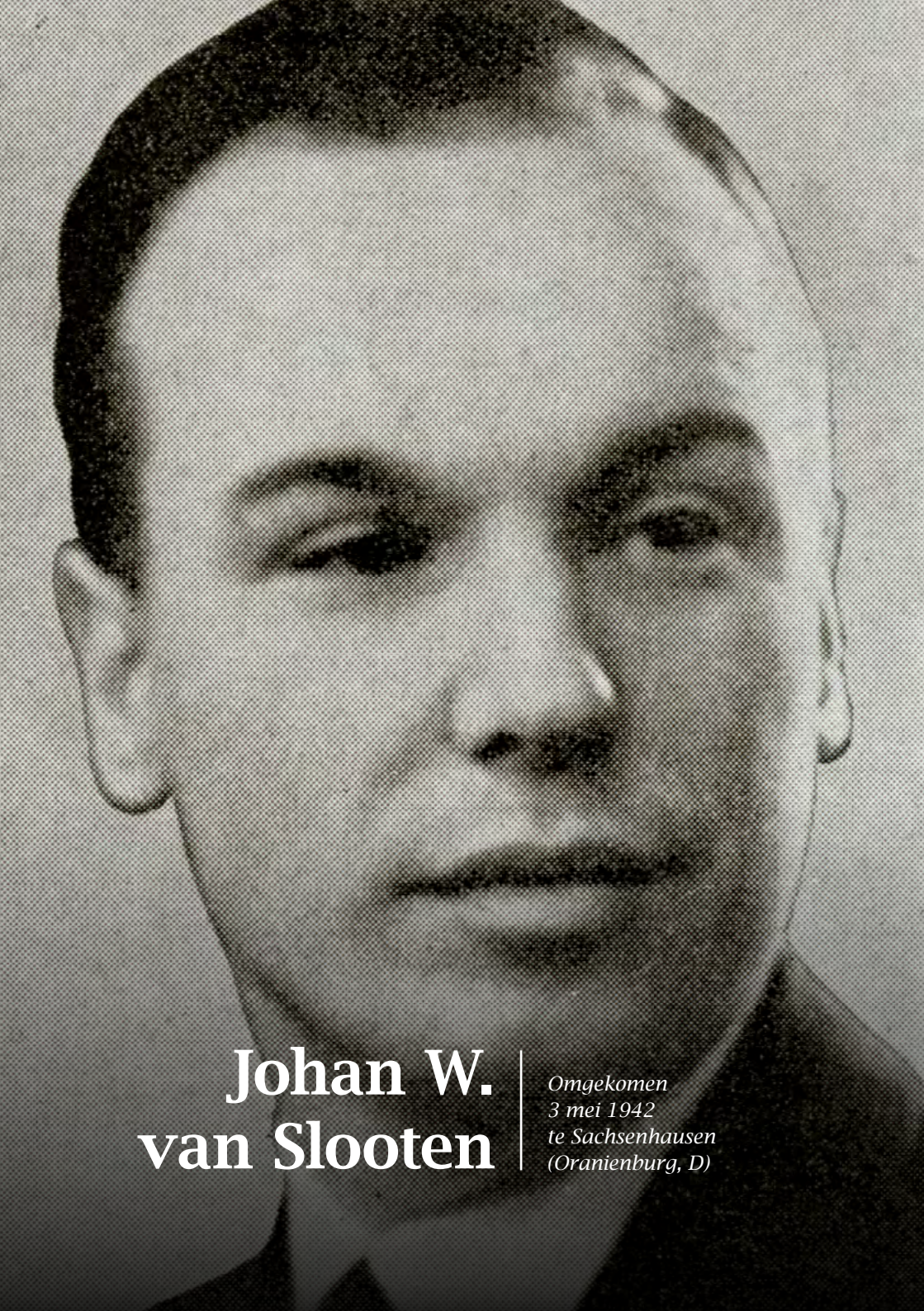
Ofschoon zijn belangstelling zich ver buiten het gebied van zijn studie bewoog, kon men hem dikwijls op het Gebouw aantreffen, als hij bezig was met een of andere werkzaamheid, waar een ander geen tijd voor had.

Voor ons was hij als het ware een onderdeel van „Mijnbouw” geworden.

Wij zijn er van overtuigd, dat allen, die met hem waren in die laatste moeilijke uren, een steun aan zijn voorbeeld gehad hebben.

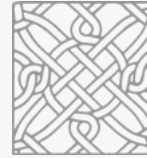
Bron: MV Jaarboek 1938-1941 [7] p. 30-31

De twaalfde mei 1940 viel Hans Simon Thomas, nestor van de mijnbouwkundige studenten, luitenant van de huzaren, strijdend temidden van zijn manschappen onder het Duitse vuur bij de verdediging van de Grebbelinie-voorposten. ■

Johan W. van Slooten

*Omgekomen
3 mei 1942
te Sachsenhausen
(Oranienburg, D)*

Jan van Slooten was gedurende de oorlogsdagen sergeant bij de motordienst in opleiding voor reserve-officier. Daarna hervatte hij zijn mijnbouwkundige studie, maar gaf de strijd niet op. Hij werkte in de evacuatiepost 'De Bolk', in de ordedienst onder Prof. Schoemaker en maakte verder deel uit van de groep 'Stijkel'.

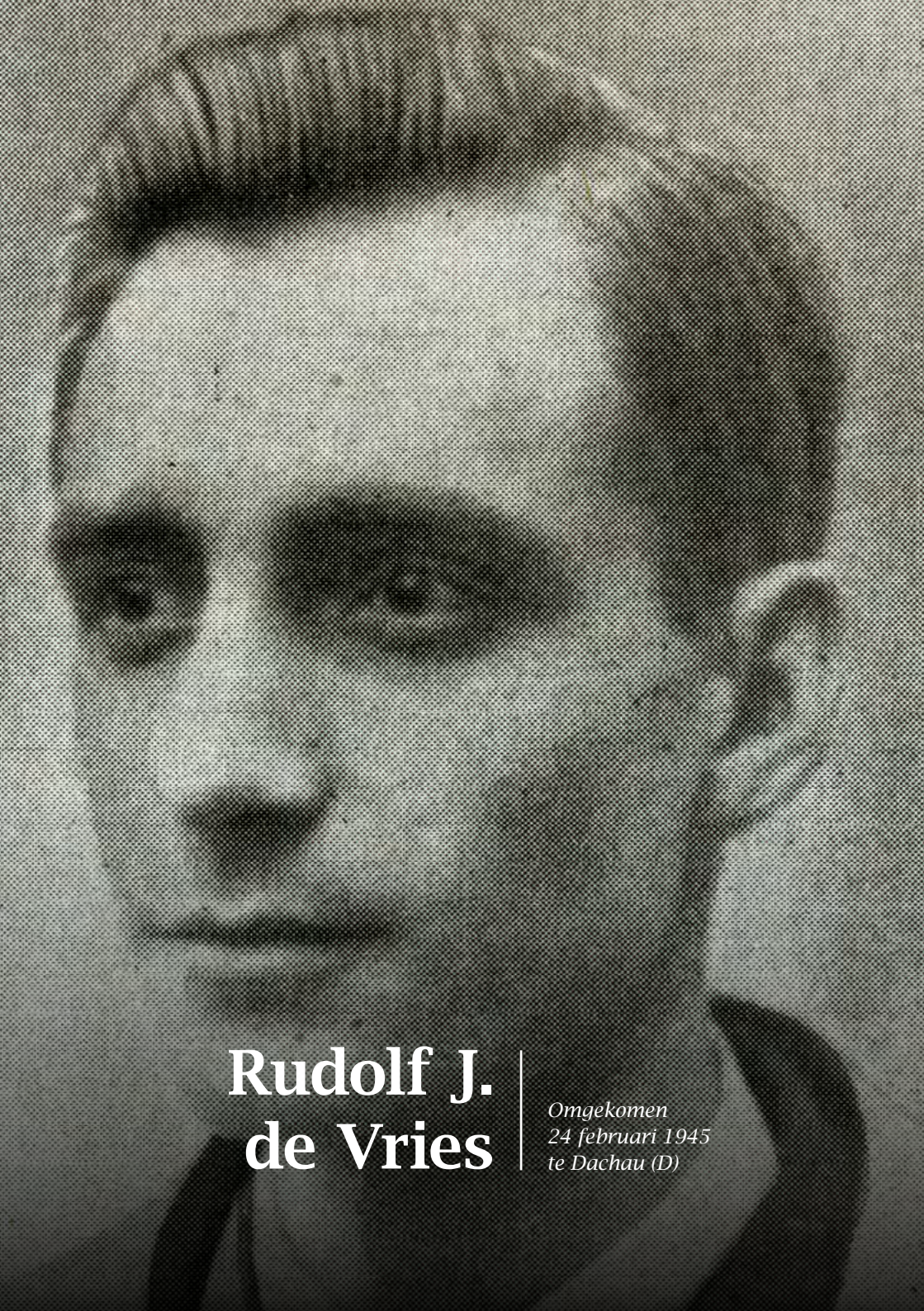
Het verraad zal niet vreemd geweest zijn aan zijn arrestatie van 25 april 1941. Waarschijnlijk werd hier de verradersrol gespeeld door dezelfde De Man, waarvoor Hugenholtz gevlucht is. Deze De Man, nachtportier in 'De Bolk', werd later vermoord gevonden in het Agnetapark te Delft.

Tot eind maart 1942 bleef van Slooten in Scheveningen waar hij vrij dragelijke behandeling ondervond. Zijn spoor leidt tot Amersfoort, waar hij een maand geweest moet zijn; verder is men het bijster.

Het proces tegen de leden van de ordedienst waaronder Professor Mekel en Professor Schoemaker, was geheim en de toegevoegde verdedigers waren Duitse rechtsgeleerden. Ofschoon van Slooten als lid van de groep 'Stijkel' had moeten verschijnen voor het *Oberkriegsgericht* te Berlijn werd hij reeds ter dood veroordeeld om zijn deelgenootschap in de ordedienst, om welke reden ook de beide hoogleraren de dood vonden.

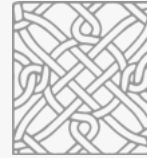
Het is niet zeker wat er na Amersfoort met hem gebeurd is. Wel is bekend, dat Jan in zijn 26ste levensjaar op 3 mei 1942 voor het executiepeleton het leven liet. ■

*Het verraad
zal niet vreemd
geweest zijn aan
zijn arrestatie
van 25 april
1941.*

Rudolf J. de Vries

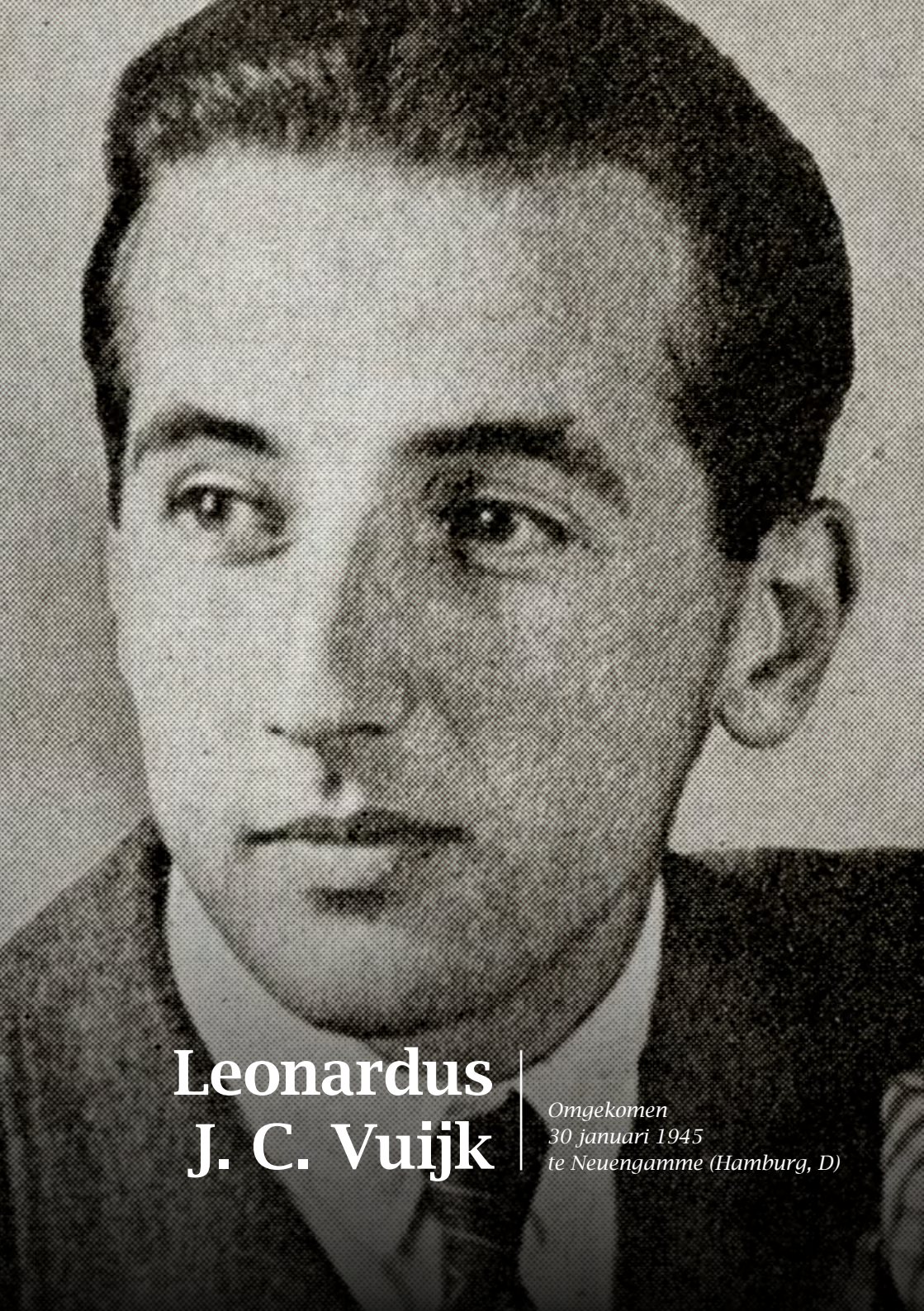
*Omgekomen
24 februari 1945
te Dachau (D)*

*Hier werd hij
tewerkgesteld in
de steengroeven,
ten gevolge
waarvan hij
pleuritis kreeg.*

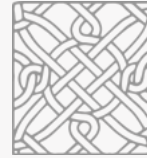
Dolf de Vries ondernam met zeven anderen op 2 maart 1943 een poging om overzee naar Engeland uit te wijken, maar werd hierbij op de tweede dag op zee opgepakt. Via Rotterdam werd hij naar Vught gebracht en vandaar naar Natzweiler. Hier werd hij tewerkgesteld in de steengroeven, ten gevolge waarvan hij pleuritis kreeg.

Na een verblijf van 9 maanden in Natzweiler werd hij overgebracht naar Dachau. Zijn gezondheid was slecht, verbeterde in den beginne enigszins, maar door het optreden van complicaties overleed hij. ■

Leonardus J. C. Vuijk

*Omgekomen
30 januari 1945
te Neuengamme (Hamburg, D)*

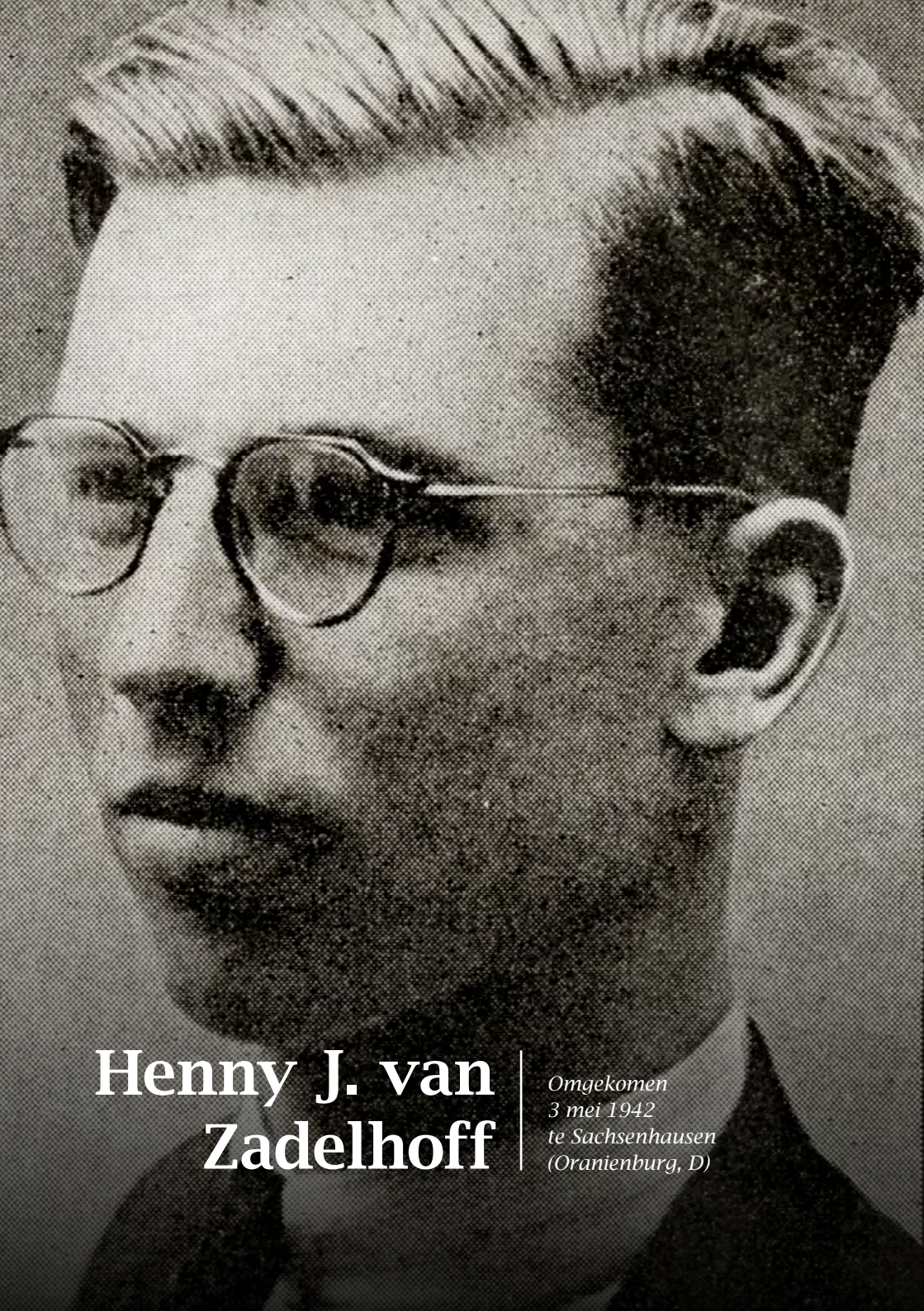

*In zijn
woonplaats
Rotterdam
wijdde hij zich
aan illegaal
werk, vooral
op fotografisch
gebied.*

Leonardus Johannes Cornelis Vuijk, sedert 1940 mijnbouwkundig student, werkte na de razzia's op 6 en 9 februari 1943 in de Limburgse mijnen tot het verbod aan werkgevers kwam om studenten in dienst te hebben.

In zijn woonplaats Rotterdam wijdde hij zich aan illegaal werk, vooral op fotografisch gebied. Door verraad werd hij op 25 juni 1944 's nachts door 12 landwachters uit huis gehaald en achtereenvolgens in Rotterdam, Amersfoort, Neuengamme, Hoesen en weer in Neuengamme gevangen gehouden.

Hier kreeg hij tengevolge van slechte behandeling en geen verzorging dysenterie, welke hem op 30 januari noodlottig werd. Bij zijn overlijden was hij 24 jaar oud. ■

Henny J. van Zadelhoff

*Omgekomen
3 mei 1942
te Sachsenhausen
(Oranienburg, D)*

Het 'Proces der 72', ook wel 'het eerste OD-proces' genoemd, was een proces, gevoerd door de Duitse Sicherheitsdienst, waarbij 72 van de 86 gevangenen ter dood veroordeeld werden. Dat waren leden van de Ordedienst, de Delftse Mekel-groep, de Schoemaker-groep en dertien beroepsofficieren, die ondanks het ondertekenen van de erewoordverklaring aan het verzet hadden deelgenomen. Allen wachtte een zware straf.

Het proces begon eind maart 1942 in hotel de Witte op de Amersfoortse Berg, vlak bij Kamp Amersfoort en eindigde op 3 april. Op 8 april kwam de uitspraak: 65 OD'ers en 10 mannen van BOLT (opgericht door Herman Bolt) waren ter dood veroordeeld. De uitspraak van de leden van de Mekel-groep was er nog niet.

In Utrecht werden 63 vonnissen bekrachtigd, de overige 9 vonnissen werden omgezet in levenslang tuchthuisstraf. Daarna gingen de 63 veroordeelden per trein naar concentratiekamp Sachsenhausen, waar ze op zondag 3 mei 1942 met enkele andere gevangenen, waaronder ook prof. Mekel, werden geëxecuteerd.

Henny van Zadelhoff verrichtte in 1941 koerierswerk voor de groep 'Mekel'. Nadat deze groep in juli was opgerold, beging hij de onvoorzichtigheid op zijn kamer te Delft te blijven.

Door een ongelukkige samenloop van omstandigheden liep hij hier in de val en werd door een rechercheur in burger naar Scheveningen meegenomen.

Betrokken in het 'Proces der 72' werd ook hij ter dood veroordeeld en tezamen met de anderen op 3 mei 1942 gefusilleerd. ■

*Door een
ongelukkige
samenloop van
omstandigheden
liep hij in de val.*

III

Mijnbouwers tijdens
de oorlog

De Mijnbouwkundige Vereeniging tijdens de Tweede Wereldoorlog

De vereniging tijdens de Tweede Wereldoorlog

Het lijkt nauwelijks nodig om in dit verhaal een overzicht te geven van de gebeurtenissen in Nederland, en in het bijzonder van die van de Nederlandse universiteiten en hogescholen gedurende de Tweede Wereldoorlog. We richten ons slechts op die gebeurtenissen waarbij de Mijnbouwkundige Vereeniging een rol heeft gespeeld.

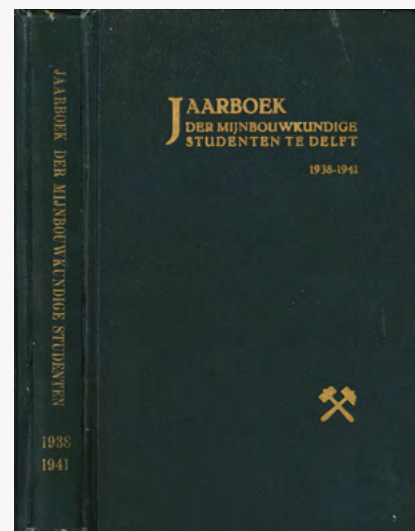
In feite gaat het om drie belangrijke gebeurtenissen: het ontslag van de Joodse hoogleraren in november 1940, de razzia's op studenten in 1943 en de beruchte loyaliteitsverklaring, ook in 1943.

Het ontslag van de Joodse hoogleraren leidde in Delft en in Leiden tot protesten, in Delft van de zijde van de studenten, in Leiden van die van de hoogleraren. Bekende namen zijn daarbij Frans van Hasselt en Willem Pahud de Mortanges. Na diens gevangenneming door de bezetter werd zijn rol overgenomen door de mijnbouwstudent Ruud von Nordheim, die zowel in Delft als landelijk een groot aandeel had in het studentenverzet.

De acties in november 1940 leidden tot een tijdelijke sluiting van de T.H. De gezelligheidsverenigingen namen het initiatief

Schade door een granaatinslag in de zuidoost-kant van het gebouw voor Mijnbouwkunde, in de begindagen, mei 1940.

Het 'Jaarboek' over de jaren 1938-1941 geeft aan dat het is uitgegeven 'Onder auspiciën van de Afdeling Mijnbouwkunde van de Technische Hoogeschool'. Dat is uniek.

Alle andere jaarboeken, zowel voor als na de Tweede Wereldoorlog zijn getiteld: 'Jaarboek van de Mijnbouwkundige Vereeniging'. Maar in dit jaarboek, gemaakt ergens in 1942, staat: 'Mijnbouwkundige Studenten', en niet 'Mijnbouwkunde Vereeniging'. Bijzonder detail dat alleen door de complexe situatie destijds kan worden begrepen; de Mijnbouwkundige Vereeniging had zichzelf min-of-meer opgeheven. De afdeling Mijnbouwkunde heeft uiteindelijk het Jaarboek uitgegeven, niet de MV.

om zich op te heffen, toen het bekend werd dat het voor Joden verboden was om nog langer lid te zijn van een niet-commerciële vereniging. Het gevolg was dat een café als dat van Jan Garos (café 'Het Noorden', aan het Noordeinde in Delft) min of meer de rol van ontmoetingscentrum overnam. De Senaat van het Delftsch Studenten Corps installeerde de Commissie van Acht om het onderlinge contact tussen de studenten na de opheffing voort te zetten. Landelijk ontstond er

de Raad van Negen. In beide gevallen speelde de mijnbouwer Von Nordheim een zeer belangrijke rol.

Het gevolg was dat een café als dat van Jan Garos min of meer de rol van ontmoetingscentrum overnam.

Mijnbouwstudenten waren actief in het verzet. Daarnaast werd getracht de 'mijnbouw-spirit' levende te houden, hieronder een foto van een niet nader gedocumenteerde gebeurtenis op 3 april 1941.

Waarschijnlijk ter gelegenheid van het - na de sluiting vanwege de studentenstakingen eind november 1940 - stapsgewijs weer openen van de Technische Hoogeschool

Ook de Mijnbouwkundige Vereniging hief zich op, in het begin van 1941. De leden had men opgeroepen om voor het lidmaatschap te bedanken. De Mijnbouwkundige Vereniging bestond nu nog slechts uit vijf bestuursleden die het noodzakelijke werk voortzetten en daartoe in de Afdeling een Contactcommissie in het leven riepen. Uiterlijk leek het alsof men het oude leven voortzette. De viering van het tiende lustrum in november 1942 werd op het laatste moment afgelast, mede vanwege geruchten over dreigende deportatie van studenten. Heel wat mijnbouwstudenten verlieten Delft om in de Limburgse mijnen te gaan werken en zodoende uit handen van de Duitsers te blijven. Anderzijds oogste dat kritiek omdat men hiermee de Duitse oorlogsindustrie indirect steunde.

De bezetting dreef de mensen naar elkaar en 'Het Noorden' werd steeds meer 'Jan Garos' en niet alleen voor mijnbouwers, maar vooral ook na sluiting van de sociëteiten, voor vele anderen. Zijn hart was bij de studenten, mijnbouwers en Lagaroeiers, waarvoor Fiep in 1941 nog voldoende krachtvoer kon verstrekken.

Zij was de tovenares, die in deze steeds moeilijker wordende etensbonnentijd een smakelijke maaltijd wist klaar te maken, zelfs tot in de hongerwinter 1944/1945. Ofschoon je van tevoren op moest geven of je kwam eten werden onverwachte gasten zelden met lege magen weggestuurd. Na het eten kwam het biertje en de gezelligheid. Jan stond als een rots achter de tapkast en klonk het: "Dag Jan, Ouwe Reus.", "Pilsje Ben?", "Even naar de kelder 'n nieuw vat aanslaan".

Met de gerantsoeneerde drankleveranties was er voor stamgasten en stamstudenten meestal wel iets te drinken. De trouwe zondagochtendklanten kregen van Jan nog tot laat in de oorlog een achter de hand gehouden borreltje.

Loyale toewijding en uiterste discretie waren de grootste verdiensten van Jan en Fiep, evenals hun afhankelijkheid voor vele studenten en vooral voor diegenen, die in het verzet werkten. Zij namen daarvoor grote risico's.

Er was ook een geheim luik waardoor de studenten bij razzia's naar de zolder van de naastgelegen kerk konden vluchten. In 'Het Noorden' werden afspraken gemaakt en bijeenkomsten belegd die illegaal waren. Jan en Fiep waren net als de drie aapjes: *Zij Hoorden niets, Zagen niets en Spraken over niets.* ■

Jan Garos [10, p. 27]

Bron: Eeuwboek Mijnbouwkundige Vereniging, p. 44-45 [10].

Achtergrond

De Mijnbouwkundige Vereniging hield feitelijk op te bestaan in 1941. De leden had men opgeroepen om voor het lidmaatschap te bedanken. De Mijnbouwkundige Vereniging bestond toen nog slechts uit vijf bestuursleden, die het noodzakelijke werk voortzetten: L. Schoemaker (het is niet bekend of dit de zoon was van prof. Schoemaker), Ruud von Nordheim (de bekende verzetsstrijder die de WOII wel heeft overleefd), 'Loet' Hesselberg (gefusilleerd op 30 augustus 1944 te Vught, zie zijn 'bio' op p. 73), W.H. van Raadshoven, en P. J. Muyskens (deze werd in mei 1946 vervolgens president MV, en hij was het die op 3 mei 1947 bij het dan nieuwe glas-in-lood gedenkraam een toespraak hield).

Een aanslag op de Duitse generaal H.A. Seifardt in februari 1943 die op zijn sterfbed zou hebben gemompeld dat daarbij studenten in het spel waren leidde alom in den lande tot razzia's op studenten. De daarop volgende verwickelingen culmineerden in de eis van de bezetter tot het tekenen van een loyaliteitsverklaring door de studenten. Men mocht pas verder studeren als men had getekend en dat hield in dat men zich niet in zou laten met acties gericht tegen de bezetter en de regering. Deed men dit niet dan was men in feite vogelvrij. Voor veel studenten was in deze moeilijke dagen prof. Grondijs een toegewijd raadsman. Het percentage tekenaars van de loyaliteitsverklaring onder de mijnbouwstudenten was van alle afdelingen van de T.H. verreweg het geringste.

Ondanks de oorlog werd er tussen april 1941 tot begin 1943 ook nog gestudeerd, en afgestudeerd. Hier een foto van een afstudeer-ceremonie op 16 februari 1942, in 'Het Noorden'. Afstudeerders zijn A.W. Snell (geheel links), A.W. van Haeften, P. Roosch en H.M. Stiasny (exacte volgorde niet bekend), gebaseerd op de gegevens uit het TH Jaarboek van 1942.

Het Bestuur wisselde officieel tweemaal:

Op 25 Juni 1942 werd het als volgt samengesteld:

R. P. SCHOEMAKER	President.
R. VON NORDHEIM	Secretaris.
J. L. HESSELBERG †	Penningmeester.
W. H. VAN RAADSHOVEN	Archivaris.
P. J. MUYSKEN	Commissaris.

Op 25 October 1945 als volgt:

A. REILINGH	President.
M. J. VAN RIJ	Secretaris.
TH. J. IMMINK	Penningmeester.
M. C. BRANDES	Archivaris.
W. MATHIEU	Commissaris.

De Secretaris 1941—1942.
R. P. SCHOEMAKER

De Secretaris 1942—1944.
R. VON NORDHEIM

Het eerste 'nieuwe' bestuur trad aan op 25 oktober 1945, dit was overigens een 'voorlopig bestuur', met als eerste taak om - in verband met de dringende vraag naar mijnningenieurs - een programma te ontwerpen dat de studenten in staat zou kunnen stellen snel af te studeren. Albert Reilingh - een van de leden van de Delftsche Studenten Contactgroep, zie foto op p. 41 - werd aangesteld als voorlopig president van de MV, totdat in mei 1946 een 'echt' bestuur aantrad (o.l.v. P. Muysens). Zie ook de details hieromtrent in het 'Jaarverslag van den Secretaris over de Verenigingsjaren 1941-1945' (Jaarboek 1941-1946, p. 40-44, opgenomen in dit boek vanaf pagina 109). ■

Al dan niet vanuit 'Het Noorden', waar later heel wat studenten dankzij de hulp van Jan Garos konden onderduiken (ondermeer in de gewelven waar nu de entourage van een kolenmijn wordt opgeroepen), verrichtten Delftse studenten, en met name mijnbouw studenten veel illegaal werk. Helaas vielen daarbij ook slachtoffers, van de Afdeling der Mijnbouwkunde procentueel gezien de meeste.

Het stimulerende voorbeeld van prof. Mekel, die al in 1942 door de Duitsers was gefusilleerd, heeft daartoe ongetwijfeld het zijne bijgedragen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat bij de 'zuiveringen' die de Technisch Hogeschool na de bevrijding onderging, de Afdeling der Mijnbouwkunde de eerste was die weer aan het werk mocht gaan.

De Wederopbouw

Eén van de eerste opgaven die de Mijnbouwkundige Vereeniging na de oorlog naar zich toe trok was het bijdragen aan een zo snel mogelijke voltooiing van de studie van diegenen die door de oorlog waren gedupeerd. Daartoe werd in samenwerking met prof. Grondijs en een aantal hoogleraren een speciaal studieprogramma opgezet. Op 9 juni 1945 werd in sociëteit Phoenix door prof. Grondijs te samen met een aantal vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven een urgentie programma opgesteld dat reeds drie dagen later door de afdeling werd goedgekeurd.

De ouderejaars mochten dit programma volgen mits zij tevens een aanstelling bij één of andere maatschappij hadden verkregen. De taken van de Mijnbouwkundige Vereeniging werden steeds uitgebreider. Dankzij de Centrale Commissie werden de contacten met de andere studieverenigingen nader aangehaald. Door de Centrale Commissie werd in de zomermaanden een financiële reorganisatie voorgesteld waarbij de contributie voor de studievereffeningen en ook een verplichte bijdrage voor een studentenblad centraal zouden worden geregeld. Natuurlijk gaf de Mijnbouwkundige Vereeniging daaraan haar goedkeuring. Voorts besloot men dat de verkiezingen van bestuursleden van de Mijnbouwkundige Vereeniging weer op de oude manier zou plaats vinden.

Op 3 mei 1947 werd in het kader van de nationale herdenking van de gevallen in de Tweede Wereldoorlog met een toespraak van de toenmalige president der Mijnbouwkundige Vereeniging, de student P.J. Muyskens, de onthulling van het gedenkraam in het gebouw van Mijnbouwkunde ingeluid (zie het artikel 'In Memoriam', op p. 115 van dit boek). In dit gebrandschilderde raam waren de namen van diegenen van de afdelingsgemeenschap aangebracht die in de oorlog waren omgekomen.

Tijdens de toespraak die werd bijgewoond door familieleden van de slachtoffers en vele verdere belangstellenden wees de president erop dat het verwezenlijken van datgene waar de slachtoffers voor waren gevallen een doel voor ons allen

dient te zijn. De gevallen zullen op hun eigen wijze in de gedachten van de aanwezigen blijven voortleven.

Hierna wees prof. Grutterink in zijn toespraak op het door de bezetter in de Nederlanden geleden leed in ons land dat gedurende een periode van meer dan een eeuw geen oorlog had gekend. Vervolgens aanvaarde de secretaris van de Technische Hogeschool, dr.mr.dr.ir. A.R. Veldman, namens het college van curatoren dit gedenkteken. De bijeenkomst werd besloten met een plechtig Wilhelmus.

Inmiddels hernam het normale leven steeds meer zijn gang. De Mijnbouwkundige Vereeniging was druk in de weer om op de gebruikelijke manier weer een waardig jaarboek te laten verschijnen. Daarin kon de sluiting van de T.H. gedurende twee wintermaanden op grond van kolengebrek geen verandering in brengen. Wat wel een probleem bleek te zijn was het feit dat men door die sluiting een aantal leden moeilijk kon bereiken; zo een periode beïnvloedt natuurlijk ook het bezoek aan lezingen en aan café 'Het Noorden' ongunstig. ■

De Mijnbouwkundige Vereeniging

*Opgesteld in 1992, diverse schrijvers
werkten mee aan dit artikel.*

*N.B.: Het MV (Lustrum-) Jaarboek van 1962 bevat een uitgebreidere analyse van de Mijnbouwkundige Vereeniging in de periode voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog aan de hand van (destijds) mijnbouwkundig student J.W. Deelder, p. 143 - 198.
Met p.186-194 expliciet over de periode '40-'45.*

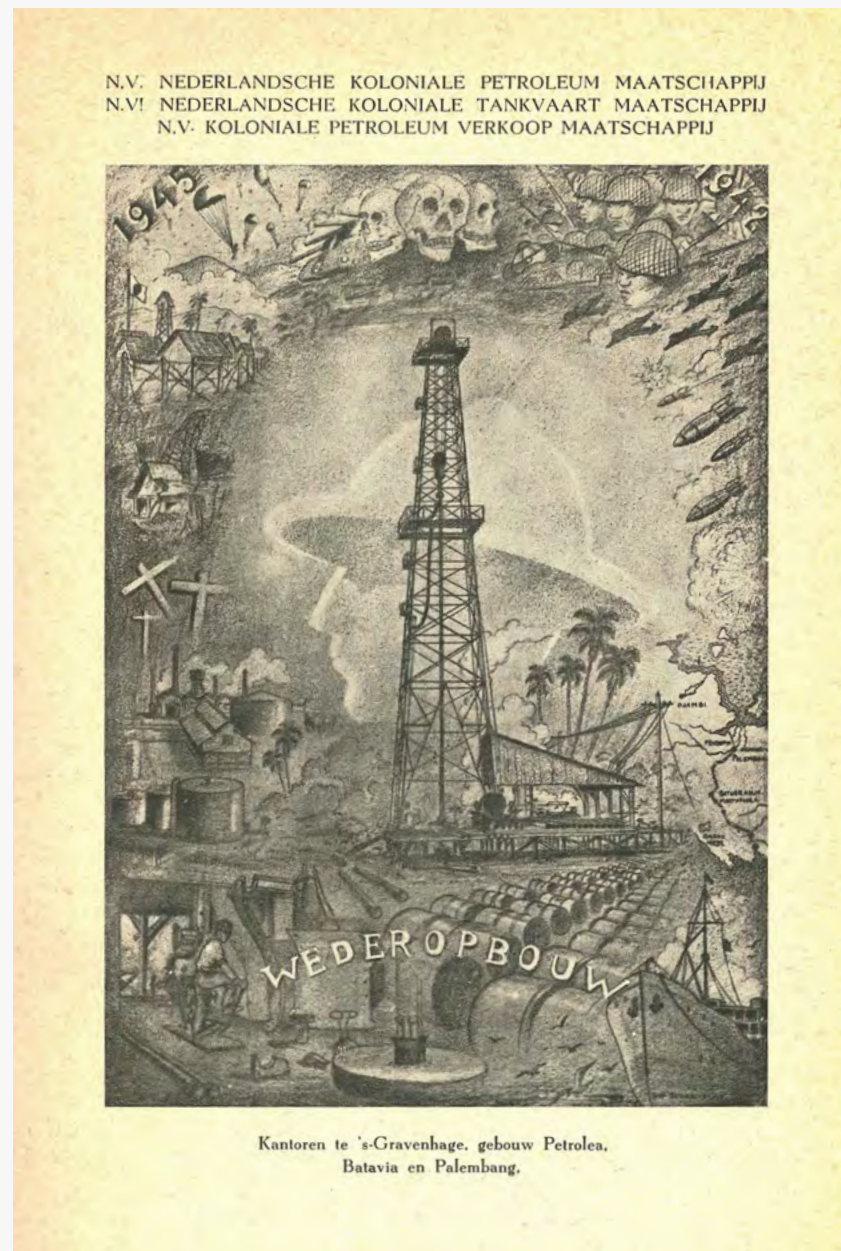
Wederopbouw

Dit is een illustratie uit het MV Jaarboek 1941-1946 (p.5) [8].

Achtergrond

In 1910 werd in Nederland de zogeheten 'Indische Afdeling' opgericht van de Amvvn Petroleum Company ('APC'), de naam van een Amerikaans-Belgisch-Nederlandse maatschappij die op het einde van de 19e eeuw ontstond om producten van Standard Oil op de markt te brengen. In 1911 werd Standard Oil op grond van de Amerikaanse antitrustwet opgesplitst en kwamen er 32 zogeheten 'baby Standards', waarvan een aantal zich toch weer tot zeer grote maatschappijen ontwikkelden. APC kwam onder Standard Oil of New Jersey.

Vanaf 1912 heette die 'Indische Afdeling' de Nederlandsch Koloniale Petroleum Maatschappij. De 'NKPM' (N.V. Nederlandsche Koloniale Petroleum Maatschappij), de 'NKTM' (N.V. Nederlandsche Koloniale Tankvaart Maatschappij) en de 'KPVM' (N.V. Koloniale Petroleum Verkoop Maatschappij) waren dus dochterbedrijven van Standard Oil (later: Esso), en actief in Nederland en met name in de olieproductie, -verwerking en -transport in en vanaf Nederlands-Indie. Deze tekening geeft een beeld van hoe de situatie van vlak na de oorlog binnen de industrie werd 'gevoeld'. ■

Secretarieleel Jaarverslag 1941-1945

Dit Jaarboek '1941-1946', officieel uitgereikt op 13 december 1946, bevat begrijpelijkerwijs een verslag over de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog, en het effect op de vereniging.

Het boek wordt nu weer uitgegeven door de 'Mijnbouwkundige Vereniging', niet door de 'Mijnbouwkundige Studenten' (zie eerder); *die tijd* was met de uitgave van dit Jaarboek voorgoed voorbij.

JAARVERSLAG VAN DEN SECRETARIS OVER DE VEREENIGINGSJAREN 1941—1945.

Reeds de vorige Secretaris constateerde in het Jaarboek 1938—'41 een groote versterking van den band tusschen de leden van de Mijnbouwkundige Vereniging. De ware oorzaak van de onderlinge aaneensluiting der studenten verborg hij toen, doch voor iedereen was duidelijk, dat deze was gelegen in de toenemende druk van de Duitsche bezetting. De mogelijkheden tot verantwoorde ontspanning waren tevens sterk afgenomen; daardoor kwam men er meer toe zich op zijn studiegenooten te concentreren en was de animo voor bieravonden bij Garos bijzonder groot, zelfs ondanks de geregelde afname van de hoeveelheid bier.

Wat de vereniging zelve betreft: In November 1941 verboden de autoriteiten aan Joden het lidmaatschap van niet-commerciële verenigingen. Dit was voor de vakverenigingsbesturen aanleiding om te trachten de vereniging zoo geruischloos mogelijk op te heffen. De actie onder de leden gevoerd om voor het lidmaatschap te bedanken werd met succes gevoerd, zoodat ten slotte de M.V. practisch alleen bestond uit de leden van het Bestuur. Voor ieder was het groote belang duidelijk van voortzetting van de vakverenigingswerkzaamheden. Na vele besprekingen kwam men tot een oplossing. Het Bestuur zou worden vervangen door een Contactcommissie welke de belangen zou behartigen van alle mijnbouwkundige studenten. (dus ook van de vroegere niet-leden van de M.V.). Op den duur bleek deze oplossing onbevredigend; zij werd in Maart 1942 vervangen door een andere: het Bestuur zou zijn werkzaamheden als zoodanig hervatten echter onder auspiciën van de Afdeeling Mijnbouwkunde. Deze vreemde, voor de „leden” onduidelijke situatie bleef bestendig tot het einde van alle activiteit in 1943 en heeft voor Afdeeling en Bestuur niet onbevredigend gewerkt.

De gewijzigde omstandigheden in het studentenleven brachten het Bestuur ertoe meer aandacht te besteden aan algemeene

onderwerpen en aan ontspanning. Daarnaast werd in 1941 en '42 het studieprogramma aan een ernstige beschouwing onderworpen. Als gevolg hiervan kon een goede regeling worden bereikt voor het onderricht in de Werktuigbouwkunde en diende het Bestuur een uitgebreid voorstel tot studieherziening bij de Afdeling in. Het voorstel hield in een uitbreiding van het vak Mijnkunde, een invoering van de Tectoniek, het verplicht stellen van geologisch practisch werken en deelname aan excursies en tenslotte, door het vervallen van enkele bij-vakken, een verschuiving van enkele vakken naar lagere studie-jaren. Dit concept, waaraan speciaal de heer J. T. BARTLEMA veel moeite had besteed, werd op enkele vergaderingen uitgebreid behandeld. Daarbij bleek, hoezeer de leden dit initiatief toejuichten.

De viering van het zeer eenvoudig opgezette tiende lustrum, eind December 1942, moest op het allerlaatste moment worden geannuleerd wegens het dreigen van studentendeportaties.

De regelingen die het Bestuur, gewoonte getrouw, in de zomer van 1942 trachtte te treffen voor het practisch werken in Limburg ondervonden van verschillende leden critiek. Duidelijk was immers, dat de Mijnen een van de voornaamste Nederlandsche bronnen voor de Duitsche oorlogsvoering waren. De genoemde critiek op het practisch werken onder deze omstandigheden nam in de loop van dat jaar toe, speciaal toen een aantal mijnbouwers in December en later uit veiligheidsmotieven voor langere tijd in de mijnen aan het werk gingen. Diegenen die in Delft bleven, moesten, zoo wilde het de Secretaris-Generaal Prof. van Dam, beloven veel en hard te zullen studeeren. Zij werden door den Voorzitter van de Afdeling half Januari '43 bijeen geroepen om aan hem deze „belofte" te doen.

Bij de razzia's op 6 Februari bleef het Gebouw voor Mijnbouwkunde gelukkig onbezocht. Sedertdien kwam vrijwel niemand op het Gebouw anders dan om zoo nu en dan over de toestand van gedachten te wisselen. De felle discussies over de loyaliteitsverklaring, welke begin April ook met enkele hoogleraren werden gevoerd, eindigden op 8 April na de beruchte Senaatsvergadering met een bespreking tusschen het Bestuur en de hoogleraren van de Afdeling. Op deze bespreking heeft het Bestuur onomwonden blijk gegeven van zijn groote teleurstelling over het Senaatsadvies

en het standpunt door de hoogleraren van de Afdeling ingenomen. Het mag hier worden gememoreerd, dat van de Delftsche studenten de mijnbouwers het kleinste aantal teekenaars opleverden (12 %).

Begin Mei werden de in Limburg werkende studenten op last van hoogerhand ontslagen. Ook zij kwamen dus op 5. Mei voor de keus te staan: onderduiken of melden voor werk in Duitschland. Sinds deze fatale dag moesten twee jaren verstrijken voordat weer aan een opvatting van het vereenigingsleven kon worden gedacht.

In Juni 1945 riep de D.S.Contactgroep de Centrale Commissie voor Studiebelangen en de vakvereeningen weer tot leven. De leden van het zittende M.V.-bestuur waren deels afwezig, deels zeer druk bezet. Zij besloten, totdat weer op regelmatige wijze een bestuur zou kunnen worden verkozen, hun taak te delegeren aan een voorloopig bestuur, van de volgende samenstelling:

A. REILINGH,	President;
M. C. BRANDES,	Secretaris;
G. DOEVE,	Penningmeester;
T. W. IMMINK,	Archivaris.

De eerste taak van dit college was om, in verband met de dringende vraag naar mijnningen, een programma te ontwerpen, dat de oudere studenten in staat zou kunnen stellen snel af te studeeren. Na besprekingen met Prof. GRONDIJS werd op 12 Juli een urgentie-programma door de Afdeling aangenomen dat gevolgd zou mogen worden door candidaat-mijnningen mits zij door een maatschappij waren aangesteld. Tevens verklaarden de meeste hoogleraren zich bereid hun colleges in gestencilde dictaat vorm aan de oudere studenten ter beschikking te stellen.

Op 9 Juli werd op de Societeit Phoenix onder leiding van Prof. GRONDIJS een bespreking gehouden, waarop, speciaal ten behoeve van de aanstaande „urgentie-ingenieurs", de vooruitzichten bij de verschillende voor hen in aanmerking komende maatschappijen werden belicht. De Heeren COLLOT D'ESCURY en BROWNE waren hierbij namens de B.P. M. aanwezig.

Voor eerste jaars werd enkele dagen later, eveneens op de

Sociëteit, een bijeenkomst belegd om studieprogramma en patroonstelsel toe te lichten. Om aan de patroons de beteekenis van hun functie duidelijk te maken werden deze op 1 Augustus in de Aula verzameld en toegesproken door den Rector Magnificus en den President C.C.

De Centrale Commissie stelde in de zomermaanden een financiële reorganisatie voor, waarbij de inning van de studievereenigingscontributie's tesamen met de verplichte bijdragen voor het studentenweekblad en andere algemeene aangelegenheden centraal werd geregeld. Deze regeling werd later in een M.V.-vergadering bekrachtigd.

Het Voorloopig Bestuur legde, na besprekingen met enkele jonge mijnningenieurs en in overleg met Prof. GRONDIJS een studiereorganisatieplan aan de Afdeeling voor, welk plan zich in de algemeene instemming van de leden mocht verheugen. Dit laatste M.V.-voorstel werd door diverse omstandigheden in de loop van het jaar niet in behandeling genomen, zoodat het programma van de nieuwe cursus ook nu weer vrijwel niet afwijkt van den voorgaanden.

De volgende lezingen en excursies werden gehouden:

26 Nov.	Lezing door Prof. B. G. ESCHER over de Selenologie.
19 Dec.	Plechtige uitreiking van het Jaarboek der Mijnbouwkundige studenten aan den Voorzitter van de Afdeeling, voorafgegaan door een lezing, gehouden door den heer J. W. B. EVERTS over „De Scheepvaart in Ned. Indië en enkele daarmee samenhangende problemen”.
21 Jan. 1942	„IJs”-vossenjacht.
23 Jan.	Lezing, ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan der T.H., gehouden door Prof. H. F. GRONDIJS, getiteld: „Achter de schermen van den Mijnbouw”.
6 Febr.	Lezing door Ir H. A. Douw over Prospecteeren en Exploreeren.

27 en 28 Maart	Excursie naar de Holl. Metall. Bedr. in Arnhem en de Thomassen Machinefabriek in de Steeg, gecombineerd met een causerie door Ir W. A. COSTER over: „Columbia Goud en zoo.....”, welke gehouden werd in Hotel Beekhuizen te Velp.
1 Mei	Lezing door Prof. Dr Ir F. A. VENING MEINESZ over „Resultaten van het zwaartekrachtsonderzoek op zee”.
26 Nov.	Lezing door Ir O. M. DE MUNNICK over: „Bauxietwinning in Suriname en de voornaamste trekken in dit gewest (sociaal, economisch, enz.)”

Het Bestuur wisselde officieel tweemaal:

Op 25 Juni 1942 werd het als volgt samengesteld:

R. P. SCHOEMAKER	President.
R. VON NORDHEIM	Secretaris.
J. L. HESSELBERG †	Penningmeester.
W. H. VAN RAADSHOVEN	Archivaris.
P. J. MUYSKEN	Commissaris.

Op 25 October 1945 als volgt:

A. REILINGH	President.
M. J. VAN RIJ	Secretaris.
TH. J. IMMINK	Penningmeester.
M. C. BRANDES	Archivaris.
W. MATHIEU	Commissaris.

De Secretaris 1941—1942,
R. P. SCHOEMAKER

De Secretaris 1942—1944,
R. VON NORDHEIM

In Memoriam

Onderstaande lijst, met 'In Memoriam', opgenomen in het Jaarboek '1941-1946', bevat 18 namen. De reeds in 1940 omgekomen studenten Jaap Hardeman en Hans Simon Thomas staan reeds vermeld in het MV Jaarboek 1939-1941. En de naam van Felix Hendrik Bloemgarten is later in 1948 toegevoegd, zie het specifieke artikel over hem in dit boek (pagina 139).

WIJ GEDENKEN:

Prof. Dr Ir J. A. A. MEKEL	1891—1942.
J. R. BEZAAN	1921—1945.
H. A. F. BURGERS	1920—1945.
P. EGAS	1915—1945.
A. VON FABER	1916—1945.
P. C. GROENEWEGE	1920—1942.
H. J. HAMERS	1920—1944.
J. L. HESSELBERG	1919—1944.
C. W. VAN HOLST PELLEKAAN	1921—1942.
J. T. H. VAN DEN HONERT	1915—1942.
L. F. KLEIN BOG	1920—1945.
J. L. LARIVE	1920 vermist.
Ir E. C. SCHEFFER	1916—1945.
E. SIBINGA MULDER	1923 vermist.
J. W. VAN SLOOTEN	1918—1942.
R. J. DE VRIES	1915—1943.
L. J. C. VUYK	1921—1945.
H. J. VAN ZADELHOFF	1919—1942.

Wat mij opgevallen is: een stille kameraad. Rookte veel, wat onder het werk verboden was". Dat was de indruk van den chef-kok in Vught over Loet, toen hij de laatste weken van zijn leven bij het Schillencommando sleet. Vele mijnbouwers hebben Loet Hesselberg niet meer of beter gekend dan deze kok hem kende.

Wat weten we eigenlijk van elkaar? Van elkaars karakter; van de drijfveeren die de een ertoe brachten werk te doen, dat hem zijn kop kon kosten, de ander weer aan de studie

deed gaan of er niets gebeurd was? Dikwijls bij het terugzoeken naar een rechtvaardige wereld, die verdraagzaam is en algemeen, vinden we slechts houvast aan hen die niet meer zijn. Aan hen, die wisten zelfs hun leven te willen offeren, en toen zij het offer brachten ook het waarom wisten.

Zoo laat ons terug gaan naar onze vriend Hesselberg. Waarachtig is hij een voorbeeld. Dat weten een aantal mijnbouwers ook nu nog. Stil en eenzaam was hij. Een kameraad zeker; een vriend dikwijls. Maar heel zelden een intieme vriend. Een mensch waarop je kon bouwen, en voor wie weinig teveel was. Voor den oorlog deed hij wat hij dacht te moeten doen; in de oorlog ook. En hij hield zijn mond erover. Trouwens die kreeg je altijd moeilijk open. Alleen als hij zich ergens thuis voelde en de menschen hem bevielen gaf hij iets van zichzelf bloot. Vraag maar aan Jan Garos.

Loet was een vent zoo fijn als je zelden treft. Indien ooit, dan was het Verzetskruis aan hem verdiend verleend.

Professor MEKEL. Wie kent hem nog zoo goed als zij, die hij om zich heen verzamelde toen wij de oorlog oogen-schijnlijk verloren hadden? Wij kennen hem meest nog uit de versche overlevering als een figuur, geestelijk en wetenschappelijk groot van stuk. Als een rechtschapen en onbuigzaam mensch. Hij wist het eerder en beter dan wij. En terwijl wij stil zaten werkte hij aan de ondermijning van den vijand. Tenslotte kreeg deze hem in handen.

Na een jaar gevangenschap en een schijnproces, waarbij men erop uit was hem en de zijnen als voorbeeld te stellen, stierf Prof. MEKEL tesamen met Joan van den HONERT, JAN VAN SLOOTEN en HENNY VAN ZADELHOFF voor het vuurpeleton. De Duitschers hadden gelijk: Prof. MEKEL was ons een voorbeeld, zij het niet in de door hen gedachte zin. Wij misten hem in 1943 zeer. Zijn plaats blijft open.

ERIK SCHEFFER en DOLF DE VRIES wilden naar Engeland. Zij werden op de Noordzee gevangen en begonnen hun

lijdensweg langs Vught en Natzweiler om tenslotte in Dachau de eeuwige rust te vinden. De opgewekte ERIK en de stille DOLF, zij maakten de aardsche bevrijding niet meer mee, zooals LOET KLEIN BOG. LOET was na bijna een jaar gevangenschap en verplichte tewerkstelling bij de nadering der Amerikanen gevlucht. Ingedeeld als tolk bij een tankregiment sneuvelde hij vier dagen na zijn bevrijding. Wie herinnert zich niet de gezellige en eenvoudige LOET?

De lange, rustige PIET EGAS ging al in '40 naar Engeland. Als commandant van een mijnenveger kreeg hij vlak voor V.-day een doodelijke hartaanval. PIER GROENEWEGE onderging, hoewel zijn vonnis was uitgesteld, hetzelfde lot als zijn commandant Prof. SCHOEMAKER en de anderen uit het „proces der 72". Van LOEK LARIVE werd, na een kort bericht van nabij de Zwitsersche grens, niets meer vernomen. Ook EWOUT SIBINGA MULDER is, na per Rijn-aak vanuit Duitschland te zijn gevlucht en weer gearresteerd, vermist. JAAP BEZAAN werd slachtoffer van de massa-repressaille van Putten; hij overleed in Februari '45 in Duitschland.

HARRY BURGERS verdween na een jaar van vruchtbare verzetsarbeid, op onbekende wijze uit Den Haag. Via Vught en Scheveningen bracht men hem naar Oranienburg, waar hij tenslotte op 4 Februari '45 het leven liet. Ook HUBER HAMERS overleed in dit beruchte kamp. Hij was, na een succesvolle vlucht uit Duitschland in Maastricht gearresteerd en mishandeld, alvorens via Vught naar Oranienburg te worden overgebracht.

Als lid van de Oranjegarde werd GEES VAN HOLST PELLEKAAN tweemaal verraden en de Gestapo in handen gespeeld. In Juli '42 volgde zijn veroordeeling voor het Marine-Kriegsgericht: tweemaal ter dood en 15 jaar tuchthuis. 20 November voltrok men het vonnis.

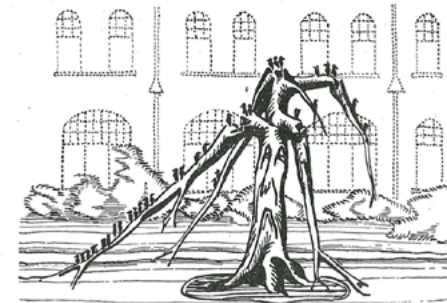
LEX VON FABER viel eind 1944 nog aan de Deutsche slavenjacht ten offer. Hij wist te ontsnappen, doch werd een dag

na thuiskomst gearresteerd en via Amersfoort en Neuen-gamme naar Wöblin overgebracht. Hier bezweek hij eind April aan uitputting. Ook PUCK VUYK haalde men van huis, nadat de Landwacht op zijn verblijf was attent gemaakt. Hij verdroeg het kampeven zes maanden. Toen stierf hij op 30 Januari aan dysenterie.

Oneindig lijkt de rij. Gevarieerd en toch weer eentonig was het lot van hen die wij hier gedenken en van de velen die met hen tesamen waren. Het zou om niet zijn ondergaan, indien wij niet altijd blijven weten, dat datgene waarvoor zij vervolgd en vermoord werden nog steeds in ons leeft.

Zij stierven voor de wereld die wij zouden kunnen maken.

TECHNISCHE HOOGESCHOOL

AFDEELING MIJNBOUWKUNDE

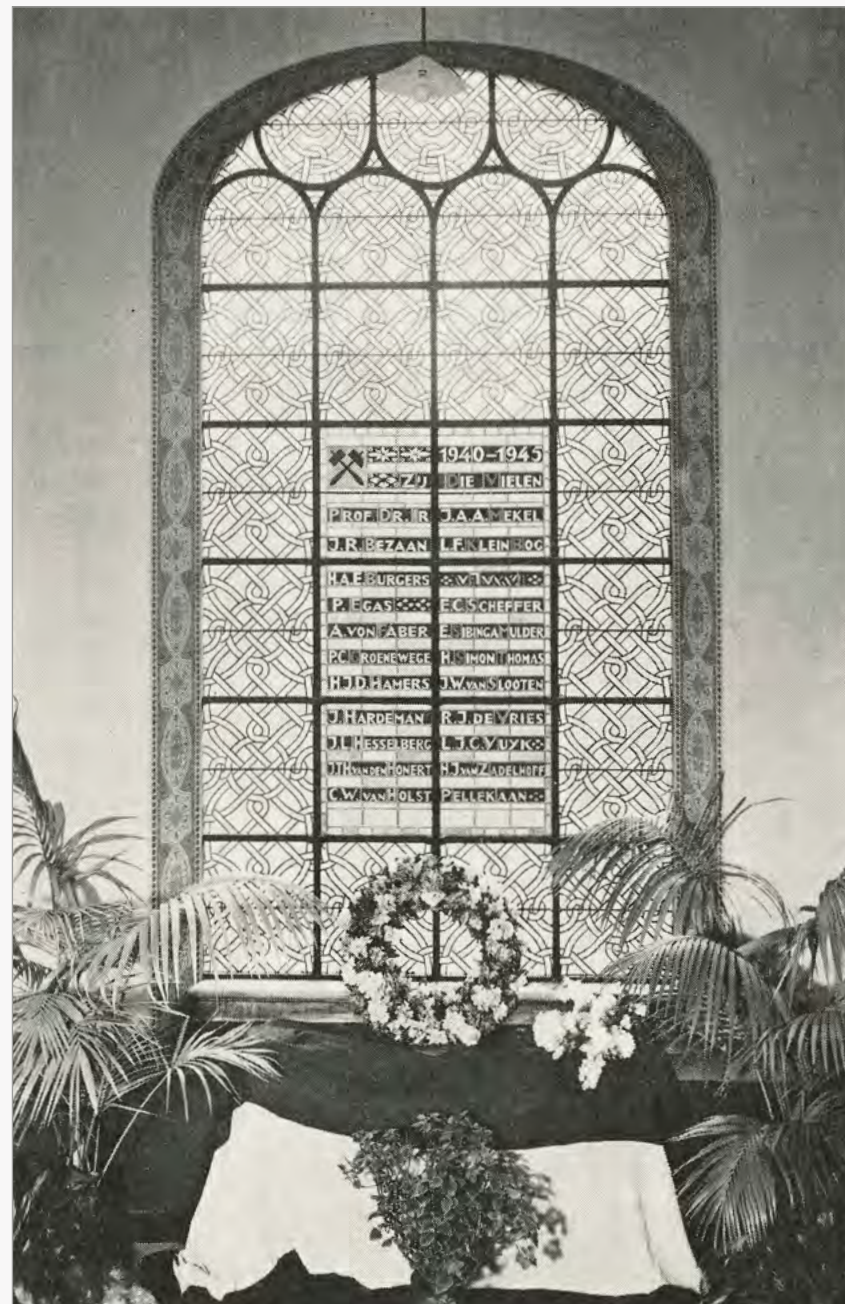
Illustratie in het Jaarboek '1938-1941', p.17. Één van de bomen - een treurwilg? - op de binnentuin van de 'Afdeling': kijk goed naar de bast van de boom die een droevig gezicht uitbeeldt (ogen, neus, mond), en de vele zwarte vogels die stil op de takken zitten (wachtende op betere tijden?), takken die gedwee naar beneden wijzen van verdriet. Tekenaar onbekend.

Onthulling Gedenkraam (Jaarboek 1947-1948)

In dit Jaarboek 1947-1948 staat een fraaie, haarscherpe, foto met een bijhorend verslag van de onthulling van het glas-in-loodraam zoals dat zich ook nu nog in de oude faculteit Mijnbouwkunde aan de Mijnbouwstraat te Delft bevindt.

Bij nadere bestudering bleek dat er één naam minder op het gedenkraam staat, dan zoals het raam er 'nu' uitziet; de naam 'F.H. Bloemgarten' stond er nog niet op in 1947. Zie de volledige achtergrond hiervan het betreffende stuk in dit boek: 'De 21e naam' (zie pagina 139). Ook de naam van 'J.L. Larive' ontbreekt, alhoewel daar wel een plaatsje op het raam is 'vrijgehouden'. De reden hiervan is niet duidelijk. We vermoeden dat zijn exacte 'glasplaatje' nog niet klaar was op moment van onthulling.

ONTHULLING GEDENKRAAM.

Op de 3de Mei 1947 werd in de hal van het Gebouw voor Mijnbouwkunde een gedenkraam onthuld ter blijvende herinnering aan de in de oorlog gevallen leden der Mijnbouwgemeenschap.

Nadat familieleden en alle overige geïntresseerden zich verzameld hadden, nam de Heer P. J. MUYSKEN, president der Mijnbouwkundige Vereeniging, het woord. Spreker ving aan met erop te wijzen hoe een ieder moest trachten datgene, waarvoor deze vrienden zich geofferd hadden, te verwezenlijken. Allen beseffen het diepe leed der nabestaanden; op eigen wijze zou daarnaast de herinnering aan de gevallen blijven voortleven in de Mijnbouwgemeenschap. Over deze gemeenschap was steeds zeer veel gesproken, tijdens de oorlog pas trad zij zeer duidelijk op naar buiten, en tevens werd daarbij haar gevoel van verbondenheid veel hechter. De sterke vriendschapsband vormde de aanleiding tot het aanbrengen van dit raam.

De Heer MUYSKEN ging hierna over tot onthulling van het gedenkteken. Vervolgens sprak ook Prof. GRUTTERINK enkele woorden, waarbij hij allereerst naar voren bracht hoe aller gedachten bij deze plechtige herdenking vanzelf terugdwaalden naar de oorlogstoestand. Voor het eerst sinds de Franse tijd, welke gevolgd werd door een periode van vreedzame opbouw van Nederland en Indië, een periode ook waarin men redelijk trachtte te zijn ten opzichte van elkaar en van andere volkeren, werd men geconfronteerd met direct oorlogsgeweld. De ouderen waren weliswaar enigszins getuige geweest van wat gebeurde in Zuid Afrika, China en elders, en hadden daarmee diep meegeleefd; maar zelfs toen Nederland's Zuiderburen overvallen en weggevoerd werden, drong nog niet ten volle door wat een oorlog eigenlijk betekende. Zelf moest men het beleven, alvorens men volkomen besepte wat het inhield. Dat besef had men thans; nu wist men wat heulen met de vijand was, wat het betekende als burgers werden weggevoerd, wat concentratiekampen waren, men kende de geestelijke ellende van onderdrukking en leed. Een woord van dank paste hier ten aanzien van het verzet, dat het Nederlandse volk tot het bewust-

zijn gebracht had welke waarden op het spel stonden. Velen uit de kleine Mijnbouwkring waren, nadat reeds in 1940 de eerste twee gesneuveld waren bij de verdediging van het land, als verzetslieden gevallen. Mijnbouw moest hen thans missen, daarom werd hier dit gedenkraam aangebracht.

Namens hoogleraren, lectoren, assistenten, studenten, en allen werkzaam op het Gebouw voor Mijnbouwkunde, bood Prof. GRUTTERINK hierna aan het College van Curatoren der Technische Hoogeschool het raam aan.

Namens de Technische Hoogeschool aanvaardde vervolgens Dr Mr Dr Ir A. R. VELDMAN, Secretaris van het College van Curatoren, dit gedenkteken.

De bijeenkomst werd besloten met een plechtig Wilhelmus.

K. A. BIEGMAN.

'Het Instituut voor Mijnbouwkunde', omstreeks 1930. Uit Jaarboek MV 1931-1932, p. 47.

Herinneringen aan de oorlog

Herdenkingstoespraak
3 mei, 2019

Elk jaar komen studenten en alumni van de Mijnbouwkundige Vereniging bij elkaar om de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog te herdenken. Erelid Piet Hein van der Kleijn sprak in 2019 tijdens deze herdenkingsceremonie in zaal 'A' van het 'oude' Mijnbouwgebouw.

Heel vroeg in de ochtend van dinsdag 10 mei 1940 werd ik als jongetje van 8 jaar gewekt door een typisch aanhoudend gebrom in de lucht gevolgd door knallen die ik nog nooit eerder had gehoord. De zon was op en het voorspelde dat het een mooie voorjaarsdag ging worden. In de verte vanaf het balkon over Rotterdam uitkijkend zagen wij boven de Waalhaven de lucht vol hangen met witte ballonnen en zwarte wolkjes. Parachutisten en luchtafweer explosies.

Nu bijna tachtig jaar geleden, zijn het herinneringen, fragmenten niet meer compleet, soms vertekend in latere jaren door veel vrijkomende nieuwe beelden en feiten. Maar niet aan te ontkomen, al die tussenliggende jaren het heden onbewust, bewust, ijkend aan het verleden.

We zijn thans bijeen, in het voormalige Gebouw voor Mijnbouwkunde van de Technische Hogeschool Delft, om de oorlog tussen Nederland en Duitsland te herdenken en in het bijzonder al diegenen die als gevolg hiervan zijn omgekomen. Militairen gesneuveld, zeevarende bij de uitoefening van hun taken, burgers gedood door oorlogsgeweld, plegers van verzet gemarteld en gefusilleerd, gevangen en afgevoerd naar concentratiekampen in Duitsland waar de uitputtingsdood hen wachtte. Vele, vele duizenden. Meer dan 100.000 Nederlandse Joden gedeporteerd naar Duitsland, verhongerd, vergast waar slechts weinigen door toeval aan zijn ontkomen. Leden van een oud volk, met een eigen religie, vernederd, vertrap, vermoord. Der *“Unter Mensch”*

geliquideerd door de Germaanse zelfverklaarde *“Über Mensch”*. Germanen als propaganda uitgevente waanideeën en doelbewust indoctrinerend, volkeren, religie en biologische rassen met elkaar vermengend.

De meeste Nederlanders hadden geen idee, konden geen idee hebben wat hen te wachten stond bij een komende overheersing door een legermacht uit een nabuurland dat onaangekondigd ons land was binnengevallen.

Er waren echter uitzonderingen. Menno Ter Braak, essayist en literator had zich al jaren fel gekeerd tegen het opkomend nazistische Nationaal Socialisme en had gepubliceerd in Nederland maar ook in Duitsland en gewaarschuwd tegen dit iedere beschaving bedreigende fascisme. Het ‘Nationaal Socialisme als rancuneleer’ (1937) waarschuwend tegen het plotselinge stemmenoverwicht bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Kort na de overgave van het Nederlandse leger, hij en, onafhankelijk van elkaar, zijn vriend de schrijver Eduard Du Perron pleegden zelfmoord. Zij konden, diep getroffen, de nieuwe ‘beschaving’ van het nazidom niet afwachten. Terzijde, Menno Ter Braak was in de dertiger jaren leraar Nederlands geweest op mijn latere school in Rotterdam.

‘Het Nationaalsocialisme als Rancuneleer’, van Dr. Menno ter Braak uit 1937.

Op 14 mei vond het grote bombardement op Rotterdam plaats. Het bombardement heeft slechts 20 minuten geduurd en werd uitgevoerd door 90 bommenwerpers. Het centrum, delen van de wijk Kralingen, Rotterdam Noord en de havens worden getroffen. Meer dan 600 mensen vinden de dood, 24.000 huizen werden in de as gelegd. De branden die na het bombardement plaats vonden hebben tot veel schade geleid. De kommandant van de mariniers kolonel Scharroo die de Maasbruggen verdedigde ontving na vier dagen een ultimatum om te capituleren. Bij weigering zou Rotterdam gebombardeerd worden. Het ultimatum is éénmaal uitgesteld

geweest maar door gebrekkige communicatie heeft het bombardement op een later tijdstip rond 13:00 uur alsnog plaats gevonden. Omdat Rotterdam een verdedigde stad was is later het oorlogsrecht niet van toepassing gebleken hoewel het zeer waarschijnlijk met dit bombardement de overgave van geheel Nederland moest worden afgedwongen. Nederland capituleerde de volgende dag 15 mei in de vroege ochtend.

Rotterdam na het bombardement van 14 mei 1940

Engelse en Amerikaanse bombardementen op Hamburg, Dresden, Hiroshima en Nagasaki, welke het einde van de Tweede Wereldoorlog hebben bespoedigd zijn nimmer als oorlogsmisdaad bestempeld hoewel deze verschrikkelijke oorlogshandelingen in de eerste plaats de burgerbevolking hebben getroffen.

In Rotterdam begonnen de opruimwerkzaamheden van het puin reeds zeer kort na de capitulatie. Met het puin zijn verschillende kanalen en rivieren gedempt. Het nuchtere Rotterdamse commentaar *“Vroeger lag de Schie in Rotterdam. En nu ligt Rotterdam in de Schie”*.

Terug naar Waalhaven, die ochtend van de 10de mei 1940. Hier op het kleine vliegveld gelegen aan de Waalhaven waren een twintigtal gevechtsvliegtuigen gestationeerd. Nieuw Nederlands ontwerp de Fokker G-1. Een soort catamaran in de lucht. Twee gescheiden rompen met motor en staartstuk, waartussen de kleinere cockpit. Snel, wendbaar, bewapend met boordgeschut. Zij gingen bij de Duitse aanval direkt de lucht in en zetten de tegenaanval in. Eén van die vliegers

was Marcel A-Tjak, 22 jaar, later student vliegtuigbouw aan de TH Delft. Hij is die ochtend boven het Westland neergeschoten en overleefde de landing. Vijfentwintig jaar later na een loopbaan o.a. bij de tinmijnbouw op Billiton in het voormalige Nederlands Oost Indië werd Marcel lector zeemijnbouw aan de faculteit Mijnbouwkunde in Delft. Bescheiden, intelligent, levendig altijd in voor een grap, lunchgenoot. Eigenaar van het ‘boekje Pienter’ vol met formules, aantekeningen, vuistregels. Van zijn ervaring in het Westland wist ik. Van zijn Vliegterskruis uitgereikt in 1948 niets. Ik citeer :

Fokker ‘G-1’ toestel met bemanning, voorjaar 1940.

“Heeft zich door daden van initiatief, moed en volharding gedurende meerdere vluchten in een luchtvaartuig, tegenover de vijand onderscheiden, door op 10 mei 1940 deel te nemen aan een onbeschermde opdracht van het vliegveld Waalhaven. Voorts door op 13 mei 1940 met goed gevolg deel te nemen aan een bombardementsopdracht nabij Wageningen en onmiddellijk na terugkomst wederom vrijwillig een tweede opdracht tussen Rhenen en Wageningen uit te voeren.”

Na de capitulatie begonnen de Engelse RAF bombardementen op Rotterdam, vooral gericht op de havens en Duitse verdedigingswerken.

Herinnering heb ik aan het RAF/Amerikaanse bombardement op Schiedam en Rotterdam West 31 maart 1943. Met het doel om de haveninstallaties buiten gebruik te stellen en de werven van Wilton Feyenoord te vernietigen. Heftig luchtafweer, brand. Er zijn waarnemingsfouten gemaakt, doelen gemist. Meer dan 300 mensen zijn hierbij omgekomen en een groot deel van Rotterdam West is hierbij verwoest. De volgende dag op school ontbraken enkele klasgenoten. Voorgoed. Lege

Het voormalige hoofdkantoor van de 'Sicherheidsdienst' (SD) op de Heemraadssingel te Rotterdam.

banken. Mijn vader als tandarts met collega's de dagen daarna bezig met gebitsidentificatie. Hij was niet meer aanspreekbaar, voor niks niet, dagenlang. In die tijd, er werden geen bloemen gelegd, er werd nauwelijks over gesproken, ook op school niet. Het werd zwijgend, in alle stilte ondervonden.

Gedurende de vijf oorlogsjaren zijn er veel verzet en sabotage daden in Rotterdam geweest. Ik herinner me nog scherp, 's ochtend lopend naar school, de brug Mathenesserlaan over de Heemraadssingel, vier schoenen rechtop onder een deken vandaan stekend. Op de hoek stond het hoofdkwartier van de Sicherheits Dienst (de SD), de Geheime Inlichtingendienst van de Nazi's samenwerkend met de Gestapo, Geheime Staats Polizei, en de Kriminal Polizei. Verzetsstrijders werden hier gevangen gehouden en ondervraagd. Die nacht was er een mislukte overval geweest door de ondergrondse om hun vrienden te bevrijden en natuurlijk om te voorkomen dat ze gedurende martelingen geheimen zouden prijs geven. De Delfse student Willem Pahud de Mortagnes, voortrekker van het door Delft opgerichte interakademiale studenten contact, de 'Raad Van Negen' werd in de straat achter het SD-gebouw gearresteerd. In de val gelokt door de beruchte verrader infiltrant Van der Waals. Hij met vijf van zijn medeleden van de Raad zijn op 18 mei 1943 in Fort Rijnauwen nabij Utrecht gefusilleerd. Ruud von Nordheim, student Mijnbouwkunde, heeft direkt al na zijn arrestatie zijn taak overgenomen en is de spil van het Delftse studentenverzet geweest.

Herinneringen worden vaak verdrongen. Ergens eind tachtiger jaren met de radio aan

in de auto kwam een reportage door van de ontmanteling van een bom uit de oorlog in een tuin in de Bellevooystraat. De straat waar Willem Pahud door de SD werd gearresteerd. Een Rotterdamse vrouw werd geïnterviewd en toen plotseling een naam viel, de naam van Louise Hertog. "Dat was mijn vriendinnetje" hoorde ik zeggen in goed Rotterdams. En toen kwam de herinnering met een klap naar binnen:

29 November 1944. Ik bel 's ochtends 10 uur aan bij de Mathenesserlaan, het huis waar mijn vriendje Paul Hertog woont, om te vragen of Paul thuis is. Louise twee jaar ouder dan ik doet open. "Nee, Paul is nog op school. Maar vanmiddag is hij thuis". We praten wat en dan ga ik naar huis, ongeveer 20 minuten lopen. Thuis gekomen begint een luchtaanval. We schuilen in de kelder zoals altijd. Een vaste plek waaraan we gewend zijn. Een dag later sta ik met Paul voor zijn huis. Alle ramen er uit, geen voordeur meer, een kapotte meisjesfiets op straat. Bloed en stukken vlees tegen de pui. Paul leidt me rond met een gezicht of het huis pas is geschilderd. Louise en haar moeder leven niet meer. Oma is alleen thuis en kan niet praten. We gaan naar school, mijn herinnering is blank. De aanval was gericht op de SD om de hoek aan de Heemraadssingel.

Paul heeft de eerste tijd bij ons gewoond tot zijn vader, eigenlijk zijn stiefvader, een nieuwe woning had gevonden. Een hechte kindervriendschap. Paul had eigenlijk een Franse vader en ook de Franse nationaliteit. Op 20-jarige leeftijd kreeg hij een oproep voor het Franse leger. Hij is gegaan en sindsdien nooit meer iets van hem vernomen.

Een paar jaar geleden heb ik op weg naar de excursie van de Mijnbouwkundige Vereniging bij de ÖMV (Österreichisches Mineralöl Verwaltung) in Wenen aan het eind van de middag het kamp Mauthausen bezocht.

'Mauthausen' was een vernietigingskamp in Noordwest-Oostenrijk. Alles wat uit de weg geruimd moest worden in bezet Europa voor foutgedrag jegens de bezetter, ras (Joods of Sinti), zwak verstandelijk vermogen of genetisch misvormd en een gevaar vormde voor besmetting van het Germaans ras werd naar Mauthausen gedeporteerd.

Vanonder uit de granietgroeve ben ik moeizaam 'Die Treppe des Todes' opgeklommen. Hier werden die Untermenschen verzwakt en uitgeput met een zwaar blok graniet beladen naar boven gejaagd. Totdat zij neervielen en afgemaakt werden.

Die 'Todesstiege', de 'Dodentrap', in het concentratiekamp Mauthausen. Gevangene moesten o.a. stenen-graniet - uit een groeve vervoeren. 186 treden met een 30 meter hoogteverschil.

Boven in het vredige glooiende Oostenrijkse land staan de herdenkingsmonumenten. Op het monument van Nederland met honderden namen ontdekte ik de namen van de Delftse studenten die in dienst van de Engelse 'Special Operations Executives' (SOE) boven Nederland zijn gearachuteerd om het verzet bij te staan en radioverbinding met London te brengen. Cornelis Drooglever Fortuyn en Oscar de Brey, Delftse studenten. Bij hun dropping direkt in Duitse handen gevallen. Verraad? Het England Spiel, wanorganisatie bij de SOE in England? Een misleidingsspel aan Engelse zijde?

Om de invasielandingsplaats in Nederland aan te geven. Beiden zijn in Mauthausen omgekomen op 7 september 1944. Ook vond ik de naam van Maurits, Maurie, Pakkendrager onze overbuurjongen, mijn leeftijd, die met zijn vader, moeder en zusje bij de eerste razzia in 1943 onder onze ogen zijn gedeporteerd.

Ik heb hier slechts herinneringen naar voren gehaald. Herinneringen uit een ver verleden die heel sporadisch bij mij terugkomen. De oorlog blijft voor mijn generatie een ijkpunt.

Bij alles wat we overdenken en doen. We zullen het nooit begrijpen dat dit heeft kunnen gebeuren. Het lijkt me echter na vier en zeventig jaar zonder oorlog in een geheel vernieuwd Europa niet verstandig om het verleden te blijven meeslepen.

Vandaag herdenken we, en in veel gevallen jonge mensen op het begin van hun levensweg die toen vast geloofden in hun toekomst en er voor vochten. Wij herdenken professor Mekel, hoogleraar aan onze faculteit die in Sachsenhausen in 1942 zijn verzet en voorbeeld met de dood voor het vuurpeloton heeft moeten bekopen. Het is goed om dadelijk stil te staan bij het herdenkingsraam bij de trap in de gang. Laat dan hun nalatenschap tot leven komen.

Rosanne Hertzberger, biochemicus columniste bij de NRC, heeft op verzoek van het Nationaal Comité 4 en 5 mei een kort essay geschreven met de titel 'Ik kies voor optimisme'. Zij is Joods, haar oma heeft de Duitse deportatiekampen op negentienjarige leeftijd fysiek overleefd. Heeft haar leven lang de afgrijpselijke herinneringen met zich meegevoerd. Rosanne, haar kleindochter, kiest voor het heden, ondanks een nog steeds sluimerend antisemitisme, en kiest voor *optimisme*. Ik wil daar aan toevoegen: "neem deel aan het *optimisme* maar blijf altijd waakzaam en kritisch voor de waan en het gaan van de dag".

We mogen besluiten, deze herinneringen, in het Duits. We besluiten met twee vertrouwde woorden die zolang er mijnbouw is geweest ten alle tijden van levenswil en veel optimisme hebben getuigd.

Glück Auf! ■

Herdenkingssteen in Mathausen met o.a. de namen van de Delftse studenten in dienst van de Engelse 'Special Operations Executives' (SOE).

Piet Hein van der Kleijn

Erelid van de Mijnbouwkundige Vereniging

Jan Mekel, mijningenieur geboren te Bedum

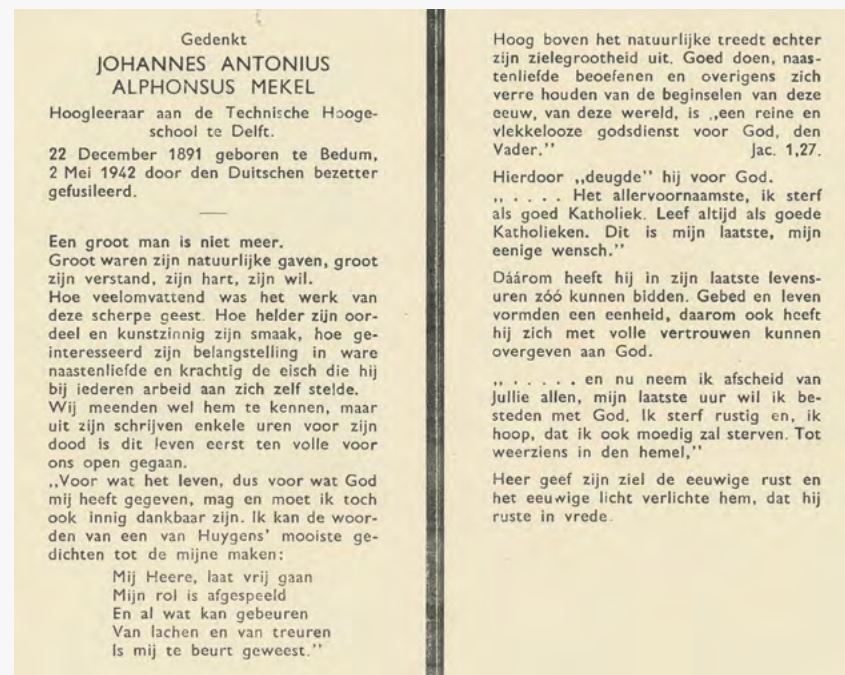
Jan Mekel was een MV-er in hart en nieren. Hij was voorzitter van het MV-bestuur in 1916. In het Jaarboek van 1915-1916 staat een artikel van zijn hand van maar liefst 55 pagina's: 'Over het ontstaan van Metamorfe Gesteenten' (p. 156-211), ook nu nog een lezenswaardig artikel. N.B.: hij studeerde in vrijwel dezelfde tijd als Henk Bloemgarten (zie artikel over Felix Hendrik Bloemgarten).

Mekel promoveerde in 1928 met lof. Op 30 oktober 1929 aanvaarde hij zijn hoogleraarschap in de geologie. In februari 1931 is prof. Mekel tot Erelid van de MV geïnstalleerd. Wegens zijn bemoeiingen met de Italiaanse Opera (!) werd hij in 1938 benoemd tot Officier der Orde van de Kroon van Italië.

Er staat ook een necrologie van hem in het MV Jaarboek 1941-1946 door prof. Umbgrove, waarin ook opgenomen al zijn wetenschappelijke bijdragen (p. 30-34). Onderstaand artikel is in 1977 geschreven door een neef van professor Mekel, Otto Nienhuis.

Mekel kwam uit een streng Katholiek gezin. Tot zijn elfde jaar volgde hij de R.K. lagere school te Bedum. In 1903 kwam hij op het internaat St. Louis te Oudenbosch, waar hij de lagere school voltooide. Met goed gevolg behaalde hij op 20 juli 1910 het HBS-diploma aan het Canisiuscollege te Nijmegen.

Na eerst tijdelijk medicijnen te Groningen en bouwkunde aan de Technische Hogeschool te Delft gestudeerd te hebben, begon Mekel nog in 1910 aan deze zelfde instelling met een studie mijnbouwkunde, die hij met lof afsloot met het behalen van het ingenieursdiploma in 1916. Om praktijkervaring op te doen werkte hij in 1916 als assistent aan de TH te Delft.

Bidprentje Mekel. Bron: Oorlogsgravenstichting [16]

Een jaar later kwam hij als geoloog in dienst van de Bataafsche Petroleum Maatschappij (B.P.M.), waarvoor hij in 1918 naar Zwitserland ging om geologie te studeren bij prof. Arbenz te Bern. In hetzelfde jaar vertrok Mekel voor de B.P.M. naar de Verenigde Staten en Mexico, waar zijn taak bestond uit nader onderzoek van het geologische terrein, waarbij het zoeken naar oliebronnen voorop stond. Teruggekomen in Nederland in 1921 werd Mekel tewerkgesteld op het Hoofdbureau van de B.P.M. te Den Haag.

Tot 1928 maakte hij voor deze maatschappij reizen naar Noord-Amerika, Mexico, Venezuela en Curaçao. Tevens werd door hem in dezelfde tijd een uitgebreid gravimetrisch onderzoek van de zuidrand van de Horst van Winterswijk verricht. Later volgde het proefschrift 'Theorie van het tektonisch-gravimetrisch onderzoek' waarmee Mekel op 21 maart 1928 promoveerde tot doctor in de technische wetenschappen [21].

‘Bij de voltooiing van dit proefschrift is het mij eene aangename plicht dank te zeggen aan allen die tot mijne wetenschappelijke vorming hebben bijgedragen en in het bijzonder aan U, Hooggeleerden der Mijnbouwkundige Afdeeling der Technische Hoogeschool.

U, Hooggeleerde VAN NES en Hooggeleerde BROUWER, hooggeachte Promotoren, dank ik ten zeerste voor Uwe aanmoediging en voor de groote bereidwilligheid en hulp mij bij het samenstellen van dit proefschrift betoond. Uwe belangstelling stel ik te meer op prijs daar ik niet het voorrecht had tot Uwe leerlingen te mogen behooren.

Hooggeleerde MOLENGRAAFF, Uwe bezielende voordrachten lubben bij mij voor het eerst liefde gewekt tot de geologische wetenschappen en deden mij het besluit vatten mij na de voltooiing mijner studiën aan de praktische beoefening dezer wetenschappen te wijden. Voor Uwe leiding gedurende den tijd mijner studie, welke voor mij van de hoogste waarde is geweest, breng ik U mijnen hartelijken dank.

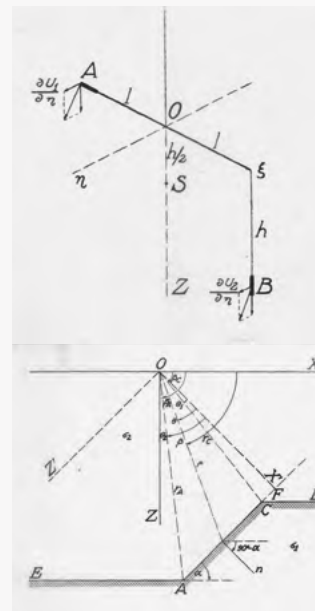
Ook U, Hooggeleerde GRUTTERINK, dank ik zeer voor het vele dat ik van U heb mogen leeren bij de studie der onmisbare hulpwetenschappen der geologie.

Bij de metingen in de omgeving van Winterswijk hebt gij, waarde VAN LITH, mij met groote toewijding bijgestaan, waarvoor ik hier mijnen hartelijken dank uitspreek.

Ook Dr. P. TESCH dank ik ten zeerste voor de welwillendheid, waarmede hij mij de gegevens van verschillende boringen in het gebied van Winterswijk ten dienste stelde, en voor de vele waardevolle raadgevingen die ik van hem mocht ontvangen.

De in dit proefschrift voorkomende teekeningen werden alle vervaardigd door den Heer J. VAN EWIJK, die tevens de berekening van de meeste der uitgewerkte voorbeelden voor mij uitvoerde. Voor de groote hulp, welke hij mij daardoor heeft bewezen, breng ik hem mijnen oprechten dank.’ ■

Figuur 1, resp. 3, uit de dissertatie van prof. Mekel inzake de werking van de torsiebalans [14]

De kennis, die daarmee verworven werd, heeft ongetwijfeld in zijn voordeel gewerkt, want in 1929 werd hem gevraagd hoogleraar te worden aan de TH te Delft. Op 5 september volgde de benoeming tot hoogleraar in de historische geologie en paleontologie. Zijn intreedende luidde: ‘Dikte en samenstelling der aardkorst’ [22]. Als docent bleek Mekel een man, die de kunst van het lesgeven goed verstond door zijn helderheid van uiteenzetten en strakke structuur van zijn betoog.

Naast zijn werk hield Mekel zich in zijn vrije tijd vooral bezig met muziek, literatuur, geschiedenis en godsdienstleer. Eveneens vloeiden uit zijn pen enkele politieke commentaren over de Spaanse Burgeroorlog in het dagblad De Tijd. Zijn sympathie ging daarbij uit naar de partij van Franco. Daar zijn belangstelling zich richtte op verschillende uiteenlopende gebieden van de wetenschap, verzamelde hij om zich heen een kring van intellectuelen die zijn huis regelmatig bezochten. Hiertoe behoorden o.a. Johan Brouwer, Anton van Duinkerken, Dirk Coster en L.J.M. Feber.

Toen in 1939 de Tweede Wereldoorlog uitbrak bevond Mekel zich in Perzië om te onderhandelen over olieconcessies voor de Algemene Exploratiemaatschappij. Na een moeizame reis via o.a. Italië en Frankrijk kwam hij naar Nederland terug. Al spoedig na de Duitse bezetting richtte Mekel een verzetsgroep op die zich onder meer bezighield met het verzamelen van inlichtingen, spionage en het zenden naar Engeland. Hij stond in contact met prof. R.L.A. Schoemaker, maar maakte geen deel uit van de Ordedienst. Deze organisatie was geen lang bestaan beschoren, doordat een van haar leden verraad pleegde.

Op 4 juli 1941 werd Mekel uit zijn huis gehaald en gedetineerd in de strafgevangenis te Scheveningen. In april 1942 brachten de Duitsers hem over naar het concentratiekamp te Amersfoort, waar van 13 t/m 16 april in hotel De Witte de berechting van Mekel en zijn groep plaats vond. [red.: Dit was het zgn. 'Proces der 72', zie ook de uitleg hieromtrent bij de beschrijving van Henry J. van Zadelhoff (p. 95).] Samen met 71 medeverzetstrijders van de Ordedienst en een gedeelte van zijn eigen groep werd Mekel na het eerste O.D.-proces op 3 mei 1942 in het concentratiekamp Sachsenhausen bij Oranienburg geëxecuteerd.

'In het najaar van 1940 richtten de hoogleraren Schoemaker (bouwkunde) en Mekel (mijnbouwkunde) hun in meerdere of mindere mate aan de Ordedienst (OD) gelieerde verzetsgroepen op.

Beide groepen waren spionagegroepen die zelfstandig opereerden, maar die wel contact met elkaar onderhielden. Het voornaamste verschil was dat de groep Mekel zich vrij sterk van de OD distantieerde en zich voornamelijk beperkte tot het verzamelen van inlichtingen ten behoeve van de geallieerde oorlogvoering. De groep Schoemaker daarentegen was vrij nauw bij de OD betrokken, verzamelde inlichtingen van militair-strategische aard en legde zich tamelijk intensief toe op het vergaren van wapens als voorbereiding op paramilitair verzet. [...]

Een man die milde wijsheid kon paren aan felle haat', zo werd professor Mekel door zijn collega Schermerhorn gekarakteriseerd. Hij moet een grote persoonlijke invloed hebben gehad op zijn studenten en medewerkers. Naast zijn werk als hoogleraar in de faculteit der mijnbouwkunde had hij een grote belangstelling voor muziek en literatuur. Hij omringde zich met mensen als Johan Brouwer, Anton van Duinkerken en Dirk Coster, die regelmatig bij hem thuis kwamen. Deze stijl van leven continueerde Mekel in een periode waarin zijn spontane gastvrijheid tot levensgevaarlijke situaties ging leiden.

Naast het verzamelen van inlichtingen ten behoeve van de geallieerde oorlogvoering, gaf Mekel ook valse identiteitspapieren uit, die hij als burgemeester van de een of andere gemeente ondertekende. De mensen rondom hem, die hij bij verschillende werkzaamheden had ingeschakeld, werden aangeduid als de «groep Mekel». [...]

Via ene Dodo von Fritsch en een juriste mejuffrouw Romeijn werd zij opmerkzaam gemaakt op de Delftse professor Mekel. Het toeval wilde dat zij Jan en Mies Mekel nog van vroeger kende, als vrienden van vrienden van vrienden. Mekel was bijzonder geïnteresseerd in de papieren [N.B.: te weten een aktetas die uit de handen van een Duitse officier was ontfutselt] en sprak er ook over met zijn echtgenote, zijn aanstaande schoonzoon de student mijnbouwkunde Piet Pronk en met minstens één van zijn medewerkers: Hugo de Man [NB: Hugo de Man bleek later de grote verrader van de Groep Mekel]. [...]

Titia Bolman bracht de microfoto's van Den Haag naar Delft. Zij had altijd een breiwerkje bij zich als misleiding bij eventuele treincontroles. De microfoto's zaten verstopt in de kluwens wol. Tijdens ieder bezoek zaten de dames Bolman en Mekel almaar kluwens wol af te wikkelen en weer opnieuw op te winden. Volgens Titia Bolman zouden de berichten over de Duitse invasieplannen werkelijk in Engeland zijn aangekomen. In opdracht van Mekel had Piet Pronk een zender laten bouwen en Mekel zelf werkte met een paar mensen uit zijn groep aan een radioverbinding met Engeland. Het is ook mogelijk dat Mekel de berichten via de Inlichtingendienst (ID) naar Londen heeft laten doorgeven.' ■

Bron: Boek 'De Vervolgden' [6]

Zijn vrouw ontving op 9 mei 1946 uit handen van koningin Wilhelmina het Verzetskruis als postume hommage aan haar man:

‘Voor onder gevaarlijke omstandigheden betoonden moed, initiatief, volharding, offervaardigheid en toewijding in den strijd tegen den overweldiger van de Nederlandsche onafhankelijkheid en voor het behoud van de geestelijke vrijheid, daarbij in hem eerende een der uitingsvormen van het verzet, dat in zijn veelzijdige activiteit van 15 Mei 1940 tot 5 Mei 1945 in stijgende mate den vijand heeft geschaad en op onvergetelijke wijze tot de bevrijding van het Vaderland heeft bijgedragen.’

Ter nagedachtenis aan de begaafde en onversaagde Nederlander werden naar hem straten te Bedum en Delft genoemd. ■

De Mekelweg en het Mekelpark in TU wijk zijn naar prof. Mekel vernoemd.

Foto: Przemyslaw Pawelczak.

De Technische Universiteit Delft heeft sinds 2015 ook een speciale prijs ingesteld: ‘The Mekel Prize for Responsible Innovation’ [23]. De ‘Mekelprijs’ wordt uitgereikt aan de meest verantwoorde innovatie die binnen de TU Delft wordt ontwikkeld en wordt 2-jaarlijks uitgereikt, bedoeld voor studenten en medewerkers.

De vraag die bij de toekenning van de prijs gesteld wordt: *‘Hoe kunnen we verantwoord nieuwe technologieën ontwikkelen die kunnen bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen’*. Met de prijs wil de universiteit studenten en medewerkers bewust maken van de ethische aspecten van technologische ontwikkelingen en de verantwoordelijkheid van onderzoekers en ontwerpers om daar rekening mee te houden.

De uitreiking vindt plaats in samenhang met de ‘Van Hasselt’-lezing. Dit jaarlijkse evenement is genoemd naar de Delftse student Frans van Hasselt, die op 23 november 1940 een lezing hield waarin hij het ontslag van Joodse professoren aan de universiteit hekeld. Frans van Hasselt werd gearresteerd door de Duitse bezetter en stierf in 1942 in het concentratiekamp Buchenwald. ■

Otto Nienhuis

Archivaris, Gemeente Tynaarlo en achterneef van Jan Mekel

Bijdrage geschreven voor het plaatselijk weekblad in Bedum, in 1977, ter nagedachtenis van de 35e sterfdag van prof. Mekel.

Bron: Mekel, Johannes Antonius Alphonsus, in Biografisch Woordenboek van Nederland [20]

Felix Hendrik Bloemgarten

De 21^e naam

Wanda Felice Bloemgarten

Socioloog en publicist

Duco Drenth

Mijnbouwkundig ingenieur

Het glas-in-lood raam op het Instituut Mijnbouwkunde te Delft, mei 1947, met 20 namen.

Op de foto in het Jaarboek van de Mijnbouwkundige Vereeniging uit 1947-1948 (p. 14) ontbrak de onderste naam van het herdenkingsraam. Er stonden slechts *twintig* namen op.

De later toegevoegde - 21ste - naam was F.H. Bloemgarten.

Wie zou dat toch zijn, de man die aan zijn achternaam te zien op de 'verkeerde plaats' stond? 'Bloemgarten' stond helemaal onderaan in plaats van op de derde plaats, direct na Professor Mekel en student J.R. Bezaan, en vóór H.A.E. Burgers (alfabetisch).

Het bleek te gaan om **Felix Hendrik Bloemgarten**, de student die mijnbouwkunde wilde studeren aan de Technische Hogeschool, maar daarvan werd uitgesloten. En die toch een held werd.

Felix Bloemgarten door Wibbo Hartman, kunstschilder, echtgenoot van de zus van Betty, 'Tante Joke'.

Een korte familiegeschiedenis

'Vader Hendrik' werd geboren in Heerlen. Daar bracht hij zijn jeugd door in het kinderrijke (4) gezin van Heijman Felix Bloemgarten en Emma Horn. In Heerlen heette hij 'Henri', later in Den Haag werd het Henk Bloemgarten. Deze naam zou bekend worden in de wereld van de mijnbouw en oliewinning.

Zoals alle Bloemgartens stamde Henk af van 'Heijman', of 'Herman', Hertz, een joodse koopman uit de regio Adelsberg/Würzburg (geboren Würzburg ca. 1756 - overleden Maastricht 1825). Herman Hertz verhuisde eind achttiende eeuw naar Maastricht en liet zich in 1808 registreren als Herman Bloemgarten. Zijn vrouw heette Rebecca Wasser,

ze kregen in totaal 7 kinderen, waar onder Abraham (Maastricht 1801- Maastricht 1868). Het verhaal gaat dat de naamswijziging is ingegeven door de wens van Rebecca om de bloemen water te geven in Hermans tuin. Zo ontstond deze bijzondere naam met haar gemengd Duits en Nederlandse spelling die door geen enkele andere familie wordt gedragen.

Zij hadden o.a. een zoon Hendrik 'Naftali' (Maastricht 1838 - Sittard 1890). En deze Hendrik had o.a. een zoon Heijman Felix (Sittard 1865 - Heerlen 1916). En deze was getrouwd met Emma Horn, zij waren de ouders van Hendrik. Hendrik op zijn beurt trouwde in 1918 met Rebecca Elias, roepnaam 'Betty' (zie ook [28]) ■

Wie was deze 21ste omgekomen student die nimmer mijnbouwkunde studeerde?

Felix Hendrik Bloemgarten werd op 23 mei 1920 in Heerlen geboren als zoon van Hendrik (Henri) Bloemgarten en Rebecca Bloemgarten-Elias ('Betty'), en werd vernoemd naar zijn opa 'Heijman Felix' Bloemgarten. 23 mei 2020 is zijn 100e geboortedag.

De zus van Felix, Jonet, overleed op de gezegende leeftijd van 86 jaar op 18 februari 2009 in Den Haag. Felix Bloemgarten werd niet ouder dan 24 jaar, zijn leven eindigde op 26 juli 1944 in Frankrijk, in Dreux, een klein dorpje, 80 km. ten westen van Parijs. ■

Op 3 september 1922 kreeg Felix een zusje, Josephine Jeannette, roepnaam: "Jonet", vernoemd naar haar twee tantes: 'Joke' en 'Netty'. Vader Henk Bloemgarten werkte inmiddels - sinds 1920 - bij de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM), een dochterfirma van de 'Koninklijke Olie' en voorloper van de Koninklijke/Shell Groep, later de Royal Dutch Shell en het gezin Bloemgarten was verhuisd naar Palembang, Sumatra.

In juli 1936 reisde de jonge Felix, 150 Dollar op zak, met de 'SS Statendam' vanuit Rotterdam naar de Verenigde Staten waar zijn vader sinds oktober 1929 al regelmatig voor zijn werk op bezoek was, o.a. in San Francisco en New York (Shell Oil). Inmiddels bekleedde hij een directiefunctie bij de Shell Petroleum Corporation in St. Louis, als Vice-president van de productieafdeling. Felix' moeder was sinds maart 1932 periodiek op bezoek op in St. Louis, tezamen met dochter Jonet. Uit de 'List of non-Immigrants' bij de aankomst van Felix in New York konden we opmaken dat hij '5 feet, 4 inch' lang was (1,63 m.) met de oogkleur 'grey' en zijn haar: 'black'; hij reisde in september dat jaar terug naar Nederland. In juli 1938 bezocht hij, tezamen met zijn zus Josephine, zijn ouders in de Verenigde Staten nogmaals, hij was toen '5 feet, 6 inch' (1,68 m).

Foto van Felix (2e van links) met een aantal kameraden op Instituut 'Wullings', met op de achterkant van de foto geschreven: '25 mei 1938', hij zit dan in klas 4a van de HBS. Dit betekent dat Felix pas in mei 1939 de HBS (die had 5 klassen) heeft afgerond, en dus (eerst) in september 1939 in Utrecht is gaan studeren. Op de foto geheel rechts ook Ewoud Doerleben ('sr.'), die later, na de oorlog, met de zus van Felix, Jonet, zou trouwen.

Felix zat in die tijd op het Instituut 'Wullings' ('Huize Beresteyn'), in Voorschoten, een kostschool, waar hij de HBS-opleiding volgde.

Hij begon vervolgens in 1939 op zijn 19^e in Utrecht met de studie Tandheelkunde. Of hij uiteindelijk toch liever geen tandarts wilde worden, of om een andere reden, maar Felix verzocht op 24 mei 1941 bij de Technische Hoogeschool om te mogen studeren in Delft aan de opleiding Mijnbouwkunde, het beroep van zijn vader. Dit verzoek werd echter op 7 oktober 1941 afgewezen [29].

'Want het onderwijs, dat zij bij den heer WULLINGS ontvangen, is voorbereidend onderwijs; het bereidt hen voor tot andere inrichtingen van onderwijs, hetzij tot het Staatsexamen, dat de Universiteit voor hen opent, hetzij tot het eindexamen der H.B.S., zoodat zij naar Delft kunnen gaan, of ook wel tot de-Militaire Akademie, de Kadettenschool, Willemsoord, de Zeevaart- en Landbouwscholen, de Posterijen of tot Candidaat O.-I.-Ambtenaar.' ■

Hoe kan het dat de zoon van een mijnbouwkundige alumnus, en inmiddels directeur van de Koninklijke/Shell, werd afgewezen aan de TH?

In een bron [30] vonden wij:

‘In 1940 was de levenslustige Bloemgarten, zoon van een Shell-directeur, student aan de Technische Hogeschool Delft, maar door de anti-Joodse maatregelen van de bezetter moest hij noodgedwongen zijn studie staken. Aangezien de situatie steeds verder verslechterde, besloot Bloemgarten Nederland te ontvluchten.’

Bezoek in mei 2017 door Prinses Margriet aan een herdenkingsmonument in Stratford dat herinnert aan het verblijf van de Nederlandse troepen in Canada in de oorlogsjaren 1941-1945. In Stratford stond tijdens de oorlog de Prinses Julianakazerne, waar honderden Nederlanders die bij het uitbreken van de oorlog in Amerika en Canada verbleven een militaire opleiding kregen.

Het monument, een geschenk van de Nederlandse gemeenschap van Stratford uit 1956, stelt een gewonde duif voor die door twee handen wordt ondersteund. De duif staat voor Nederland, de handen voor de steun van Canada in oorlogstijd en bij de bevrijding.

Bron en foto: Vorsten.

Deze informatie maakt duidelijk dat Felix Bloemgarten werd afgewezen om zijn studie te beginnen, danwel voort te zetten, door de anti-joodse maatregelen van de Duitse bezetter, overgenomen door het College van Curatoren van de TH Delft.

Engelandvaarder

Aan het begin van de oorlog woonden de ouders van Felix nog immer in St. Louis en vanaf 1941 in New York, voor Shell Oil; mede vanwege de Joodse achtergrond van de familie was dit een ‘safe haven’. Na de afwijzing van de TH Delft in oktober 1941 begreep Felix dat Nederland niet meer veilig voor hem was. Via Frankrijk en Spanje wist hij per boot eerst Cuba te bereiken waarna hij doorreisde naar zijn ouders in St. Louis. Kort daarop vertrok Felix naar Canada waar hij zich aanmeldde bij de geallieerde strijdkrachten in Stratford (Ontario).

In Stratford kreeg de jonge Bloemgarten een opleiding tot navigator-bombardeur; hij had de wens om piloot te worden, maar kwam niet door de medische keuring voor die functie. Na brevettering werd hij in september 1942 gedetacheerd bij de Royal Airforce, de RAF, in Engeland. Felix Bloemgarten werd Reserve Sergeant bij de RAF. Hij kwam terecht bij het (grotendeels) Nederlandse ‘320 Squadron’. In dienst van dit Squadron nam hij deel aan een tential missies boven Frankrijk.

Op 26 juli 1944 kregen Bloemgarten en de zijnen opdracht om met een groep van in totaal 48 Mitchell-B25

bommenwerpers, waaronder 12 van het 320 Squadron, olie-installaties in handen van de Duitsers bij het Franse Fontainebleau te bombarderen, in twee ‘waves’ met een tussenruimte van 5 minuten. Tijdens de terugvlucht, om vier minuten over acht uur ‘s avonds, werd hun B25-bommenwerper vol geraakt door Duits luchtafweergeschut tussen Chartres en Dreux, ten westen van Parijs. Ooggetuigen zagen het toestel met brandende motor recht omlaag naar beneden komen. Het stortte neer in de korenvelden bij het gehucht Châtaincourt. Dorpelingen haalden de lichamen van de vier vliegers

‘OPERATIE No. 153, 26 juli 1943’
Opdracht: Bemanning van 12 Mitchell II vliegtuigen van 320 squadron, geleid door W/C Lynn (W/C Flying 139 Wing) werd opgedragen een brandstof opslagplaats bezuiden Fontainebleau te bombarderen

uit het toestel en borgen het, samen met de boeken met vluchtgegevens, voordat de Duitsers erbij konden. Vier helden van tussen de 23 en 30 jaar oud, vonden hier hun noodlottig einde.

In de familie leeft zijn naam voort. Felix zelf was genoemd naar zijn grootvader. Maar in 2000 werd Felix Salomon Hertzdahl geboren, kleinzoon van Karel Hertzdahl, een volle neef van Felix. Een van de auteurs van dit hoofdstuk, Wanda Felice, dankt haar tweede naam aan haar achterneef. Zij herinnert zich de foto van Felix die als oorlogsheld pronkte op het dressoir van haar grootmoeder Jeannette Bloemgarten-Meijers, weduwe van Jacques Benoit Bloemgarten (1886-1946), broer van Henk Bloemgarten. En het tweede kind uit het huwelijk van Jonet (getrouwd met Ewoud Doerrleben, een klasgenoot van Felix van het 'Instituut Wullings'), heette 'Felix Maarten', maar deze kwam al jong te overlijden. ■

Felix Bloemgarten in luchtmacht uniform.

In het Franse dorp Châtaincourt, gelegen in het arrondissement Dreux, houdt een gedenksteen de herinnering levend aan 'Felix Hendrick Bloemgarten et ses camarades', die omkwamen op 26 juli 1944.

Jaarlijks legt de bevolking van Châtaincourt kransen bij de stenen van de omgekomen geallieerde soldaten.

Grafsteen van Felix Bloemgarten op de Militaire Erebegraafplaats te Rhenen. Foto genomen op 23 mei 2020, op de 100e geboortedag van Felix. De Hebreeuwse letters 'הבנות' - zoals opgenomen onderaan de steen - staan voor 'Moge hun zielen gebundeld worden in de bundel van het eeuwige licht'/'Moge zijn ziel zijn in de bundel van het leven/van de levenden', verwijzend naar een spreuk in 1 Samuël 25, 29.

Een volle neef van Felix, zoon van zijn zuster Jonet, Ewoud Doerrleben jr., is regelmatig met zijn gezinsleden aanwezig bij de herdenking.

In 2019, bij de 75ste herdenking, ontmoette Doerrleben jr. één van de dorpelingen die het lichaam van Felix uit het brandende vliegtuig haalde en het, samen met de vluchtgegevens, in veiligheid bracht.

De stoffelijke resten van Felix Bloemgarten (geb. 23-05-1920, Res. Sergeant waarnemend bombardier) en de andere drie bemanningsleden, George Alexander van Leeuwen (geb. 07-08-1916, officier-vlieger), Bernard Dirk Meyer (geb. 19-06-1922, vliegtuigtelegrafist) en Willem Hubertus Willems (geb. 15-02-1920, vliegtuigschutter), werden na de oorlog herbegraven op het Militair Ereveld op de Grebbeberg te Rhenen.

Gedenksteen in Châtaincourt 'ter nagedachtenis aan de Hollandse vliegeniers "Felix Hendrick Bloemgarten et ses camarades"'. Foto gemaakt in 2019.

Herdenking in Châtaincourt in aanwezigheid van Ewoud Doerrleben jr., neef van Felix Bloemgarten, en zijn dochter Machteld (zij staat op de foto met de vlag rechts).

1948: Een Naam erbij

In de zoektocht naar Felix Bloemgarten troffen wij in de archieven van de TU Delft een brief aan van de Mijnbouwkundige Vereeniging aan het College van Curatoren (nu: 'College van Bestuur') met daarin het verzoek om de naam 'Bloemgarten' toe te voegen aan het gedenkraam dat op 3 mei 1947 was onthuld in het gebouw voor Mijnbouwkunde.

Verzoek van de Mijnbouwkundige Vereeniging d.d. 29 november 1948 om de naam 'Bloemgarten' bij te schrijven op het glas-in-lood raam:

Edelachtbare Heer,

Het zij mij vergund langs deze weg het navolgende verzoek tot U te richten: In het gedenkraam, aangebracht het Gebouw voor Mijnbouwkunde, bevattende de namen van de, tijdens de oorlog, gevallen Mijnbouwkundige studenten ontbreekt, naar wij thans eerst vernemen, de naam BLOEMGARTEN; dit tengevolge van de onvolledigheid van de gegevens, die ons indertijd ter beschikking stonden.

Het Bestuur van de Mijnbouwkundige Vereeniging zou U daarom willen verzoeken Uw toestemming te willen verlenen om deze naam alsnog in het gedenkraam te mogen doen aanbrengen.

*Met gevoelens van de meeste Hoogachting tekent,
namens het Bestuur van de Mijnbouwkundige Vereeniging,*

*H.J. Roorda,
Secretaris.'*

Dit verzoek keurde het College van Curatoren op 29 november 1948 goed en werd vervolgens bevestigd door de hoogleraar-beheerder Prof. ir. J.A. Grutterink in een brief van 8 december 1948.

Hiermee is het toevoegen van de naam 'F.H. Bloemgarten', helemaal onderaan het herdenkingsraam - waar nog één regel vrij was! - opgelost. Hoe precies werd ontdekt dat de naam van Felix Hendrik Bloemgarten ontbrak, konden wij niet achterhalen.

Maar we hebben wel een vermoeden. Het zou zeer goed kunnen zijn dat vader Henk Bloemgarten, die - zoals eerder aangegeven - inmiddels was opgeklimmen tot directeur bij de Koninklijke Shell, bij een bezoek aan het gebouw, als alumnus van de opleiding Mijnbouwkunde, zélf opmerkte dat zijn zoon *niet* op het raam stond vermeld, en zo een balletje heeft laten rollen.

Hendrik Bloemgarten (1893 - 1966)

Na deze ontdekking ging onze nieuwsgierigheid uit naar de vader van Felix, Henk Bloemgarten, mijnbouwkundige alumnus van de (destijds) Technische Hoogeschool.

De naam 'H. Bloemgarten' komt voor in de jaarboeken van de Mijnbouwkundige Vereeniging (MV) vanaf 1911-1912 (Henri was toen 18) tot en met 1917-1918. Ook bij het Delftsch Studenten Corps staat zijn naam vermeld in drie almanakken. Hij was aanwezig bij het Lustrumdiner ter ere van het 25-jarig bestaan van de MV op 1 oktober 1917. In het 'MV Jaarboek' van 1919-1920 vinden we de aantekening 'afgestudeerd in 1920'. Al met al studeerde Henri Bloemgarten vanaf 1912 zo'n zes tot zeven jaar in Delft aan de het Instituut Mijnbouwkunde in het markante gebouw aan de Mijnbouwstraat. Vervolgens ging hij in 1920 werken bij de Bataafse Petroleum Maatschappij (voorloper van de Koninklijke Shell) als geoloog en ingenieur in Nederlands-Indië.

Hendrik Bloemgarten werd geboren op 3 november 1893 te Heerlen. Henri trouwde op 14 november 1918 in Den Haag met Rebecca Elias, roepnaam Betty. Ze kregen twee kinderen, Felix en Josephine. In de periode voor, tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog, verbleven Henri en Betty in de Verenigde Staten. Eerst als Vice-president van de Production department van de

Een beroemde (geworden) 'quote' van Henk Bloemgarten was, ten tijde van de ontdekking van het Groningen gasveld: *"Blijf uit het gas, daar valt niets te verdienen"*.

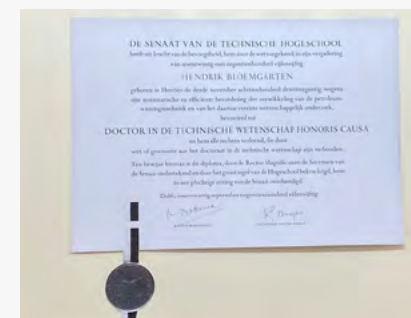
Ter toelichting: De legendarische Shell topman had twee redenen voor die nu zo merkwaardige uitspraak. Aardgas zou een concurrent kunnen worden van Shell's olieproducten, was zijn opvatting. Bovendien zou aardgas door de Nederlandse overheid als nutsvoorziening worden beschouwd, waardoor de prijs kunstmatig laag zou worden gehouden. En daar viel niet veel aan te verdienen voor een oliemaatschappij. ■

Shell Petroleum Corporation in St. Louis, en sinds 1944 in New York als directeur van de Asiatic Petroleum Corporation, een (oude) joint venture tussen 'Royal Dutch' en 'Shell', normaal opererend vanuit Sjanghai en Hong Kong, maar vanwege de Japanse bezetting aangestuurd vanuit New York, later was hij ook 'Vice-president' namens Shell Oil.

Nader speurwerk leverde op dat mijnbouwkundig ingenieur Henk Bloemgarten tussen 29 juni 1948 en 30 juni 1956 'Managing Director' (vergelijkbare functie nu: president-directeur) was van de 'Koninklijke Olie' ('Royal Dutch'), en Lid van de Raad van Commissarissen van 1 juli 1956 tot 30 juni 1964. Van 1 juli 1961 tot aan 30 juni 1964. Was hij voorzitter van de Raad van Commissarissen.

Feitelijk stond de vader van Felix Bloemgarten tussen 1948 en 1964 aan de top van de Koninklijke/Shell, zestien jaar in totaal. In die tijd was hij met name ook actief bij het oprichten en sponsoren van laboratoria ter bevordering van fundamenteel onderzoek naar olie-exploratie, o.a. in Delft (1951), Leiden (1952) en Rijswijk (1961, het Koninklijke Shell Exploratie en Productie Laboratorium, of 'KSEPL', waar o.a. vele mijnbouwstudenten vanaf de jaren '60 hun afstudeerwerk konden uitvoeren) en eerder al in Houston.

Hendrik Bloemgarten werd op 30 April 1953 benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Felicitaties door Koningin Juliana (r.) aan eredoctor Hendrik Bloemgarten (met Betty ter linkerzijde), Delft, 26 september 1955.

Op 26 september 1955 ontving ir. Bloemgarten een Eredoctoraat van de TH Delft. De aanleiding: *op grond van zijn systematische en efficiënte bevordering der ontwikkeling van de petroleumwinningstechniek en van het daartoe vereiste wetenschappelijk onderzoek.*

Dr. ir. Hendrik Bloemgarten werd op 25 oktober 1955 benoemd tot Ereid van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Hendrik Bloemgarten overleed op 26 september 1966 op 72-jarige leeftijd te Den Haag na een uiterst vol en druk, indrukwekkend, leven, maar met een droevige kant ook; het gemis aan Felix was groot.

<h3>OUD-SHELLDIRECTEUR OVERLEDEN</h3>	<p>de Bataafse Petroleum Maatschappij NV en van The Shell Petroleum Company Ltd. In 1955 volgde zijn benoeming tot voorzitter van Shell Research Ltd. In hetzelfde jaar werd hem het eredoctoraat in de technische wetenschappen verleend aan de technische hogeschool te Delft. In juni 1956 legde de heer Bloemgarten wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd zijn functies neer. Hij werd daarna opgenomen in de raad van commissarissen. In 1961 werd hij voorzitter van de raad van commissarissen van de NV Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij; op 1 juli 1964 legde hij zijn functies neer. De heer Bloemgarten was ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw.</p>
<p>DEN HAAG (ANP) — In Den Haag is overleden dr ir H. Bloemgarten, oud-directeur van de Koninklijke Shell groep, laatstelijk voorzitter van de raad van commissarissen van de NV Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij. De crematie heeft gisteren in alle stilte plaatsgehad. Dr ir Hendrik Bloemgarten werd op 3 november 1893 te Heerlen geboren en trad in 1920 in dienst van de Bataafse Petroleum Mij NV. In 1948 werd hij benoemd tot directeur van de NV Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij, van</p>	

Overlijdensbericht dr. ir. Hendrik Bloemgarten, Provinciale Zeeuwse Courant 30 september 1966.

Het Bloemgartenhuis

In Delft staat het Bloemgartenhuis, gelegen aan de Oude Delft nummer 94-98. Het is het bekende 'huis met de rode luiken', een zestiende eeuws pakhuis en Rijksmonument. Bij binnenkomst is een fraaie plaquette ingemetseld: **'Dr. Ir. H. Bloemgarten'**, met daarbij de spreuk van het Delfts Studenten Corps (DSC): *Inspice et Cautus Eris* ('*Spiegelt u en u zult op uw hoede zijn*').

Het is een studentenhuis dat plaats biedt aan 22 studenten van het Delfts Studenten Corps.

Nader onderzoek leverde op dat het huis door de weduwe van Henri Bloemgarten, Betty Rebecca

Bloemgarten-Elias (1 december 1893 - 21 augustus 1980) is geschonken aan het DSC. De opening van het Bloemgartenhuis was in het begin van 1970, zoals staat vermeld in de DSC Almanak uit dat jaar. De kleindochters van Henk en Betty Bloemgarten kunnen zich herinneren bij de opening te zijn geweest toen zij op de middelbare school zaten.

Tegenwoordig is het fraaie pand in het bezit van de Stichting Duwo, een stichting die studentenhuisvesting beheert. Bij hun in het bestand staat '1968' als bouwjaar van het 16e eeuwse pand.... De huidige bewoners houden de schenker van hun huis hoog, zij wonen in '*Het Bloemgartenhuis*'. ■

Dit '21ste hoofdstuk' is tot stand gekomen met dank ook aan de kleinkinderen van Henk en Betty Bloemgarten: Bettine Doerleben, Ewoud Doerleben en Henriëtte Weimar.

Jaap Hardeman

Dienstplichtig Korporaal

Ik ben Hugo Hardeman, ik ben de zoon van Jaap Hardeman. Jaap is de zoon van Karel. En Karel is de broer van Jaap. Dit verhaal gaat over oom Jaap.

Hier aan de Noord zijde van de kerk ligt het enige oorlogsgraf van het dorp. Daar wil ik u vanavond iets over vertellen.

Toespraak gehouden ter gelegenheid van de 4 mei herdenking 2019 te Zoeterwoude

Hier rust

Onze dierbare zoon en broeder

*Jaap Hardeman,
student M.I.*

Het Vaderland getrouw

*De Meester is
daar en Hij roept u*

Korporaal Jaap Hardeman, 1940. Jaap is in september 1936 begonnen met de studie Mijnbouwkunde. Hij was ook lid van het Delftsch Studenten Corps.

Jaap was bij zijn overlijden 21 jaar oud.

Bijna 80 jaar ligt Jaap hier bij u te gast op het kerkhof. Het was volstrekt toevallig dat op de vroege ochtend van 10 mei 1940 een Haagse Red-Band Taxi Zoeterwoude binnen reed. In die taxi was Jaap samen met twee Duitse parachutisten. Eén van de parachutisten was gewond en opzoek naar medische hulp. Jaap was bij aankomst in het dorp al overleden aan zijn verwondingen.

De volgende gebeurtenissen gingen hier aan vooraf: Op vrijdag 10 mei 1940, daalden Duitse parachutisten rond Den Haag neer. Dienstplichtig Korporaal Jaap Hardeman werd bij zijn ouderlijk huis in Den Haag rond 5 uur die ochtend opgehaald door de Reserve-Kapitein Speciale Diensten der Artillerie, Kees Zeevenhooven. Samen met dienstplichtig Korporaal Willem Bartels - een werktuigbouwkundig ingenieur moesten zij naar Rotterdam om geheime stukken te vernietigen voordat die in vijandelijke handen zouden vallen. Tijdens de mobilisatie waren de Reserve-Kapitein Kees Zeevenhooven en zijn dienstplichtige Korporaals werkzaam in Rotterdam. Zij werkte bij een organisatie van de overheid,

die moest toezien op de industriële en economische voorbereiding van het Nederlandse Leger.

De drie Nederlandse militairen zijn echter nooit in Rotterdam aangekomen. De auto waarin zij zaten, is in de buurt van het Schenkviaduct op de grens van Den Haag met Voorburg beschoten door Duitse parachutisten. Hierbij werd de bestuurder, de 47-jarige Reserve-Kapitein Zeevenhooven, direct gedood. De 29-jarige Dienstplichtig

Korporaal Bartels, die achterin zat, raakte zwaar gewond aan zijn hoofd en overleed de volgende dag in het ziekenhuis. Dienstplichtig Korporaal Jaap Hardeman bleef ongedeerd. Hij werd als gijzelaar

meegenomen door twee Duitse parachutisten in een Haagse Red-Band Taxi. De Duitse parachutisten waren goed getrainde elite troepen.

Het doel van de Duitse parachutisten in de 'Slag om de Residentie' was het gevangen nemen van Koningin Wilhelmina samen met de Nederlandse regering. Ook moesten de omliggende vliegvelden Ypenburg, Ockenburg en Valkenburg worden veroverd.

De taxi met de Duitse parachutisten

Jaap werd zodanig getroffen dat hij waarschijnlijk onmiddellijk overleed aan zijn verwondingen.

en de gegijzelde Nederlandse militair werd al spoedig beschoten door Nederlandse militairen. Eén van de Duitse parachutisten raakte daarbij gewond en Jaap werd zodanig getroffen dat hij waarschijnlijk onmiddellijk overleed aan zijn verwondingen.

Vluchtend en zoekend naar medische hulp kwam de taxi om ca. 6 uur 's ochtends aan in Zoeterwoude, bij huisarts, dokter Kortmann. Op de achterbank lagen de gewonde Duitse parachutist en de inmiddels overleden Korporaal Jaap Hardeman.

De Duitse Officier trok de witte doktersjas van dokter Kortmann aan. Hij bedreigde dokter Kortmann met een vuurwapen om de gewonde Duitse parachutist te behandelen. Via via werden de Nederlandse Strijdkrachten gewaarschuwd. Zij konden de Duitse parachutisten arresteren en naar Leiden vervoeren. Dokter Kortmann werd zelf bijna ook gearresteerd omdat hij aanvankelijk voor een Duitse militair werd aangezien.

Het is voor militairen regel geen persoonlijke bezittingen bij zich te dragen, maar Jaap had een bijbeltje bij zich met alleen zijn naam en een korte tekst uit Johannes (Joh.11:28b), die ook op zijn grafsteen staat: "De Meester is daar en Hij roept u". Jaap werd na een korte kerkdienst begraven naast deze kerk. 10 mei was ook de verjaardag van mevrouw Kortmann. Haar verjaardagsboekje is op het graf van Jaap gelegd.

In Den Haag werd Jaap vermist. Het was Pinksteren en zijn vader liep langs de geïmproviseerde mortuaria om tussen de slachtoffers naar zijn zoon te zoeken. Na drie dagen kwam er een telefoontje uit Zoeterwoude: "Missen jullie een Jaap Hardeman?" Hij bleek daar inmiddels naast de kerk begraven te zijn. Na het bekend worden van het overlijden

Jaap had een bijbeltje bij zich met alleen zijn naam en een korte tekst uit Johannes die ook op zijn grafsteen staat: "De Meester is daar en Hij roept u".

van Jaap heerste bij de familie verslagenheid en rouw. Zijn oudere broer Karel hoorde pas na dagen van het sneuvelen en de begrafenis van zijn broer. Hij was dichtbij in Leiden gestationeerd geweest om met zijn groep de Burcht aldaar te beschermen.

Bij zijn ouders heerste twijfel en verwijt. Ze hadden geijverd Jaap bij een veilig geachte bureaudienst ingedeeld te krijgen. In Rotterdam zou hij zijn studie kunnen blijven voortzetten in Delft. Zijn vader kon zijn naam niet meer uitspreken, maar ook niet meer horen. Uit pijn werd Jaaps naam niet meer in de familie genoemd. Tot in 1943, een dag voor Jaap's verjaardag het eerste kind bij broer Karel werd geboren. Een zoon, die ook Jaap werd genoemd.

Het graf van Jaap Hardeman, student M.I.

En zo vond het gebruik van de naam Jaap zijn weg weer terug in de familie.

Vrijwel alle jaren werd vier mei herdacht in Zoeterwoude. Na afloop koffie naast de kerk in de kleine gezellige huiskamer van kosten Hulsebosch. Kort na de bevrijding was het dorp nog klein en men zag over de weilanden de weg, die later de A4 zou worden. Om acht uur stopten de auto's langs de weg. Mensen stapten uit en stonden twee minuten stil en vervolgden daarna weer hun weg.

We zijn de gemeenschap van Zoeterwoude zeer erkentelijk dat zij Jaap in hun gemeenschap postuum hebben opgenomen. ■

Hugo Hardeman

Achterneef van Jaap Hardeman

De Limburgse mijnen en mijnwerkers tijdens de bezetting 1940-1944

Introductie

Nadat de Duitse troepen op 10 mei 1940 de Nederlandse grens in de buurt van Aken overschreden, waren de kolenmijnen rond Heerlen en Kerkrade de eerste grote bedrijven die hen in handen vielen. De mijnen waren nog intact. In augustus 1939 had de Nederlandse regering bepaald dat de mijnen bij een vijandelijke aanval niet vernield of onklaar gemaakt hoefden te worden.

De volle productiecapaciteit van de twaalf Nederlandse kolenmijnen was tijdens de bezetting in Duitse handen. Voor de mijndirecties en de mijnwerkers betekende dat een dilemma. Voor de Nederlandse economie en samenleving was het van belang dat de eigen kolenproductie ongestoord doorging. De import van buitenlandse steenkool en van olie viel weg en dus was Nederland voor wat betreft de energievoorziening op zichzelf aangewezen. Het in september 1939 opgerichte Rijkskolenbureau was verantwoordelijk voor de distributie van de beschikbare vaste brandstoffen.

De vraag waarop de mijndirecties en de mijnwerkers tijdens de bezetting een antwoord moesten zien te vinden was echter waar de grens lag tussen die Nederlandse belangen en de belangen van de Duitse oorlogseconomie, waarvoor de Limburgse kolen ook werden gebruikt.

In dit artikel wordt aandacht besteed aan de wijze waarop de mijndirecties en de mijnwerkers omgingen met ruim vier jaar van steenkolenwinning onder Duitse druk. Hoe reageerden ze op Duitse maatregelen om de kolenproductie te controleren en in hoeverre was er speelruimte om de Duitse wensen en bevelen te omzeilen?

Onder beheer

De Limburgse mijnen hadden tijdens de bezetting te maken met een Duitse beheerder of Verwalter. Gedurende het grootste deel van de bezetting werd die functie uitgeoefend door Hermann Bruch, een geschoold mijnbouwkundige. De Verwalter was bevoegd voor alle handelingen die de bedrijfsvoering met zich mee bracht. De bevoegdheden van de mijndirecties en de Raden van Commissarissen van de mijnbedrijven werden opgeheven.

Maar de Verwalter delegeerde die bevoegdheden weer aan de zittende directies, zodat zij de leiding over de mijnen 'normaal' konden voortzetten. Het zal echter duidelijk zijn dat de Verwalter altijd over hun schouders meekeek, en dat hij op zijn beurt verantwoording moest afleggen aan zijn superieuren binnen het Duitse apparaat. De mijndirecties troffen het in zekere zin met Bruch, omdat de Verwalter niet bekend stond als een scherpstrijper.

Duitse soldaat op de Nieuwstraat. Op de achtergrond de Domaniale mijn in Kerkrade.

Foto: SHCL.

Kolenproductie

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog bedroeg de kolenproductie van de gezamenlijke Limburgse mijnen 12 à 13 miljoen ton per jaar. Dat was te weinig naar de zin van de Duitse bezetter: de productie moest omhoog naar minstens 15 miljoen ton. Via een reeks van maatregelen zetten de Duitsers de mijndirecties en de mijnwerkers onder druk om dat doel te bereiken.

Mijnwerkers in Limburg. Schilderij door ir. Hub Boesten (geschilderd in 2012)

opdagen liep kans in Duitsland te worden tewerkgesteld. Daarnaast probeerden de Duitsers via het beloningssysteem de individuele prestaties van de mijnwerkers te verhogen en mochten mijnwerkers sinds 1941 na hun pensioengerechtigde leeftijd blijven doorwerken. Het aannemen van extra personeel paste ook in het streven om de productie te verhogen. Veel mannen meldden zich vrijwillig bij de mijnen aan. Omdat die spontane aanmeldingen desondanks onvoldoende nieuwe arbeidskrachten opleverden, voerden de mijndirecties daarnaast een actief wervingsbeleid in Limburg, maar ook in de rest van Nederland.

De mijndirecties waren kieskeurig bij de selectie van nieuwkomers. Veel sollicitanten werden afgekeurd om medische redenen of omdat ze anderszins niet geschikt werden bevonden voor het werk ondergronds. Uit latere

In een aantal stappen werd de arbeidstijd van de mijnwerkers verlengd. Voor bovengronders werd de 54-urige werkweek ingevoerd. De dagelijkse werktijd voor de ondergronders werd van acht uur gebracht op acht uur en 45 minuten. Ook voerden de Duitsers werkzondagen in. Eerst één zondag per maand en op vrijwillige basis. In de loop van 1942 werden dat twee verplicht werkzondagen per maand. Wie niet kwam

verklaringen van mijndirecteuren bleek dat de mijnen wel genegen waren zoveel mogelijk arbeidskrachten op te nemen. Maar uit overwegingen van veiligheid bij het werk ondergronds moesten de mijndirecties eisen stellen aan de fysieke capaciteiten van degenen die zich voor mijnarbeid aanboden. Zo wezen ze het dwingende voorstel van Verwalter Bruch af om ruim 2.000 Nederlanders die in de mijnen bij Aken werkten, over te nemen. Volgens de mijndirecties waren dat uitsluitend werkkrachten die ze eerder hadden afgestoten, omdat ze om verschillende redenen niet voldeden.

De Nederlandse mijnen verzetten zich eveneens met succes tegen het plan van Bruch om vrouwen en invaliden in het bovengrondse bedrijf van de mijnen te plaatsen. Daardoor zouden arbeidskrachten vrij komen voor het werk ondergronds. Het ging niet door, omdat de mijndirecties aanvoerden dat bovengronds vooral ouderen werkten, en jongeren die nog in opleiding waren. Beide groepen waren niet inzetbaar in het ondergrondse bedrijf.

In januari 1944 stelde Bruch zelfs voor om onderduikers in dienst te nemen, met de belofte dat ze niet gestraft zouden worden. De mijndirecties wimpelden het voorstel als onuitvoerbaar af. Het zou onmogelijk zijn de onderduikers te bereiken en welke onderduiker zou zo goedgelovig

zijn om zich op basis van een simpele toezegging aan te melden? Het illustreert dat de mijndirecties wat speelruimte hadden om een eigen beleid uit te voeren.

Die ruimte bleek ook bij de tegenwerkingen van de mijndirecties tegen het voornemen van de Verwalter om Russische krijgsgevangenen in te zetten, zoals in de kolenbekkens van de Kempen, Luik en Aken op grote schaal gebeurde. Met allerlei argumenten slaagden de mijndirecties erin het

Wie niet kwam opdagen liep kans in Duitsland te worden tewerkgesteld.

plan net lang genoeg tegen te houden. De bevrijding voorkwam dat het plan daadwerkelijk werd uitgevoerd.

Arbeitseinsatz

Al snel na de Duitse inval werd duidelijk dat werk in de mijnen een zekere mate van bescherming bood tegen Duitse maatregelen. Werklozen die verplichte tewerkstelling in Duitsland (de 'Arbeitseinsatz') wilden ontlopen, vonden bij fysieke geschiktheid een toevluchtsoord in de mijnen. De mijn als veilige haven voor hen die verplichte arbeid in Duitsland wilden ontlopen, kreeg

een nieuwe dimensie toen de Duitsers in de loop van 1942 de Arbeitseinsatz uitbreidden tot Nederlandse arbeiders die niet werkloos waren. Overal in het land werden bedrijven die in de ogen van de Duitsers van geen belang voor de oorlogsindustrie waren, gesloten. Andere werden gedwongen het personeelsbestand in te krimpen.

In 1943 moesten voormalige militairen terug in krijgsgevangenschap en werden in de zogenaamde jaargangenactie mensen geboren tussen 1920 en 1924 opgeroepen zich bij de arbeidsbureaus te melden. Die verplichting gold ook voor een groep studenten. De op deze wijze vrijgekomen arbeidskrachten werden vervolgens verplicht in Duitsland tewerkgesteld. Mijnwerkers moesten zich ook melden, maar als zij ondergronds werkten, ontvingen ze doorgaans een stempel op hun distributiekaart en een vrijstellingsbewijs.

Bovengronders liepen een groter risico, zeker wanneer zij ongeschoold waren. Zij kregen in lang niet alle gevallen vrijstelling. Zo vertrokken in 1943 minstens vijfhonderd jonge bovengrondse Nederlandse mijnwerkers verplicht naar Duitsland. In de praktijk betekende werk als ondergronder een redelijke zekerheid niet naar Duitsland te worden gedeporteerd.

Die verplichting - de Duitse oproep om zich te melden bij de arbeidsbureaus gold ook voor een groep studenten.

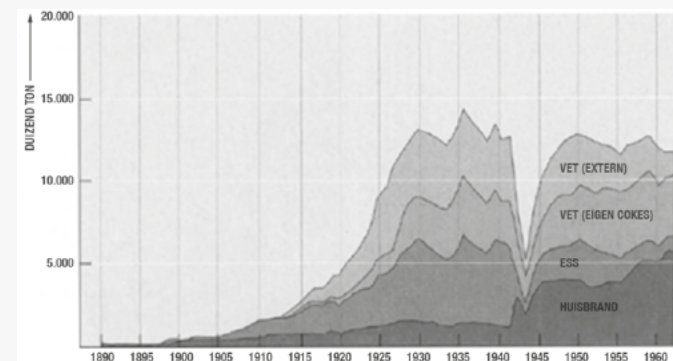
Verzuim en verzet

De mijnen moesten de toename van het personeelsbestand kunnen rechtvaardigen met stijging van de productie. Dat lukte niet. Tot en met 1943 bleef de productie stabiel op een niveau van 12 à 13 miljoen ton per jaar. Bovendien daalde de arbeidsproductiviteit voortdurend. Oorzaken van de stagnerende productie en de afnemende arbeidsproductiviteit waren, naast het structurele tekort aan geschoolde

mijnwerkers, het sterk toegenomen verzuim en verzet- en sabotageacties.

In Duitse ogen werd het verzuim voor een deel veroorzaakt door ongeoorloofd wegblijven. In de loop van de bezetting nam dat zogenaamde willekeurig verzuim fors toe. Toch was het willekeurig verzuim marginaal vergeleken met het verzuim wegens ziekte. Naast een toename van ziektegevallen door het steeds kariger voorzieningenniveau in de loop van de oorlog, ging in het ziekteverzuim waarschijnlijk veel willekeurig verzuim schuil. Zeker nadat de Duitsers in 1942 onder dreiging met strafvervolgning de verplichte zondagdiensten hadden ingevoerd, nam op doordeweekse dagen het aantal ziekmeldingen sterk toe.

Kolenproductie Limburgse mijnen naar verschillende soorten. In de jaren 1943-1945 valt een snelle daling te zien. Bron: [20]

Veel mijnwerkers kwamen op zondag werken, streken het dubbele loon en wat extraatjes op en meldden zich vervolgens door de week een paar dagen ziek. Het verzuim moet ongetwijfeld worden gezien als een uiting van onvrede onder de mijnwerkers. De toenemende schaarste aan van alles en nog wat speelde mee, evenals de steeds hardere manier waarop de Duitse autoriteiten in het dagelijks leven ingrepen. Maar vooral bleek

eruit dat veel mijnwerkers uitgeput raakten van het harde werk en de lange arbeidsuren.

Ook sabotageacties speelden een rol bij het achterblijven van de productie bij de Duitse wensen. Voor de mijnwerkers zelf hadden sabotageacties grenzen. Sabotage van grotere omvang bracht onaanvaardbare risico's met zich mee en dat was niet verenigbaar met het principe van wederzijdse, gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de veiligheid ondergronds. Saboteren op kleine schaal gebeurde wel geregeld. Transportbanden werden beschadigd en wissels onklaar gemaakt, zodat het kolentransport stokte. In motoren werd zand gestrooid en er werden zoveel mogelijk stenen tussen de kolen geladen. Daarnaast uitte zich de onvrede door het kalken van allerlei anti-Duitse leuzen op muren en mijnwagens. Het waren allemaal kleine dingen, maar ongetwijfeld gaven ze de mijnwerkers wel het gevoel dat ze iets deden om de Duitse belangen te dwarsbomen.

In motoren werd zand gestrooid en er werden zoveel mogelijk stenen tussen de kolen geladen.

Veel riskanter was het doorspelen van springstoffen uit de mijn naar verzetsgroepen, of het drukken en verspreiden van illegale blaadjes, waarbij mijnwerkers waren betrokken. Met name op Staatsmijn Maurits was een groep mijnwerkers bij deze laatste vorm van verzet betrokken. In de herfst van 1941 werd een aantal van hen gearresteerd en naar Duitsland gedeporteerd.

Staken

De meest dramatische vorm van verzet vond plaats eind april en begin mei 1943. De Duitse generaal Christiansen riep op 29 april 1943 voormalige Nederlandse militairen op zich te melden voor krijgsgevangenschap en gedwongen arbeid in Duitsland. Spontaan braken op veel plaatsen in het land proteststakingen uit. Dezelfde dag nog gingen ook de Limburgse mijnwerkers in staking.

Meinardus Tempelaars (ON III), één van de gefusilleerde mijnwerkers in Mei 1943. Bron: Steenkool 1947 no. 8.

Aan het eind van de middag legde als eerste het kantoorpersoneel van de Oranje-Nassau Mijn I in Heerlen het werk neer. Dat voorbeeld werd 's avonds door ondergrondse mijnwerkers van verschillende mijnen nagevolgd. De eerste arrestaties door de Sicherheitspolizei volgden diezelfde nacht. Desondanks breidde de staking zich de volgende dag uit. Van de ochtendploegen bleef ongeveer de helft weg, de middagdienst staakte vrijwel volledig.

Die 30e april kondigde de bezetter het politiestandrecht af. Dat betekende dat verdachten meteen, zonder vorm van proces, konden worden doodgeschoten. Dat overkwam op 2 mei zeven deelnemers aan de stakingen, waaronder de mijnwerkers Reinier Savelsberg, Meindert Tempelaars en Servaas Toussaint. Ze werden gefusilleerd in het bosgebied De Hamert bij Arcen in Noord-Limburg.

Een dag later werd een vierde staker, Hein Horstman, na zijn arrestatie bij een vlucht poging in Maastricht doodgeschoten.

Ook de houding van de mijnwerkers week in het algemeen niet af van wat bij de Nederlandse bevolking gebruikelijk was. Men maakte er in de gegeven omstandigheden het beste van.

Door deze represailles verliep de staking daarna snel. Op dinsdag 4 mei was de situatie weer min of meer normaal. Wel bleef een aantal opgepakte hoge mijnbeambten nog een paar maanden in Sint Michielsgestel in hechtenis. Tien doodvonnissen tegen stakers werden omgezet in 15 jaar tuchthuisstraf. Via het kamp Vught werden de veroordeelden overgebracht naar Dachau. Daar overleed een van de stakers, Wim Schepers. De overigen overleefden het kamp en keerden na de bevrijding naar huis terug.

Bevrijding

Na de april-mei staking volgde nog een moeilijk anderhalf jaar van bezetting. De mijnstreek werd in september en oktober 1944 bevrijd. Bij hun terugtocht vernielden Duitse troepen bedrijfsinstallaties van de mijnen en sleepten ze van alles en nog wat mee naar Duitsland. Vooral bij de Oranje-Nassau Mijnen was de situatie ernstig. De Duitsers bliezen een deel van de elektrische centrale op. Met man en macht kon net op tijd worden voorkomen dat de pompen uitvielen en de mijn onder water liep.

Overigens waren de problemen van de mijnen niet verdwenen met de aftocht van de Duitse bezetters. Ook de tijd onmiddellijk na de bevrijding was moeilijk. Schaarste van materialen, onbruikbare transportwegen, personele problemen, sociale onrust in de bedrijven. En zeker ook de kwestie van het onderzoek naar bedrijfsgenoten die 'fout' waren geweest. In dat kader waren er zuiveringscommissies die het doen en laten van zowel kaderleden als gewone mijnwerkers tijdens de bezetting onderzochten.

Balans

De mijndirecties hadden een zekere speelruimte en ze namen die. Dat was ook een belangrijke overweging geweest om tijdens de bezetting op hun post te blijven. Het was hun overtuiging dat ze de belangen van het land, het personeel en de ondernemingen het best konden dienen door aan te blijven en hun functies te blijven vervullen. Die opstelling was conform de richtlijnen die de Nederlandse gezagsdragers hadden uitgevaardigd. Dat beleid was erop gericht te voorkomen dat de economie instortte, er massale werkloosheid ontstond en de bevolking werd getroffen door een tekort aan noodzakelijke levensbehoeften, zoals steenkool.

Mede om die reden achtte de na de oorlog ingestelde Zuiveringsraad het beleid van de Nederlandse mijndirecties acceptabel. Door op hun posten te blijven hoopten de mijndirecties Duitse maatregelen te kunnen verhinderen

of ophouden. Dat lukte bijvoorbeeld in het geval van de Duitse plannen om Russische krijgsgevangenen naar de mijnen te halen. Dat lukte niet bij de Duitse eis in mei 1943 om lijsten met stakers te leveren. Toen het naar de zin van de Duitsers te lang duurde, werden leden van de mijndirecties en het hogere kader opgepakt en ontslagen.

Ook de houding van de mijnwerkers week in het algemeen niet af van wat bij de Nederlandse bevolking gebruikelijk was. Men maakte er in de gegeven omstandigheden het beste van. Het feit dat mijnwerkers de kolenproductie op peil hielden, was voor het bezette Nederland van groot belang. Tijdens de oorlogsjaren bleef 90-95 procent van de Limburgse kolen in Nederland, al hadden de meeste mijnwerkers daarvan een ander beeld. Acties van verzet onder de mijnwerkers kwamen voor en een aantal van hen betaalden daarvoor een hoge prijs.

De staking van april-mei 1943 is daarvan de meest in het oog springende uiting. In het dagelijkse leven ondergronds was de speelruimte voor verzet of sabotage beperkt. Mijnarbeid is gevaarlijk en riskant, zelfs zonder het saboteren van werkzaamheden. Men moest daar dus erg voorzichtig mee zijn. Bovendien lag ook het risico van verraad, door Duitsgezinde collega's en opzichters voortdurend op de loer. ■

Herdenkingsmonument 'Heerlicheit' gewijd aan de nagedachtenis van de in 1943 gefusilleerde mijnwerkers Reinier Savelsberg (48 jaar) en Meinardus Tempelaars (38 jaar), Algemene Begraafplaats. Afgebeeld zijn twee mijnwerkers, standvastig, hand in hand.

Serge Langeweg

*Hoofd Collectie & Erfgoed
Stichting Museumplein Limburg*

Mijnwerker tegen wil en dank

Professor Duparc (1918 - 2002)

Bij leven Erelid (1964 - 1996) en

Gouden Erelid der Mijnbouwkundige
Vereeniging (1996-2002)

Erevoorzitter Wiskundige Informatica
Studievereniging 'Christiaan Huygens'

Krijgsgevangene, op Java en in Burma (begin
1942- mei 1944) en 'gevangene nr. 162', Kyu
Shu, Japan (mei 1944-augustus 1945)

Prof. H.J.A. Duparc is weliswaar geen mijnbouwkundig ingenieur, maar wiskundige, echter als docent en hoogleraar, en later als Erelid van de MV, is hij in zijn kleurrijke leven een bekende verschijning geweest.

Professor Duparc, 'Herman' voor intimi, heeft zijn eerste mijnervaringen opgedaan in Japan, als 'tewerkgestelde' tijdens de Tweede Wereldoorlog. Overigens zijn ook diverse andere mijnbouwkundig ingenieurs in die periode in Japanse handen gevallen, vooral zij die destijds in Nederlands-Indië werkzaam waren.

'Op 20 september 1940 vertrok Duparc uit Liverpool op weg naar Indië. Een sollicitatie naar een leraarsbaan op Java bij het Ministerie van Koloniën had succes gehad. Na enkele dagen op zee werd het schip ten westen van Ierland door een Duitse duikboot getorpedeerd. Vele opvarenden kwamen om, doch een aantal, waaronder Duparc, werden door een Canadese destroyer uit zee opgepikt en na enkele dagen ergens in Schotland aan wal gezet. Op 6 oktober vertrok Duparc ten tweede maal uit Liverpool en arriveerde tenslotte op 3 december 1940 in Priok. Reeds negen dagen later kon Duparc beginnen aan de bekende Koning Willem III school in Batavia.

Precies een jaar na zijn eerste verschijning voor de klas werd Duparc gemobiliseerd en ingedeeld in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, het zogenaamde K.N.I.L. om na korte tijd in Japanse krijgsgevangenschap te geraken. Na een verblijf in diverse kampen op Java werd Duparc op 14 januari 1943 in het ruim van een Duits schip geladen, getransporteerd naar Singapore, en vandaar naar het kamp Rin Tin aan de beruchte Burma spoorweg vervoerd. Zijn ervaringen aan de Burma spoorweg zijn opgetekend in het boek 'Werkers aan de Burma spoorweg' van H.L. Leffelaar en E. van Witsen.

Op 29 mei 1944 vertrok Duparc, nu in omgekeerde richting, weer naar Singapore om op 6 juni 1944, juist het begin van de invasie in Normandië, te worden ingescheept voor Japan. In Japan is hij veroordeeld tot dwangarbeid in mijnen die tot het Mitsubishi concern behoren. Na het vallen van de tweede atoombom op Nagasaki capituleert Japan op 15 augustus 1945 en breekt ook voor Duparc na zes jaren van ontberingen tenslotte ook de vrijheid aan. Demobilisatie en repatriëring naar Nederland nemen nog een hele tijd in beslag. Eerst op 17 februari 1946 is Duparc terug in Holland.'

Deel uit de bijdrage van E. van Spiegel:
In Memoriam Herman Duparc [32].

Professor Duparc heeft het volgende verhaal over zijn ervaringen als 'mijnwerker' onder de Japanse bezetter opgetekend, zoals opgenomen ook in het 'Eeuwboek' van de Mijnbouwkundige Vereeniging [10]. In deze versie is het aangevuld met een aantal toelichtende foto's/ illustraties.

“Be happy in your work”, klonk herhaaldelijk de aanmoediging die onze bewakers ons toevoegden om met Japanse toewijding te werken. Eigenlijk een volmaakt overbodige kreet, vooral omdat wij, krijgsgevangenen van Japan, van oordeel waren dat dat werk niet onze vrije keus was. Immers, wij waren niet voor mijnwerkers in de wieg gelegd, mijningenieurs trouwens evenmin.

Het begon in de zesde maand van het jaar ‘2604’, naar de ons opgedrongen Japanse jaartelling; voor ons was dat 1944. Na een zeer gevaarlijke zeereis vanaf het Aziatische vasteland (Thailand-Singapore), bereikten wij het zuidelijke eiland Kyu Shu van Japan, waar wij in het kolenmijnstadje Nakama te werk werden gesteld. Ter introductie kregen wij eerst bovengronds enige theoretische en praktische scholing in het mijnwezen.

Locatie van de ‘Chikuho’ kolenvelden nabij ‘Fukuoka’ (gelegen op het ‘Zuider’-eiland van Japan, Kyu Shu); de schrijver was tewerkgesteld in het plaatsje ‘Nakama’.

“In the underground it is very safe, but you have to rook around”, verkondigde de tweede man in de mijn, Hayashi-san ons. Wijsgeworden door Japanse voorlichting begrepen wij dat het tegendeel in de mijn stellig het geval zou zijn. Bij een andere gelegenheid werd ons in het Japans (!) de werking van de koku bigu hamma (pneumatische boor) uit de doeken gedaan waarbij wij ons konden bepalen tot lekker lui luisteren. Na afloop

sprak Hayashi-san, door ons wegens zijn loerende oogjes en spitse snuit al gauw vereerd met de bijnaam “De Rat”, ons toe met de woorden: “I was struck by your interest, your interest was so honest”. Op zo’n moment weet je wel beter, maar het is geboden daar niets van te laten blijken.

Tot het praktisch werk behoorde het graven van een schuilkelder met heuse, echte stutten, zoals wij die ook in de mijn zouden aantreffen. De bombardementen van de geallieerden op Japan waren in die dagen al begonnen, zodat wij dit werk een vanzelfsprekende zaak vonden, niet wetend dat die kelder nog een andere bedoeling zou hebben.

Eerder dan was aangekondigd begon het eigenlijke ondergrondse mijnwerk. Er werd gewerkt in drie ploegen (groepen I - III) met bovengrondse aflossingen om 7, 15 en 23 uur. Door het voor- en natransport was men in feite maar 6 uur op de werkplek. Driemaal per maand hadden we een vrije dag, waarna de ploegdiensten cyclisch opschoven. Datzelfde gold voor groep V, de zogenaamde technische groep die onder meer de bewaking van de pompen diende te verzorgen. Groep IV had vaste dagdienst ten behoeve van allerlei reparatiewerk; zij hadden nominale werkuren van 7 tot 17 uur. Ikzelf werd ingedeeld in groep III en behoorde daarmee tot het gewone werkvolk.

Gevangenenummer 162: (Prof.) Duparc.

Ter introductie kregen wij eerst bovengronds enige theoretische en praktische scholing in het mijnwezen.

'Kiriage', begrip
oorspronkelijk afkomstig
van de Japanse
zwaardkunst.

Het begon met een nachtdienst waarbij ik samen met vaandrig Bakker ingedeeld was bij de *kiriage* (dakonderhoud). Daarbij ging het om de versteviging van het plafond van de mijngangen. Dit was geen overbodige luxe naar al gauw bleek. Voorts moesten wij eerder neergekomen troep opruimen en hier en daar het plafond verder stutten. Dat ging op een primitieve manier met stukjes hout waarmee door de Japanners zelf vaardig werd geknutseld. Soms wachtte ons het gevaarlijke karwei van het weghalen van gesteente tijdens instortingen. Eens weigerde één onzer dat werk omdat er nog geregeld spul naar beneden viel met de voor de Japanners bestemde uitleg "*abunai*" (gevaar). "*Abunai de nai*" verzekerden zij ons (geen gevaar), maar nauwelijks hadden ze dat verkondigd of er viel nog een brok steen rakelings langs ons naar beneden, hetgeen ons tot de triomfantelijke opmerking "*abunai de nai ka?*" (geen gevaar?) verleidde. Op zo'n moment reageert een Japanner verder niet.

Wij werkten aanvankelijk in de *honoroshi*, de entreegang voor mijnwerkers, materialen en frisse lucht, die met een helling van 15° van het maaiveld naar de diepten van de mijn voerde. Om de 250 m. was er een *menuki* (dwarsgang) die voerde naar de parallelle *haikiroshi* waarlangs de afgewerkte lucht omhoog stroomde. Natuurlijk zaten er in die dwarsgangen luchtsluisen.

Ik herinner me dat het een keer mis ging. Er was brand ontstaan in de vijfde *menuki* waarbij het vuur door de openingen flink werd aangewakkerd. Een andere herinnering betreft een moment toen één mijner vrienden weer eens een aanval kreeg van een in Thailand opgelopen hersenmalaria. Hij begon als in trance met enorme grote stenen te smijten. Een gewoonlijk niet al te vriendelijke opzichter maakte zich toen, inwendig tot ons vermaak, snel uit de voeten. De volgende dag vroeg een bewaker mij waar de betrokken mijnwerker was en ik zag hem verlicht ademen toen ik hem meedeelde dat die in het kamp was achtergebleven.

Ik herinner me dat het een keer mis ging.

In beide parallelle gangen lagen rails waarover karren af- en aangingen. Hun bewegingen werden geregeld via een kabel die bovengronds naar een lier voerde. Op de bekende wijze werd door signalen te kennen gegeven of de lier moest trekken of vieren. Daar Hayashi wist dat ik eigenlijk *dai su no sensei* (wiskundeleraar) was, liet hij mij wel eens berekeningen zien zoals men ze ook voor het Japanse mijnwezen nuttig oordeelde. Zo verkondigde hij mij bij een bepaalde gelegenheid vol trots: "*Nippon very safe*", ten aanzien van de sterkteberekening van de kabel. Ik dacht daar anders over toen ik zag dat de veiligheidscoëfficiënt 165% was.

Geen wonder dat de kabel wel eens brak waarna de karren met de (nog) levende of dode have naar beneden denderde om meestal uiteindelijk te ontsporen en tegen één of ander obstakel tot stilstand te komen. Zo kwamen ze eens met grote vaart tegen een stut aan, die het natuurlijk begaf, waarna een instorting volgde zodat de karren meteen gevuld raakten.

Op een nacht werden Bakker en ik gestationeerd op een bepaalde plek waar wij de rommel van eerdere gebeurtenissen moesten opruimen. Zodra de karren langskwamen moesten wij ze aanhouden om ze te vullen. Aan het einde van de nacht vroeg onze ploegbaas Taga-san hoeveel karren wij hadden gevuld. Triomfantelijk was het antwoord: "*Nul, er waren geen karren.*" De volgende nacht kwam Taga-san bij ons staan en hield iedere passerende kar aan, zodat wij met z'n tweeën zeker zes karren vulden. Tegen langslopende Japanse mijnwerker-collega's pochte Hayashi dat die Hollanders konden werken, ze hadden al zes karren gevuld...

Tijdens een andere nacht stonden wij te wachten op karren toen de baas Hayashi himself langs kwam. Hij beduidde mij mee te gaan om mij verderop iets te laten zien. Ineens schoot er een rat voorbij, waarna Hayashi-san tegen mij zei: "*rat*". Je diende dan geen spier te vertrekken al dacht je bij jezelf dat er nu twee ratten te zien waren.

Eind oktober [1944] kreeg ik tezamen met een ex-boormeester van de Shell een ander, speciaal, baantje. Wij kwamen met twee Japanse mijntechnici en een Japanse mijningenieur te werken aan een boring om te verkennen wat de samenstelling van de diepere lagen was. Ik was daar behalve voor het zware sjouwwerk speciaal voor de “*carcurations*”, au-fond niets anders dan het via optellen en aftrekken vastleggen van welke diepte het volgende monster was. Na een aantal diensten ging het mis, we hadden een waterader getroffen en snel begon het water te stijgen, wat gepaard ging met een vieze zwavellucht. Wij beiden op de vlucht, even later gevolgd door de Japanners, die wel zo vriendelijk waren onze jasjes (in de warme mijn werkten wij vaak zonder, wat in Nederland niet was toegestaan) en etenspannetjes mee te nemen. Na enkele dagen zakte het water. Toen werd onze arbeid gestaakt en de apparatuur werd weer naar boven getransporteerd. Een korte tijd werkte ik vervolgens als ondergronds karrenrangeerder.

In de wintermaanden van begin 1945 (in de Japanse jaartelling: 2604) werd ik te werk gesteld bij de metselploeg (broek). Het was een fijn collegiaal op elkaar ingespeeld team. In

Professor Duparc zat in ‘Fukuoka 21B’, ook wel genoemd ‘Nakama’. Een aantal basisgegevens over dit kamp (bron: <https://www.japansekrijgsgevangenkampen.nl/Bijlagen.htm>).

NB: Hij heeft hier uiteindelijk tussen 18 juni 1944 en 19 september 1945 ‘vertoeft’.

Fukuoka 21B: Werken in kolenmijn (Taisho Coal Mining Co), 20 minuten lopen vanaf het kamp dwars door het dorp.

Omstandigheden:

- Voeding: Onvoldoende, soort gort met zeewier (als groente)
- Wonen: Nieuwe barakken (50 man per barak, 8 man per kamer)
- Sanitair: Goede WC’s
- Medische zorg: Dokter Wolthuis
- Behandeling: Veel mishandelingen, o.a. door Fukuda
- Veiligheid: Er waren zelf gemaakte schuilkelders

de honoroshi waar de koude lucht van buiten - het vroom er toen - instroomde, moesten wij met tapse stenen een in doorsnede vrijwel halfcirkelvormig gewelf metselen. Als je veel stenen metselde, kreeg je als beloning extra rijst, een zeer begeerd artikel, en een reden om je prestaties wat mooier voor te stellen dan strookte met de werkelijkheid. Dat ging goed totdat de wat sullige opzichter werd vervangen door een wat minder prettige superieur. Onze opgave: 378 stenen, 18 rijen van 21 stuks, hield hij terecht voor ongeloofwaardig, maar daar hij niets kon bewijzen kregen we toch nog de extra rijst. Voortaan zouden we het moeilijker krijgen.

Medio maart werd de rust in ons kamp van 300 Nederlanders verstoord door de komst van 300 Engelsen en Australiërs. Er bleek nu voldoende mankracht om een aantal in te zetten voor een tuincorvee. Er moest groente

Prisoners of War in kamp Nakama, 1945

worden verbouwd als aanvulling op onze steeds schaarser wordende voeding.

Maar toen kort daarna de mijn zover was ontgonnen dat men de koollagen had bereikt was het uit met die pret en werden we zoveel mogelijk in de *katabang* (pijler) te werk gesteld. Het was er levensgevaarlijk, gestut werd er nauwelijks. Vanaf het dak werden grote brokken kool losgewrikt en daarna versjouwd naar een transportband een aardig eindje verder. Het was geen zuivere kool, er

Table 1 Long-term plans for coal production expansion

	Prediction by Showa Sekitan June 1937	Production Capacity January 1939	Production Capacity Expansion Plan II June 1942	1,000 tons	
				Practical plan for each year	Actual Production
1937	50,810				45,258
1938	54,450	58,363			48,864
1939	58,700	65,803		53,896	51,111
1940	61,550	71,725		58,000	56,313
1941	65,490	78,182		59,000	56,472
1942			73,300	57,000	53,540
1943			75,300	55,000	55,500
1944			77,600	58,200	52,945
1945			82,000	20,566	29,879

Source: Nezu ed. (1958), p.101; Kokumin Keizai Kenkyu Kyokai and Kinzoku Kogyo Chosakai (1946); Ministry of International Trade and Industry. Honpo kogyo no susei, 1955 issue.

zat ook wel steen tussen, wat wij opzettelijk niet scheidde van de kool. Herhaaldelijk moesten de Japanners ons uitleggen dat dat niet de bedoeling was, maar wij waren kennelijk niet al te snel van begrip.

Langs bepaalde, ondoorgroefde wegen wisten wij veel over het verloop van de oorlog in Europa. In het najaar van 1944 (2604) kwam dat door opmerkingen van onze Japanse collega mijnwerkers die ons begonnen uit te leggen dat ze plaatsnamen van Nederland kenden zoals *Masutorigutu*, *Enduhovenu*, *Nimegu*, *Arnemu* waarna het wat stil was geworden. Ik vroeg ze of ze ook onze hoofdstad *Amusturudamu* kenden, maar dat bleek niet het geval, zodat wij begrepen dat de bevrijding van Nederland nog niet volledig was. Maar op Hemelvaart 1945 (2605), 10 mei, vierden we in stilte de bevrijding van Nederland.

De situatie in de Pacific werd, ook voor ons, grimmiger. De eerder genoemde schuilkelder in ons kamp was voorzien van zware toegangsdeuren en bevond zich boven een luisterpost. Gericht op die deuren werden mitrailleurs aangelegd. Het was de bedoeling om bij een eventuele geallieerde invasie geen risico's te nemen. Men zou ons in die kelder jagen en zo nodig in brand steken. Begin augustus 1945 (2605) waren de vaten benzine reeds in ons kamp aangekomen. Later vertelde onze Nederlandse kampcommandant Luitsz mij dat hij het tot zijn plicht had gerekend om met een aantal zeer betrouwbare mariniers in ons kamp een plan uit te werken voor een uitbraakpoging. *“Al zouden er maar twee levend afkomen, dan nog was het mijn plicht dat te doen”*, vond deze voortreffelijke officier, die van huis uit een in San Fransisco wonende econoom van de Shell was, die uit vaderlandsliefde in 1941 naar Java was gekomen om deel te nemen in een eventuele strijd tegen Japan.

Begin augustus 1945 (2605) werd ik, toevallig weer met vaandrig Bakker en verder met een twintigtal Aussies, bovengronds te werkgesteld als karrenrangeerder. Wij stonden onder de leiding van een uiterst correct jong Japannertje uit Tokio die stellig ook niet van mening was dat hij voor mijnwerker in de wieg was gelegd. Slechts eenmaal was hij bars tegen ons toen, naar verluidde, familie van hem was

getroffen bij een bombardement. Met hem hebben we onze laatste shift gehad, in de nacht van 14 op 15 augustus.

Voordat wij uit het kamp vertrokken voor die dienst was er luchtalarm geweest. Bij ons vertrek deelde Luitsz ons mee dat er tijdens dat alarm dingen naar beneden waren gevallen, waarvan hij het met nadruk op prijs stelde dat wij ze niet ten behoeve van hem zouden trachten te bemachtigen. Onze juiste conclusie was dat hij er al één te pakken had. Aangekomen bij de mijn werden wij eerst tegengehouden door militairen die het terrein moesten bevrijden van die “dingen”, pamfletten, waarna wij aan het werk togen. Bakker vertelde mij dat ons Japje hem had toevertrouwd dat er op die pamfletten iets belangrijks voor ons stond. Hij had er één in een kar verstoppt en

Bakker vroeg of ik die kar onder handen wilde nemen. Groot was de teleurstelling toen bleek dat het een werkbriefje van de mijn was. Ons Japje had het in het donker ook niet goed kunnen zien. Vervolgens togen wij normaal aan de arbeid, de laatsten die dat zouden doen.

Professor Velzeboer had hem in een van zijn eerste bezoeken aan een mijn [NB: na de oorlog] gekscherend gevraagd of hij wel eens eerder ondergronds geweest was, misschien? “Jawel, zo'n 400 keer”, moet de Professor geantwoord hebben.

De volgende dag, terug in het kamp, hoorden wij dat de aflosploeg niet naar de mijn hoefde te gaan en bij de wacht het bevel “*wakare*” (ingerukt

Gebeurtenissen Fukuoka 21B:

- 07-12-1943 Ernstige aardbeving
- 06-09-1944 Tyfoon
- 06-08-1945 Atoombom Hiroshima
- 09-08-1945 Atoombom Nagasaki
- 14-08-1945 Toespraak keizer Hirohito
- 15-08-1945 Halverwege de dag werkzaamheden gestaakt
- 22-08-1945 Japanners maakten in het kamp de capitulatie bekend
- 28-08-1945 Eerste voedsel-dropping
- 02-09-1945 Japanse poortwacht vervangen door eigen poortwacht
- 14-09-1945 Japanners in het kamp ontwapend
- 16-09-1945 Tyfoon
- 19-09-1945 Krijgsgevangenen verlieten het kamp

Zie ook: Duparc, H.J.A. - Verslag, NIOD, IC 048860, pg. 16-19 (18-06-1944 - 19-09-1945).

mars) had gekregen. Ineens werd alles duidelijk: de oorlog was voorbij! Een conclusie die werd bevestigd door de sippe gezichten van de Japanners na het luisteren naar de befaamde rede van Hirohito. Merkwaardigerwijze overhandigde onze Japanse kampcommandant zijn Samurai-zwaard aan Luitsz als teken van respect voor de voortreffelijke en correcte wijze waarop deze ons kamp had geleid. Van de 300 Nederlanders waren er slechts drie omgekomen door mijnongevallen. Een nadien door ziekte, wat hij grotendeels aan zichzelf te wijten had.

Onze mijnarbeid was maar voor een beperkt deel van nut, reeds in 1954 werd de mijn gesloten. Misschien is de beschreven periode uiteindelijk van alle kampgenoten voor mij het nuttigst geweest, doordat het toeval wilde dat ik in Delft met de mijnbouw werd geconfronteerd en door de uiterst galante wijze waarop mijnbouwers met een wiskundig mijnwerker wisten om te springen. ■

prof. H.J.A. Duparc

*Bij leven Gouden Erelid der
Mijnbouwkundige Vereniging*

*Prof. Duparc zoals vele alumni hem
kennen, in zijn karakteristieke rode
'Noorden'-trui, bij leven Gouden
Erelid der Mijnbouwkundige
Vereniging.*

In zijn verslag hierboven schets professor Duparc een relatief 'mild' regime waaronder hij tewerkgesteld werd. Dat is gelukkig voor hem, maar vele verhalen over de Japanse overheerser zijn anders. Een fraaie herinnering kwam binnen van een mijnbouw-alumnus wiens familie in zuidoost-Azië sterk heeft gelden. De alumnus (naam bekend bij de redactie) gaf aan dat een staatsbezoek van keizer Hirohito aan Nederland, in oktober 1971, op veel protesten stuitte. Eén van de meest prominent tegenstanders was de - bij oudere alumni bekende - [cabaretier Wim Kan](#).

Maar ook de alumnus kon er wat van:

"Hij (professor Duparc) en ik (de alumnus) hebben vele gesprekken gehad over mijn spuwen naar Keizer Hirohito toen hij langs 'Het Noorden' reed onder het genot van een biertje. Prof. Duparc was zeer vergevingsgezind en was het oneens met mij.'

N.B.: 'Op de terugweg van Rotterdam naar Den Haag [op 8 oktober 1971] maakte de keizer een vlotte rondrit door Delft. Alleen degene die op een terrasje zitten te genieten van de najaarszon [sic!] merken hem op, verstoord door de uitlaatgassen van de keizerlijke stoet' (bron: 'Er leven niet veel mensen meer: Wim Kan en de komst van de Japanse keizer', K. Bessems)." ■

Hieronder een (deel van een) artikel uit het MV Jaarboek 1948-1949 (p.162 - 185: 'De Wederopbouw van de tinwinning in Indonesië', door ir. M.C. Braat en ir. D.W.N. de Boer), dat de situatie beschrijft over de tinwinning op de 'tin'-eilanden Billiton en Banka, en hoe men ook daar trachtte de vijand met kleinere en grotere acties tegen te werken; hier geen zand in de (diesel-)motoren gestrooid (zie het artikel over 'Schoonebeek' in dit boek) maar een mengsel van klapperolie en zeep...

III. De periode der Japanse overheersing.

Bij het verschijnen van de Japanners in de Archipel begin 1942, werd ondanks luchtbezoek van de vijand, nog enige tijd doorgevoerd, zij het ook dat er reeds voorzieningen waren getroffen tot onbruikbaarmaking van het bedrijf. Weliswaar luidde de oorspronkelijke opdracht van de Staatsmobilisatieraad: *vernietiging*, doch deze raad kon er van worden overtuigd, dat een installatie in *onbruikbare* staat evenmin voordeel aan de vijand kan brengen. Het is in zeker niet geringe mate aan dit wijze besluit te danken, dat de wederopbouw in zulk een snel tempo heeft kunnen plaats vinden.

De onbruikbaarmaking geschiedde op de volgende wijze. De diepmijn en de open mijnen werden onder water gezet, nadat uit de eerste de motoren en transformatoren waren verwijderd en uit de laatsten de pompaggregaten op het maaiveld waren getrokken. Van de baggermolens werden essentiële delen gedemonteerd, zoals mangaanstalen onderdelen en de gietstalen tandwielen van de zeskanten — welke van speciaal fabrikaat zijn —, alsmede de benedentuinelaars, de baggermotoren en de tussendrijfwerken der ladderlieren. De emmerkettingen werden opnieuw gesloten en de ladders aan de grond gezet; tevoren waren de molens boven een ondiepe strook naast de uitgewerkte snede verhaald, zodat zij, wanneer de Jappen hen later tot zinken zouden willen brengen, niet konden kapseizen.

Het was de bedoeling de electromotoren van 150 pk of meer en de vitale onderdelen van centrales en baggermolens in eerste instantie naar Java te verschepen, waarheen de reserve delen reeds waren verstuurd. Door omstandigheden bleek dit echter niet volledig mogelijk te zijn. De lichters, waarin het van Billiton afkomstige materiaal reeds lag, moesten tenslotte voor de kust tot zinken worden gebracht.

Op Banka werden de molens aan de grond gezet, waarbij de Diniang ongelukkigerwijs omsloeg en daarmee voorgoed verloren was. Ook hier werd het doel, dat de vijand het bedrijf niet zonder wederopbouw over kon nemen, bereikt; overigens lag het voor de hand, dat een zekere productie met behulp van het achtergebleven arbeiderscorps en na verloop van tijd gerepareerd materieel, toch altijd behaald zou kunnen worden.

In Februari 1942 landden de Japanners op Banka, in April op Billiton en Singkep. Het beheer over de tinwinning kwam in handen van de Mitsubishi-groep, die zich voornamelijk voor Banka interesseerde; voor Billiton had zij slechts geringe belangstelling, terwijl zij op Singkep in het geheel geen tin won.

Op niets ontziende wijze werden de installaties misbruikt. Als smeerolie voor de dieselmotoren werd een mengsel van klapperolie en zeep genomen. De zeskanten verloren hun vorm vrijwel geheel: bij één der molens was de onderrol diep in de ladderveer doorgedrongen. De ontginningen, die in bedrijf gesteld waren, kwamen successievelijk weer stil te liggen, daar van onderhoud geen sprake was.

Bovendien werd zeer veel materiaal afgevoerd in verband met de steeds wisselende Japanse plannen. Typerend was het demonteren en elders inzetten van reserve installaties. Vooral electrisch materiaal, zoals motoren, generatoren en luchtleidingen moest het ontgelden.

Toen de afscheep moeilijkheden begon op te leveren, wijdde de bezetter zijn aandacht aan andere objecten. Banka en Billiton hebben hieraan hun fraaie vliegvelden te danken.

Gedurende de 3½ jaar lange Japanse overheersing werd in Indië totaal 37.000 ton tin geproduceerd, waarvan 300 ton op Billiton.

Het geheim van Schoonebeek

Naast de 'mijnbouw' in Limburg, waren mijnbouwers ook actief in de oliewinning, met name in Nederlands-Indië. Maar ook in Nederland werd, in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog, naar olie gespeurd.

In het 'Jaarboek 1938-1941' staan in totaal 425 mijnbouwkundig ingenieurs vermeld (actief en gepensioneerd). Van 91 van hen, dus ruim 20%, kan uit hun 'betrekking' worden afgeleid dat ze werken, of werkzaam waren, voor een olie-firma. Daaronder met name bij de 'B.P.M.', oftewel de 'Bataafse Petroleum Maatschappij', één van de voorlopers van de Koninklijke Shell-groep van vandaag. Veelal waren zij werkzaam als ingenieur of geoloog.

Bijgaand artikel gaat in op de omstandigheden in de 'ontwakende' olie-industrie in Nederland in de periode van de Tweede Wereldoorlog geschreven door Henriët Jager en Rob van 't Wel.

In de bijlage bij dit artikel wordt nog ingegaan op 'Het geheim van 'Coevorden', en wat nadere, meer gedetailleerde details van de eerste exploratieboringen in de periode 1937-1944.

Tijdens het 'slotakkoord' van de Tweede Wereldoorlog boorde men in Zuidoost Drenthe naar olie, en het werd gevonden. Het was een giftig cadeau omdat de olie de oorlogsmachinerie van de Duitse bezetter zou moeten voeden.

De zomer laat in juni 1944 lang op zich wachten. Het is te koud en te nat voor de tijd van het jaar. De verwachtingen voor het weekend van 8 en 9 juni zijn evenmin erg opbeurend. Iets ten noorden van de Beekweg in het Drentse dorpje Schoonebeek bewaken die nacht twee werknemers van de Bataafsche Petroleum Maatschappij (de 'BPM') de stalen boorinstallatie Coevorden 3. Het is donker, door het weer, door de spaarzame bebouwing en door

de verplichte verduistering die moet voorkomen dat geallieerde piloten zich in de lucht kunnen oriënteren. Coevorden 3 is de meest succesvolle van drie boringen naar olie die de afgelopen twee jaar in gang zijn gezet. Ruim drie maanden eerder is het op een na grootste olieveld van het Europese vasteland aangeboord – maar dat weet nog niemand.

Dan klinken er in de verduisterde nacht plots geluiden, en groep mannen nadert. Binnen de kortste keren hebben ze de twee BPM-bewakers overmeesterd en vastgebonden. Eén van de bewakers is J.H.R. Mast. "Ik werd met een collega vastgebonden op een stoel en toen vertelden ze ons wie ze eigenlijk waren". "We binden jullie vast, want anders verdenken de Duitsers jullie nog van medeplichtigheid", zeiden ze, waarna ze een paar Consi sigaretten [red. 'consi' stond voor 'concentratiesigaretten', van inferieure kwaliteit, ofwel: 'Cigaretten Onder Nationaal-Socialistische Invloed'] op tafel achterlieten. Daarna probeerde de verzetsgroep, want het waren dus geen NSB-ers, de olietanks met behulp van aangestoken poetskatoen in brand te steken. Een korte steekvlam

Op 9 Juni werd des nachts om kwart voor één een overval gepleegd op de petroleum boortorens te Gud-Schoonebeek. In alle overvallers waren in N.S.B. uniform, allen echter droegen een rode landwachtband om de arm. De bewakers werden overrompeld en opgesloten in een op het terrein staande keet. Een olie reservoir waarin zich ongeveer 45.000 liter ruwe olie bevond, werd in brand gestoken. Jammer echter, doordat het vuur te snel uit, zodat het reservoir niet uitbrandde.

Stuk uit het (illegale) blad 'Luctor et Emergo' van 9 juni 1944 inzake de genoemde brandstichting.

en een wat geblakerde tank was het resultaat van deze actie. “De Sicherheitsdienst uit Assen verhoorde ons een dag later uitvoerig, maar narigheid hebben we daarvan niet ondervonden. Wel moesten vanaf het moment van de overval tot de bevrijding op last van de bezetter dubbele wachten plaatsvinden op de putten Coevorden 3 [red.: N.B. dit was de boring ‘Schoonebeek 3’ die op 12 september 1943 was begonnen] en Coevorden 4” [red.: N.B. dit was de boring ‘Schoonebeek 4’, in aanbouw, die op 29 juli 1944 zou beginnen met boren].

We binden jullie vast, want anders verdenken de Duitsers jullie nog van medeplichtigheid.

Ruim een maand later, 15 juli, meldt verzetskrant Trouw op basis van politieverlagen dat de sabotageactie van het Nederlandse verzet in Schoonebeek succes heeft gehad. De werkelijkheid is minder glorieus.

OOGST UIT ÉÉN POLITIEBLAD.
Wij geven hier een aantal berichten, die we oogsten uit één nummer van het Algemeen Ned. Pol.blad:
In den nacht van 9 op 10 Juni 1944 werd door 7 of 8 gewapende personen een overval gepleegd op de boortorens 3 en 4 aan den Beekweg te Schoonebeek. De beide bewakers werden overrompeld, waarna in boortoren no. 3 een oliereservoir ter grootte van 149 M3, waarin zich ongeveer 45000 liter ruwe olie bevond, in brand werd gestoken.

Artikel uit het (illegale) blad ‘Trouw’ van 15 juli 1944 inzake de genoemde brandstichting.

De Bataafsche Petroleum Maatschappij (BPM)

De wortels van de oliewinning in de zuidoosthoek van Drenthe gaan terug tot de jaren dertig van de vorige eeuw. De Bataafsche Petroleum Maatschappij, de Nederlandse werkmaatschappij van de in 1907 ontstane Koninklijk/Shell Groep, besluit de Nederlandse ondergrond systematisch in kaart te brengen in de hoop oliereserves aan te treffen. Voor het oosten van Nederland staan dan 12 boringen op de planning. ■

Artikel uit het (illegale) blad ‘Trouw’ van 15 juli 1944 inzake de genoemde brandstichting.

De brandstichting van de olieopslag had geen effect; die heeft alleen de gasdamp boven de ruwe olie doen exploderen. Toch was de actie niet voor niets. De grootste schade van de actie komt door het meenemen van schaarse gereedschappen bij de boortoren. Die gereedschappen waren in de oorlogstijd niet gemakkelijk te vervangen.

Het is niet raar dat de olievorsers en geologen vooral naar dat stukje Nederland kijken. De geologische structuren zijn veelbelovend en in een vergelijkbare strook aan Duitse kant zijn vakgenoten minstens zo

hard bezig. De oosterburen boeken sneller terreinwinst, mede door stevige overheidssubsidies die ervoor moeten zorgen dat Duitsland minder afhankelijk wordt van buitenlandse energie. Met succes: in de periode 1933-1937 verdrievoudigt het aantal Duitse exploratieboringen. Maar wel met wisselend succes overigens, want bijvoorbeeld op 5 december 1938 leidt een Duitse boring bij Bentheim tot een wilde eruptie van aardgas, dat zich onder een druk van 160 atmosfeer in de bodem blijkt te bevinden. Het duurt drie maanden voordat de ingenieurs de blow-out onder controle hebben.

Minder voortvarend

Aan Nederlandse kant gaat het allemaal een stuk minder voortvarend en de werkzaamheden dreigen helemaal stil te vallen als in de meidagen van 1940 de Duitsers Nederland bezetten. Koninklijke Olie verplaatst 10 mei 1940 het hoofdkantoor naar Curaçao. De Duitsers erkennen die verplaatsing niet op basis van ‘vormfouten’

Ook zijn er bij de boringen Delftse studenten werkzaam. Zij weigerden de verplichte loyaliteitsverklaring te tekenen en met deze baan ontkomen zij aan een tewerkstelling in Duitsland.

en plaatsen Luftwaffe-majoor Eckhard von Klass aan als Feindvermögensverwalter. Hij is daarmee de baas van de 28 Nederlandse Koninklijke/Shell-bedrijven in bezet gebied, waaronder de Bataafsche. Von Klass heeft als nieuwe baas de opdracht om de zoektocht naar olie voort te zetten. De Duitse oorlogsmachine heeft behoefte aan olie en olieproducten.

Op 20 oktober geeft hij het nieuwgevormde consortium Erdöl Niederlande, een samenwerkingsverband tussen BPM en Gewerkschaft Elwerath Erdölwerke Hannover, de opdracht boringen uit te voeren in de omgeving van Coevorden. In de zomer van 1942 gaat de eerste gemeenschappelijke boring van start.

#	Naam	Locatie	Diepte (TD)	Start	Einde	Duur (dagen)
1	COV-1	Coevorden	1.209 m (droog)	9 juni '42	3 oktober '42	116
-	SCH-01	Put bestaat niet	-	-	-	-
2	SCH-02 ('COV-II')	Schoonebeek	1.272 m.	24 november '42	6 augustus '43	255
3	SCH-03 ('COV-III')	Schoonebeek	1.114 m.	12 september '43	17 februari '44	158
4	SCH-04	Schoonebeek	837 m.	29 juli '44	4 juni '45	310
5	SCH-05	Schoonebeek	852 m.	18 juli '45	6 september '45	50
6	SCH-06	Schoonebeek	828 m.	13 augustus '45	6 oktober '45	54

Overzicht van de eerste 'Schoonebeek'-putten tijdens, en na, de Tweede Wereldoorlog.

Dat gebeurt met Nederlands personeel, zo is de afspraak. Het gros daarvan bestaat uit vakkundig BPM-personeel dat door de oorlogshandelingen vast is komen te zitten in Nederland. Machinisten van de tankervloot van Shell, bijvoorbeeld. Of boorpersoneel dat normaal gesproken in Nederlands-Indië actief zou zijn.

Een voorbeeld daarvan is van 16 oktober 1945. In een reportage over de oliewinning in Schoonebeek na de bevrijding staat: “Wie er, zoals een onzer redacteuren in slaagt, door te dringen tot in de schaduw der boortorens, kan er de handen drukken van boormeesters, die hun conversatie kruiden met talrijke kassians [red. ‘uitroep van medelijden’, woord afkomstig uit het Maleisisch/ Indonesisch], omdat ze eens in Indië waren en dat niet kunnen vergeten, of omdat ze er gauw heen willen en dus maar vast eens oefenen.” Ook zijn er bij de boringen Delftse studenten werkzaam. Zij weigerden de verplichte loyaliteitsverklaring te tekenen en met deze baan ontkomen zij aan een tewerkstelling in Duitsland. Dat geldt voor alle bij de boringen betrokken personeelsleden.

Boorpersoneel van de Bataafse Petroleum Maatschappij bij een boring. Exacte locatie en jaartal niet bekend.

Grensgemeente

De eerste drie boringen in het gebied verplaatsen zich gaandeweg van Coevorden naar de grensgemeente Schoonebeek. Deze 'allerafgelegenste aller afgelegen gemeenten', liggend op een zandrug tussen het Bourtangerveen en een riviertje, breekt in april 1941 door de grens van 4.000 inwoners, een mix van veenarbeiders en boeren. Lang niet alle huizen zijn al aangesloten op het waterleidingnetwerk. De inkomens liggen onder het gemiddelde van Drenthe in die tijd, het geboortecijfer ligt hoger. Anders dan in omliggende gemeente is de steun voor de NSB minimaal [red.: Op 29 juli 1943 werd NSB-burgemeester van Schoonebeek, G. Bisschop, en zijn mee-heulende ambtenaar B.J. Oostindien, door verzetslieden doodgeschoten. Kort na de dood van Bisschop kreeg Schoonebeek een nieuwe burgemeester: Verbeek, opnieuw een NSB'er, maar duidelijk minder fanatiek].

*De boortorens
blijken een
magneet voor
geallieerde
vliegtuigen.*

De komst van 'westerlingen' vanaf 1942 verandert weinig in het dorp. Het betekent niet dat de werkzaamheden geen gevolgen hadden voor het dorp. De boortorens blijken een magneet voor geallieerde vliegtuigen.

Zo gooiden die 16 augustus 1944, om negen uur in de morgen, brand- en brisantbommen op boorput Coevorden 4. De vliegtuigen missen de boortoren, maar een boerderij, 250 meter verderop, brandt volledig uit.

Vertragingstactiek

De luchtaanvallen zorgen er wel voordat het personeel regelmatig naar een schuilkelder moet vluchten. Om de werkzaamheden te vertragen, blijven de boorlieden daar soms dagen zitten. Het is onderdeel van een vertragingstactiek die moet voorkomen dat de olieproductie op gang zou komen

terwijl de Duitsers aan de macht waren.

In een interview met personeelsblad Nammogram blikt de voormalige bedrijfsleider van de boringen, ir. H. M. Hohmann terug op de sabotage. Hij prijst zich gelukkig dat de boringen Coevorden 1 en 2 weinig succesvol waren. "Dat is ons geluk geweest", stelt Hohmann, "want hadden wij in die tijd al olie aangeboord, dan zou de druk waaronder wij gedurende de oorlogsjaren hadden moeten werken, aanzienlijk groter zijn geweest dan nu het geval." Gemakkelijk was het echter niet. "Enerzijds moesten we trachten het werk zoveel mogelijk te vertragen, anderzijds moest dit weer niet zover worden doorgevoerd dat de Duitse autoriteiten argwanend zouden worden, waardoor ernstige moeilijkheden zouden kunnen ontstaan."

Een gelukkige bijkomstigheid was dat de aanvoer van materialen zeer onregelmatig plaatsvond (...) zodat lastige vragen steeds op afdoende wijze konden worden beantwoord. Een vergelijkbaar maar minder diplomatiek antwoord is te vinden in het communistische dagblad De Waarheid, dat 28 mei 1945 een reportage publiceerde over de oliewinning in Schoonebeek. "Wij hadden geen haast met deze gedwongen boringen", zegt een stoere, gebruinde, Nederlandse arbeider, een man die meer dan 20 jaar lang

in Roemenië en onder de tropenzone heeft gewerkt. "We saboteerden zoveel we maar konden en met succes. Wij begonnen eerder dan zij daar over de grens. Wij hebben 3 torens [red.: boringen] klaar, zij in dezelfde tijd 11..."

*We saboteerden zoveel
we maar konden en
met succes.*

Het gebrek aan materieel in de nadagen van de oorlog, zorgt er ook voor dat de succesvolle boring van put Coevorden 3 in maart 1944 - later beschouwd als dé vondst van het op een na grootste olieveld van West-Europa - binnen de kortste keren na de vondst alweer verzandt. Verantwoordelijke BPM-er Homann: "Aan alles was duidelijk te merken dat de oorlog ten einde liep. Er kwam steeds meer gebrek aan materialen, onze auto's liepen allang niet meer op benzine."

Schoonebeek: Nederlands eerste olieveld!

Een boring levert 35.000 liter per etmaal. — Sabotage belemmerde in de oorlogsjaren de productie. — Wat met slechte machines bereikt werd.

Boortorens zijn geen zeldzaamheid in het Oosten van ons land..... maar je kijkt toch wel even je ogen uit, als je hier in het wijde Drentse land rond Schoonebeek je blik langs de horizon laat dwalen, overal boortorens ziet en er jezelf rekenschap van geeft, dat overal waar zich zo'n toren bevindt, aardolie gewonnen wordt.

Olie..... het woord herinnert aan Indië, aan de Kaukasus, waar de Duitsers drie jaar geleden zo gevaarlijk dicht bij het rijkste oliegebied van Europa stonden, aan Roemenië en Polen. Geen ogenblik denk je bij olie aan Nederland.

En toch sta je hier in Schoonebeek, tussen Coevorden en de Duitse grens, op een Neerlands olieveld. Het eerste!

Een prachtgezicht, die torens overal! Grenzen zijn alleen op kaarten te zien, niet in het landschap. Ontnuchterend werkt het dan ook, als je hoort, dat van de 14 torens, die hier verspreid staan, er maar 3 op Neerlands gebied liggen en dat de andere elf op Duitse grond de olie uit het binnenste der aarde halen.

Gelukkig daarom, dat daar tegenover staat, dat de eerste olie in dit gebied in Nederland werd aangeboord en dat dit succes voor de Duitsers het sein is geweest om met man en macht ook op eigen gebied te gaan boren. Die wetenschap stemt al weer iets tevredener en bepaald goed doet het je Nederlandse hart, als je hoort waarom er maar drie van de veertien torens in figuurlijke zin de drie-kleur dragen.

Wij hadden geen haast met deze gedwongen boringen, zegt een stoere gebruinde Nederlandse arbeider, een man, die meer dan 20 jaar lang in Roemenië en onder de tropenzon gewerkt heeft. We saboteerden zoveel we konden en met succes. We begonnen eerder, dan zij daar over de grens. Wij hebben 3 torens klaar, zij in dezelfde tijd 11.....

Overigens zijn de resultaten, die met de boringen werden bereikt, zeer bevredigend geweest. In het gehele Oosten van

het land werden proefboringen verricht. Alleen bij Coevorden en Schoonebeek echter kwam men olie tegen en wel op een zodanige diepte, dat exploitatie van de gevonden lagen mogelijk bleek. De olielagen liggen hier n.l. ca. 800 meter diep, wat een uiterst gunstige omstandigheid is. De eerste vondst werd bij Coevorden gedaan, maar de opbrengst van deze boring was teleurstellend. Bij Schoonebeek bleek men echter op de goede plaats terecht gekomen. Een van de twee torens, die hier staan, produceert naar men zegt niet minder dan 35.000 liter per etmaal en men verwacht, dat de tweede toren die nagenoeg gereed is, deze opbrengst nog zal overtreffen. Over de grens, op Duits gebied, was het resultaat even gunstig.

De Duitsers juichten. Zij zaten als gevolg van de blokkade om benzine en olie te springen en hun eigen boringen bij Hamburg en Hannover bij Munster en Hamm leverden niet voldoende op, toen hun fabrieken voor synthetische benzine door de R.A.F. in puin werden gebombardeerd. Hier werd olie gevonden van goede kwaliteit! Dag en nacht reden hun tankauto's af en aan in Schoonebeek.....

Ook voor Nederland is deze productie echter niet zonder betekenis. Vooral omdat deze productiecijfers verkregen werden met een saboterend personeel en met machines, waarvoor een goed boormeester zich eigenlijk schaamt. De Duitsers hadden het materiaal niet om goede machines te maken. Plomp en log en zwaar zijn de machines, die er staan. De productie kan dus met een personeel, dat zich inspant en met betere machines vermoedelijk aanzienlijk worden opgevoerd en misschien kan ons land, nu er zulk een onlesbare olieborst valt waar te nemen, nog plezier beleven van zijn Schoonebeeks olieveld. Als we de productie van de 14 boorputten tezamen nemen, dan betekent dat veertien maal 35.000 liter per etmaal, of ongeveer een half miljoen liter per dag!

Moederput

Direct na de bevrijding, begin april 1945, hervat de BPM de werkzaamheden aan het veld. Op 20 april gaan de oliemannen weer aan de slag, nu met volle overtuiging. Vier dagen later levert 'moederput' Coevorden 3 alweer aardolie. De opbrengst bedraagt tien kubieke meter per etmaal. Aan het einde van het jaar staat de teller op 5.838 ton olie uit het veld gewonnen.

Oliemeetstation
bij Schoonebeek,
1946. Foto:
R. Boomsema.

Daarna gaat de productie snel omhoog. Een jaar na de bevrijding staan er al 15 producerende putten in Schoonebeek. Ook werkt de BPM aan een zes kilometer lange spoorlijn van Schoonebeek naar Coevorden. Deze moet de afvoer van de olie richting raffinaderij in Pernis vergemakkelijken. De Provinciale Drentsche en Asser Courant schrijft 28 augustus 1945: "De oliewinning brengt op het oogenblik nog geen groote veranderingen in het Schoonebeeksche dorpsleven tot stand. Oil-rushes als in Amerika of fantastisch stijgende grondprijzen - neen, daarvoor is de bevolking te verstandig. Maar wel ziet zij in dat de vestiging van de B.P.M. menschen en hun installaties ongekende mogelijkheden voor haar opent."

De afgelegen grensplaats Schoonebeek ontwikkelt zich tot het centrum van de Europese oliewinning op het vaste land. In de eerste 25 jaar na de bevrijding levert het Schoonebeek-veld ruim 20 miljoen kubieke meter olie. ■

Henriët Jager
Rob van 't Wel

Auteurs, Shell Venster magazine

Artikel uit het dagblad 'De Waarheid' van 28 mei 1945
over de vondst van het 'Schoonebeek'-veld.

Olielaadstation bij Schoonebeek, begin jaren 50. Foto: R. Boomsema.

Trotse chauffeurs bij olietransport in Schoonebeek net na de oorlog, per tankwagen naar Coevorden. Foto: R. Boomsema.

Extra: het geheim van 'Coevorden'

De exploratiecampagne (zie tekstbox op p. 181) begint bij het gehucht 'Avereest', gelegen tussen Staphorst en Hoozevee in Overijssel, 'NNE-01' genaamd. 'NNE' naar de afkorting van 'Noord-Nederlandse Exploratie'; men begint daar op 10 augustus 1937 en boort tot het einde van het jaar naar een diepte van 598 meter, zonder resultaat. De volgende put volgt ong. 6 kilometer oostelijker ('Kerkenbosch') naar 598 meter, eveneens zonder resultaat. Ook alle 10 (!) volgende putten, de meeste rondom Coevorden en een aantal in de omgeving van Meppel, vinden geen olie.... De laatste van de 12 exploratieboringen, 'NNE-12', ligt ten westen van Coevorden. Deze boring vindt plaats tussen 17 juli 1939 tot 17 augustus 1939, in een overigens snelle tijd van slechts 31 dagen, tot een diepte van 829 meter. De eerste boringen naar koolwaterstoffen vinden dan pas

weer plaats in de oorlog. Op 29 april 1942 wordt bij Oldenzaal, in Twente, met een nieuwe exploratieboring aangevangen ('OLD-01'). Deze eindigt op 29 juni 1942 op een diepte van 568 meter, wederom 'droog', dus geen olie of gas. Een volgende put bij Losser ('LOS-01') start op 13 mei 1942, echter ook hier, na 48 dagen en een bereikte 'diepte' van 276 meter, geen resultaat. Na 'Losser' volgden intussen nog 9 boringen (vooral ook in Twente en in de omgeving van Coevorden), voordat op 24 november 1942 met 'Schoonebeek-02' werd begonnen. Let op: er bestaat merkwaardigerwijs geen put 'Schoonebeek-01', en de naamgeving van deze 'SCH-02'-put heette destijds 'Coevorden II', zie ook onderstaande figuur). Het ziet er overigens naar uit dat er wel drie of vier boortorens tegelijkertijd in deze campagne aan het werk waren in die tijd.

Blad 276	<i>Schoonebeek</i> Boring Coevorden II Uitgevoerd door de B.P.M. (Konsortium B.P.M.-Elwerath) dd. 24 Nov. 1942-13 April 1943 in de gemeente Coevorden. Maaiveld 15 m A.P.
----------	--

	<i>Schoonebeek</i> Boring Coevorden III uitgevoerd door de B.P.M. (Konsortium B.P.M.-Elwerath) dd. 12-9-43 tot 25-1-44 in de gemeente Schoonebeek. Maaiveld +15 m. A.P.
--	--

Naamgeving van de eerste 'Schoonebeek'-putten: de boring heette destijds 'Boring Coevorden II', resp. 'Coevorden III'; maar dit was eigenlijk boring 'Schoonebeek-02', resp. 'Schoonebeek 3'. Het ziet er naar uit dat dit een soort van 'schuilnaam' was, om de bezetter op het verkeerde been te zetten. Bron: Geologische rapporten 'Coevorden'.

Met deze 'COV-II', of SCH-02', put werd uiteindelijk de eerste olie aangetroffen, dat was waarschijnlijk zo rond maart 1943 op een boordiepte van 881 meter. Op 13 april '43 werd de 'TD', of 'Total Depth', bereikt op 1.272 meter. In mei 1943 heeft men vervolgens een zgn. 4 3/4 inch liner geplaatst om de put te testen en te produceren (via een perforatie van ong. 20 meter van de 'Bentheim'-zanden). De gehele boring (inclusief het testen en afwerken ervan) duurde overigens maar liefst 255 dagen (mede n.a.v. sabotage-acties en opzettelijke vertragingen), en eindigde op 6 augustus 1943. Nederland had toen de eerste producerende olieput.

Tiefe	Dorosität	Permeabilität
779 ⁴ - 779 ⁸	21 ¹ u. 20 ⁵ %	72 u. 18 Md.
887	30 . 28 ⁴ .	35 . 23 .
889 ²	31 ² . 27 ³ .	45 . 95 .
889 ⁵	28 ⁶ . 28 ⁵ .	163 . 77 .
894 ⁵	16 ² . 14 ⁵ .	43 . 67 .

Reservoireigenschappen van de boring Schoonebeek-02 (of: 'COV-II'): voor ingewijden van zeer goede kwaliteit [Welog SCH-02].

Eerste 'officiële' melding van het aantreffen van olie in een Nederlandse krant na de oorlog, in 'De Waarheid' van 28 mei 1945.

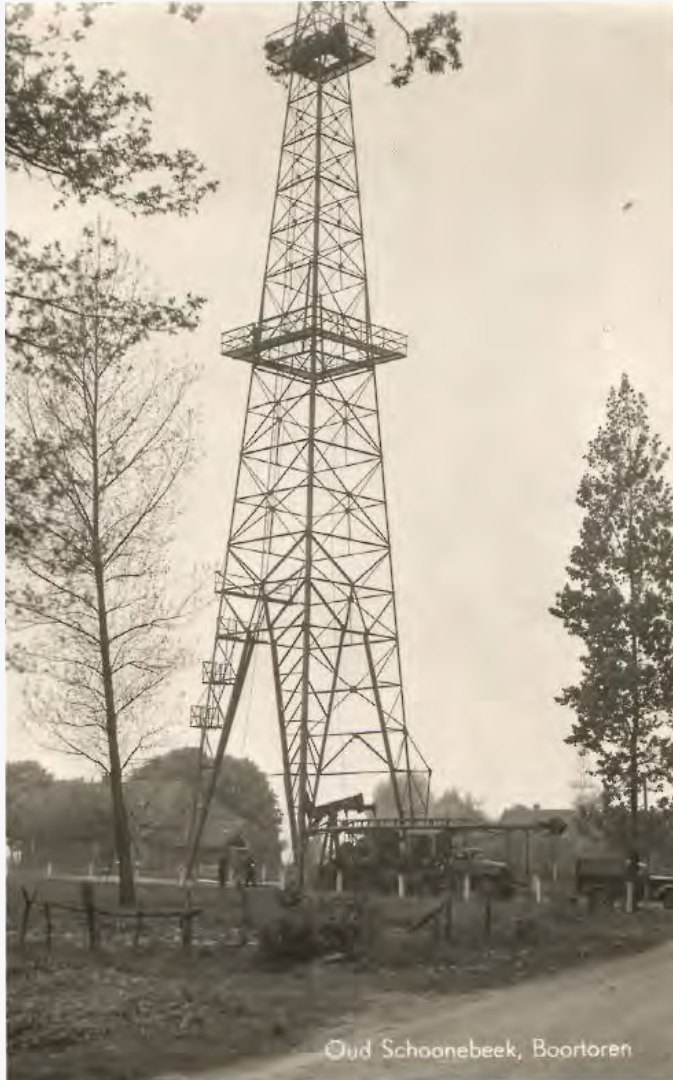

Eerste 'officiële' melding van het aantreffen van olie '...in de nabijheid van Oud Schoonebeek', in dagblad 'Amigo Di Curaçao' van 11 september 1944. Deze krant was uiteraard in 'vrije' handen.

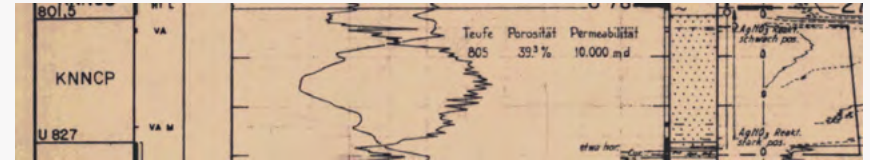
In totaal waren er tot dan aan toe (inclusief de periode van voor de oorlog), in zo'n 6 jaar, 34 exploratieputten uitgevoerd (allen zonder resultaat!). En tussen 'SCH-02' en 'SCH-03' werd met nog eens 14 putten begonnen, ook weer zonder vondst van olie of gas (o.a. weer in de regio Twente). De boring 'Schoonebeek 3', (de 'schuilnaam' hiervoor was dus 'Coevorden III') gelegen aan de noordelijke rand van het dorp, heeft uiteindelijk tot een doorbraak geleid, deze put bevestigde het voorkomen van het 'Schoonebeek'-

veld. Ook deze boring had een lange historie: van 12 september 1943 tot 17 februari 1944, een duur van maar liefst 158 dagen. 'TD' werd bereikt op 25 januari '44. In februari werd de productie-liner geplaatst zodat de put in productie kon worden genomen.

Maar rustig werd het er toen niet. Lees het verhaal hierboven wat er in de nacht van 9 op 10 juni 1944 gebeurde...

Boortoren bij Oud Schoonebeek, eind jaren 40.

Reservoireigenschappen van de boring Schoonebeek-03: wederom van zeer goede kwaliteit. De zgn. DrillStemTest/ DST produceerde in 20 minuten 300 liter olie [Wellog SCH-03].

Meteen na het einde van de Tweede Wereldoorlog is door de 'echte' BPM, nu weer in 100% Nederlandse handen, een zeer intensieve boorcampagne in Schoonebeek opgestart; de 'SCH-05' (aanvang: juli 1945) tot en met 'SCH-055' (einde: juni 1948), dus in totaal 50 boringen, werden binnen slechts 3 jaar geplaatst. En 'SCH-100' werd al op 23 november 1949 opgeleverd.

De totale boortijd per put varieerde in die tijd van 2 tot 3 weken, bij een gemiddelde diepte van 850-900 meter. Dat is wat anders dan de duur van 'COV-II'/'SCH-02' van 255 dagen of die van 'COV-III'/'SCH-03' van 158 dagen, ook al waren dat uiteraard twee uitdagende exploratieboringen, met een hoge leercurve. ■

Opgesteld door een mijnbouwkundig drilling ingenieur.

Bron (data): www.nlog.nl

Proclamatie van 11 mei 1945

Koningin Wilhelmina tijdens een radiotoespraak. Foto genomen omstreeks maart 1942. Bron: Koninklijke Verzamelingen.

“ Ik hoop spoedig op Nederlandschen bodem terug te keeren om met mijn verantwoordelijke raadgevers de leiding van 's Lands zaken weer op Mij te nemen. ”

Bronnen: [37] [38] [39]

Weer Vrij!

Onderstaand artikel is verschenen in het blad: *'Geologie en Mijnbouw'* (t.w. 7e jaargang, nr. 1-2, juli-augustus 1945) [36], van de hand van Professor Grutterink. Hij beschrijft over de innerlijke gedachten en ervaringen uit de dagelijkse 'praktijk' gedurende de oorlogsjaren; *'Arm en berooid laat het Nazi-regime ons achter'*. Hij doet ook een oproep: *'Mannen in de mijnen: delft steenkool; handhaaft of herstelt Uw ouden roem onder Uw bekwame leiders per man en per dag meer kool te winnen dan, onder overeenkomstige omstandigheden, waar ook ter wereld. Het land schreeuwt om steenkool!...*

En doet ook een specifieke oproep aan de (destijds) jonge geologen en mijnningenieurs: *'Zwermt weer uit over de wereld als weleer; stelt u beschikbaar voor het Rijk, de petroleum- en mijnbouwmaatschappijen. Door Uw werk daar verhoogt Gij rechtstreeks Nederlandsch koopkracht in den vreemde!...* ■

Schilderij van prof. ir. Jan Adolf Grutterink, hoogleraar mineralogie, kristallografie en petrografie aan de TH Delft van 1906 tot 1949, geschilderd door Jan Tiele (1916).

Dit schilderij heeft tot medio maart 2021 gehangen in de Bestuurskamer van de (oude) faculteit Mijnbouwkunde aan de Mijnbouwstaat 120.

Over professor Grutterink

In totaal is Grutterink maar liefst 42 jaar hoogleraar geweest aan de Technische Hoogeschool Delft (tussen 1906 en 1949, hij overleed op 1 januari 1949, nog steeds in dienstverband van de TH), er zullen weinigen zijn die hem dat kunnen evenaren. Hij begon als eerstejaars in 1897, in het jaar 1899-1900 was hij archivaris van de Mijnbouwkundige Vereniging (MV). Hij studeerde in 1902 af en werd reeds in 1906 geïnstalleerd als erelid van de MV, het jaar ook van zijn benoeming als Hoogleraar in de mineralogie, kristallografie en petrografie.

Gedurende zijn professionele carrière maakte hij diverse reizen naar Suriname en de Nederlandse Antillen (o.a. inzake de Santa-Barabara fosfaatmijn op Curaçao) voor mijnbouwkundig onderzoek en adviesverlening. Bij de opening van het nieuwe faculteitsgebouw [red.: aan de Mijnbouwstraat] in februari 1913 zei Grutterink: *"..de nieuwbouw geeft blijk van de ontwakning in ons land tot werkzaamheid op een gebied waarop het tot nu tot nog niet in de mate zich deed gelden als het behoort: het gebied der mijnindustrie en geologie"*.

In het studiejaar 1932-1933 was hij tevens rector magnificus van de TH, te midden in de crisisjaren waarin ook het hoger onderwijs haar uitgaven flink moest snoeien. Uit zijn openingsrede van het jaar 1932-1933: *'...Wij hebben ons verplicht gezien de laboratoria en teekenzalen te sluiten gedurende de uren, waarin de Gemeente Delft den electrischen stroom tegen sper-urentarief in rekening brengt...'*. Er stonden dat jaar 1969 studenten aan de TH ingeschreven (98 dames), waaronder 366 als eerstejaars.

Bij de onthulling van het Gedenkraam op 3 mei 1947 sprak hij o.a. over: *'...Velen uit de kleine Mijnbouwkring waren, nadat reeds in 1940 de eerste twee gesneuveld waren bij de verdediging van het land, als verzetslieden gevallen. Mijnbouw moest hen thans missen, daarom werd hier dit gedenkraam aangebracht'*, waarna hij - namens alle hoogleraren, lectoren, assistenten, studenten, en allen werkzaam op het Gebouw voor Mijnbouwkunde - het raam formeel aanbood aan het College van Curatoren der TH.

Professor Grutterink werd na zijn plotselinge overlijden in 1949 opgevolgd door prof. H.J. De Wijs.

WEER VRIJ!

Eindelijk toch is er een eind gekomen aan dien langen bangen tijd, die vaak eindeloos scheen.

Droefenis was in ons hart, diepe droefenis en verslagenheid toen ons op 13 en 14 Mei 1940 achtereenvolgens werd meegedeeld, dat de Koningin was uitgeweken en het leger zich had overgegeven. Menigeen kwam een traan in het oog toen aan het slot van de uitzending het Wilhelmus weerklonk. Wanneer zouden wij het weer hooren? Wij wisten toen niet, dat de gehate N.S.B., de partij der landverraders, zoo brutaal zou zijn zich meester te maken van ons volkslied, zooals zij tevoren reeds zich meester had gemaakt van de Princevlag.

Wij begrepen, dat een zware tijd ons te wachten stond, maar heeft één Nederlander bevroed hoe zwaar die tijd zou zijn? In geen ander land ging de bemoeiing met het binnenlandsche bestuur zoo ver als hier. Het werd geheel op Duitschen leest geschoeid; alle Nederlandsche organisaties werden ontbonden en vervangen door nationaal-socialistische instellingen. Duitschland was blijkbaar niet van zins hier ooit weer weg to gaan; Nederland moest opgaan in Duitschland. Neen erger nog: groote aantallen Nederlanders zouden naar de groote leege ruimten in het Oosten gezonden worden. Reeds werd een aantal van drie miljoen genoemd, die hier te veel heetten, maar daarbij zou het niet gebleven zijn; Nazi-maatregelen werden altijd trapsgewijze uitgevoerd. Aan deze plannen werd reeds een begin van uitvoering gegeven. Bij volledige uitvoering zou het Nederlandsche volk opgehouden hebben te bestaan. Het zou verstrooid zijn geworden over Oost-Europa. Wie hier mochten blijven, zouden de knechten- zijn geworden van de Duitschers, die bezit hadden genomen van onze mooie boerderijen, van onze industriele bedrijven.

Vijf jaren van toenemende verdrukking en stijgenden nood hebben ons niet klein gekregen. Hoe hopeloos de toestand in den aanvang ook scheen, nooit hebben wij het vertrouwen in de toekomst verloren. Toch was er zoo weinig om dat vertrouwen op te bouwen. Geheel West-Europa en een groot deel van Afrika in de macht van den overweldiger; de geheele bevolking van dat gebied zou geleidelijk in de oorlogsindustrie van Duitschland opgenomen worden. Grondstoffen stonden in overvloed ter beschikking. Als eenig wederstrever stond Engeland in het veld. Hoe konden wij verwachten, dat dit land, zelfs met inspanning van alle krachten van het Imperium, in staat zou zijn het zoo machtig geworden Duitschland te overwinnen? Omdat, in ons diepste innerlijk, wij overtuigd waren, dat in dezen strijd van het kwade tegen het goede, zooals de Koningin het eens uitdrukte, het kwade nooit duurzaam zou kunnen overwinnen.

Tijdens de bezetting liet de Deutsche propaganda niet af ons te bewerken. Zij was gekleed in velerlei gewaad, maar altijd gebaseerd op pathos en romantiek. Daarom schampte zij af op de nuchterheid van ons volk. Het liet zich door de groote woorden niet misleiden, doorzag de valsche leuzen en begreep, dat alles slechts moest dienen om het ware doel te verbergen: Duitschland almachtig heerschen, eerst over Europa, dan over de wereld.

Het tegendeel van wat de bezetter verwachtte heeft hij bereikt. Wel verre van ons in zijn gareel te spannen, heeft hij een toenemend verzet opgewekt. Wij hebben de tanden op elkaar geklemd en de vuisten gebald, in voorloopig nog machteloze woede. Wij hebben tot ons zelf en anderen gezegd: Dat nooit. Het ons allen gezamenlijk aangedane onrecht, de samen doorleefde tijd van ontbering en verdrukking hebben ons hechter vereend dan ooit. Wij hebben leeren inzien, dat zoo veel dat ons vóór den oorlog verdeelde en dat zoo belangrijk scheen, ver ondergeschikt is aan wat ons allen gemeen is en ons allen gelijkelijk betreft.

Veel meer hebben wij geleerd. Wij hebben ontdekt hoe dierbaar en onmisbaar het vaderland ons is. Wij waren ons daarvan nauwelijks bewust, het minst zij die nooit buitenslands waren en niet de ontroering kennen bij de ontmoeting van een Nederlandsch schip met de driekleur waaiende van den achtersteven, ergens op de wijde zee of in een afgelegen buitenlandsche haven. Zooals iemand zijn gezondheid eerst na een ernstige ziekte waardeert als zijn grootste bezit, zoo hebben wij het vaderland leeren waardeeren toen wij het dreigden te verliezen.

Zóó lang hebben wij de rechten van vrije burgers van een rechtsstaat genoten, dat het ondenkbaar scheen, dat wij ze ooit zouden kunnen verliezen. Hoe hebben wij ons bedrogen! De onvrijheid was in Nazi-Duitschland niet een oorlogsmaatregel van tijdelijken aard, maar onderdeel van het regime. Met een despotischen regeeringsvorm zijn lettres de cachet, een gestapo, een gepeoe onafscheidelijk verbonden. De bezettingsjaren hebben ons geleerd, dat het leven geen waarde heeft zonder vrijheid, vrijheid van het land en vrijheid van den burger. Zwaarder dan door den stoffelijken nood hebben wij geleiden door de geestelijke verdrukking, door het gemis van de vrijheid.

De geschiedenis der laatste jaren heeft er ons aan herinnerd, dat die vrijheid eens veroverd is moeten worden en ons geleerd, dat wij steeds paraat moeten zijn om ze te beschermen tegen buitenlandsche en tegen binnenlandsche belagers. Dat dit besef in de laatste decennia bij de democratieën, groot en klein, verloren was gegaan, is hun en ons duur te staan gekomen.

Nederland is thans vrij, dank zij de geweldige krachtsinspanning van Engeland, de Dominions, Amerika en Rusland. Grooten dank zijn wij ook verschuldigd aan de moedige mannen en vrouwen van de ondergrondse verzetsbeweging, later tendeele vereenigd in de Binnenlandsche Strijdkrachten. Zij hebben veroordeelden bevrijd, onderduikers aan een schuilplaats geholpen en van voedsel voorzien, de opsporing van gezochten bemoeilijkt. Hun werk, dat bekend werd uit de illegale blaadjes, heeft het weerstandsvormen der massa gestaald. In hoeverre zij rechtstreeks hulp hebben verleend bij de bevrijding zullen wij eerst ten volle vernemen als de geschiedenis van den oorlog zal zijn te boek gesteld. De aanleg van een geheim telefonnet onder het oog van den vijand is een sterk staal van durf en doorzetting.

Met eerbied gedenken wij in het uur der bevrijding allen die hun leven lieten bij de verdediging van ons land en van Indië, als slachtoffers van een duikboot, tijdens de bezetting als slachtoffers van de terreur, bij de bevrijding. Zij stierven, opdat wij zouden kunnen leven.

Arm en berooid laat het Nazi-regime ons achter. Een aanzienlijk gedeelte van ons nationale vermogen (landertijen en veestapel, wegen, kanalen, bruggen en sluizen, mijnen, fabrieken, machines en gereedschap, woningen, huisraad en kleeding, voorraden van grondstoffen, halffabrikaten, kleeding en voedsel, kapitaal belegd in overzeesche gebiedsdeelen en het buitenland) is vernield of gestolen. Het was het erfdeel onzer vaders, bijeengebracht door de energie, werkzaamheid, bekwaamheid en spaarzaamheid van vele generaties. De waarde daarvan overtrof ver de schulden: het Nederlandsche volk als geheel was kapitalist. Aan dat nationale vermogen had ook de armste deel, zonder het te beseffen. De opbrengst van kapitaal belegd in ondernemingen, werkende buiten Nederland, gaf ons een vordering op het buitenland, waarmee het groote nadeelige verschil tusschen de waarde van in- en uitgevoerde goederen ten deele werd gedekt.

Hoe de toestand zal worden is nog niet te overzien. Grote uitgaven zal Nederland zich nog moeten getroosten voor de outfitting van leger, marine en luchtmacht in Indië en hier to lande, voor het herstel van wat hier en in Indië vernield is, voor de aanvulling van voorraden. Veel daarvan moet in het buitenland worden gekocht. Zal Nederland, als dat alles betaald is, nog een crediteurstaat, nog kapitalist zijn? Wij weten het niet, maar zeker zal het netto vermogen sterk geslonken zijn.

Dat beteekent dat wij minder van het buitenland kunnen koopen, onzer inkoopten zullen moeten beperken tot wat noodzakelijk is, het koopen van zaken, die alleen maar het leven veraangenamen, zullen moeten beperken. Wij zullen soberder moeten leven. Wat nood! Niet in overvloedige maaltijden elken dag, niet in kostbare kleeren en meubels ligt het geluk van het leven, maar in de geestelijke levenswaarden, waarvan de vrijheid een van de voornaamste is.

De vrijheid hebben wij thans terug. Wij moeten toonen, dat wij ze waard zijn, de moraal, die tijdens den oorlog sterk gedaald is, verbeteren, ons steentje bijdragen om samen met onze groote bondgenooten de Duitschers op te voeden tot een vredelievend volk. Eensgezind moeten wij ons aangorden om te herstellen wat vernield werd, van den laatste tot den hoogste, ieder op zijn plaats, ieder naar de mate van zijn kracht en bekwaamheid, hard werken om terug te winnen wat verloren ging.

Mannen in de mijnen: delft steenkool; handhaaft of herstelt uw ouden roem onder Uw bewame leiders per man en per dag meer kool te winnen dan, onder overeenkomstige omstandigheden, waar ook ter wereld. Het land schreeuwt om steenkool. Zonder steenkool geen gas, geen electriciteit, geen massavervoer, geen industrie, geen verwarming in den winter, zelfs geen mogelijkheid om eten te koken!

Jonge geologen en mijnningen: Zwermt weer uit over de wereld als weleer; stelt U beschikbaar voor het Rijk, de petroleum- en mijnbouwmaatschappijen. Door Uw werk daar verhoogt Gij rechtstreeks Neerlands koopkracht in den vreemde.

Gij, die in opleiding waart voor geoloog of mijnningénieur, keert — als de Regeering niet van meening is, dat Gij op andere wijze het vaderland beter kunt dienen — terug naar Uw universiteit of hoogeschool. Legt U met al Uw energie toe op de studie, opdat Gij in den kortst mogelijken tijd Uw diploma verwerft en de rijen van Uw oudere collega's kunt aanvullen.

Aan den arbeid !

J. A. GRUTTERINK.

VAN DE REDACTIE

Na een jaar gedwongen rust kunnen wij onze werkzaamheid weer opvatten. Waar zoowel het Genootschap als de redactie van Geologie en Mijnbouw nooit gedwongen is geweest zich aan te sluiten bij het een of ander hatelijk instituut, noch ooit iets heeft behoeven te publiceeren dat niet uit haar eigen midden kwam of door inhoud of auteur te verwerpen ware geweest, hebben wij ons tijdschrift zoo lang mogelijk laten verschijnen. Slechts de steeds wisselende papierverordeningen hebben het den uitgever zeer moeilijk gemaakt. Wij hebben dan ook gemeend zoo lang mogelijk te moeten doorzetten ten einde het steeds stijgende gebrek aan geestelijk voedsel niet nog grooter te laten worden en nog eenigszins het onderlinge contact in stand te houden. De eenige dwang waar wij ons aan te onderwerpen hadden was dat de Engelsche en Fransche taal slechts dan werden toegestaan, indien aangetoond kon worden, dat het hier een typisch Engelsch of Fransch onderwerp betrof. Wij hebben gemeend goed te doen ons daaraan te onderwerpen, hoerzoez ons deze onrechtmatige beperking van onze vrijheid aan het hart ging.

De zoozeer gestoorde wetenschappelijke werkzaamheden van onze leden heeft tot gevolg gehad, dat in de laatste twee jaren slechts weinig copie toegevloed is. De redactie wekt dan ook iedereen op om zijn studies weer aan haar te doen toekomen. Van haar zijde zal zij zoodra de gelegenheid weer open staat, er toe overgaan het tijdschrift een veel ruimere verspreiding in het wetenschappelijk ruilverkeer te geven dan tot nu toe.

Aan het einde van dit jaar stelt de Redactie zich voor weer een extra nummer uit te geven met als inhoud een overzicht van de geologische en mijnbouwkundige prestaties van onze leden en collega's tijdens de oorlogsjaren. Als hoofdschotel zullen daarbij de bijdragen uit de groep geologen die in Z.-Limburg, Haarlem, Utrecht en Delft gewerkt hebben onder auspiciën van de Limburgsche Steenkolenmijnbouwmaatschappijen, fungeeren. Daarnaast zou de Redactie echter zoowel de verschillende Universiteiten, de T.H.S. als de Geologische Stichting, de Geodetische Commissie en andere wetenschappelijke instellingen willen uitnoodigen om hetzij met een wetenschappelijke bijdrage, hetzij met een overzicht van de resultaten van een of ander gemeenschappelijk onderzoek te willen medewerken tot het doel dat wij ons stellen. De copie moet vóór 1 November a.s. in ons bezit zijn, aangezien de voorbereiding tegenwoordig zeer veel tijd vergt.

L. U. DE SITTER.

IN MEMORIAM Prof. Dr Ir J. A. A. MEKEL, m.i.

door J. H. F. UMBGROVE

Prof. Mekel was een der allereersten, die na Mei 1940 hun volle energie in dienst stelden van Koningin en Vaderland. Aan het hoofd van een ondergrondse organisatie trachtte hij den vijand in ons land, die hij zoo intens haatte en verafschuwde, zoo veel mogelijk nadeel te berokkenen. Helaas, hij was ook onder de eersten die vielen voor het vuurpeleton. Zijn arbeid was pionierswerk met de vele moeilijkheden en gevaren daaraan verbonden. Doch wie Mekel's capaciteiten gekend heeft, zal er niet aan twijfelen, dat ook dat werk van hem niet anders dan meesterlijk en doeltreffend geweest kan zijn. Toen het vonnis tegen Prof. Mekel, ondanks alle pogingen gratie voor hem te verkrijgen, den 2den Mei 1942 — na 11 maanden gevangenis — voltrokken werd, verloor de Technische Hoogeschool een eminent geleerde en docent.

Mekel was de merkwaardigste man die ik gekend heb. Bovendien mocht ik Mekel wegens zijn groote gaven van hart en zijn nimmer falend gevoel voor humor. Hij was een eenheid van tegendeelen die hij doordacht en samengeweven had tot een evenwichtig geheel. Even doordringend als zijn blik was zijn oordeel, snel en met groote stelligheid geformuleerd, doch dezelfde blik getuigde tevens van eerlijkheid en oprechtheid. Sober, zonder eischen voor zichzelf en ascetisch als een monnik kon hij zijn wanneer de omstandigheden in het veld zulks vereischten. Doch gaarne was hij als de beste en meest onderhoudende thuis of elders in ieder gezelschap. Uitermate kritisch, op zichzelf niet het minst, en blindelings geloovend neen geloovig in den besten zin van het woord, tegelijk. Mekel had een taai uithoudingsvermogen en was in staat de heetste woestijn van Mexico en Perzië te doorstaan of de ongenaakbaarste steilte in de Alpen te nemen, indien dat gewenscht was. Doch hij was niet behept met enig enthousiasme om ook maar een heuvel op te wandelen alleen uit een oogpunt van sport of natuurgenoet. Een brein, breed geschoold in de exacte wetenschappen en wijsbegeerte, doch met een onleschbare dorst naar de schoone kunst. Uitstekend geoloog en mathematicus, doch ook groot kenner van Mexicaansche en Spaansche taal en historie. Musicus, componist, kenner van de klassieke tot de meest moderne muziek en gedelegeerd commissaris van de Italiaansche Opera.

Mekel was voorkomend en hoffelijk van nature, doch met opzet stug en ternauwernood vriendelijk jegens dengene die hem niet aanstond, onverschillig wie. Trouw vriend van velen uit de meest uiteenloopende milieus, waaronder tal van vooraanstaande lieden op het gebied der natuurwetenschappen, schilderkunst, tooneel, muziek, economie en letterkunde.

Volkomen op de hoogte van den stand der wetenschap die hij doceerde, gaf hij colleges — snelvloeiend uitgesproken zooals hij altijd sprak, nimmer falende recht op het doel of en glashelder — die niet alleen geheel up to date waren, doch ook fraai doorwrocht en vol van nieuwe denkbeelden van hem zelf, doch hij was er zelden toe te bewegen iets te publiceeren. Voortdurend werkzaam, doch ieder oogenblik gereed voor volmaakte rust. Sprankelend van levenslust was hij, doch ieder moment met volkomen kalmte bereid voor den dood.

Johannes Antonius Alphonsus Mekel werd den 22 December 1891 geboren te Bedum (Gr.), studeerde te Delft waar hij in 1916 den titel mijningenieur behaalde, met lof. In dienst der Bataafsche Petroleum Maatschappij verrichtte hij geologische en geophysische onderzoekingen in Mexico (1918—1921), werd Chef der geophysische afdeling der Bataafsche Petroleum Maatschappij, promoveerde te Delft tot doctor in de Technische Wetenschappen, met lof, op een dissertatie getiteld: Theorie van het tectonisch-gravimetrisch onderzoek, en aanvaardde 30 October 1929 zijn professoraat in de geologie te Delft met het uitspreken van een rede: Dikte en samenstelling der aardkorst.

In 1938 en 1939 verrichtte hij in opdracht van de Algemeene Exploratie Maatschappij geologische opsporingen in Perzië. Wegens zijn bemoeiingen met de Italiaansche Opera werd hij in 1938 benoemd tot Officier der Orde van de Kroon van Italië.

Mijnbouwstudenten krijgen les in de mijnlamp, als onderdeel van het ondergronds werken, een verplicht onderdeel van de opleiding destijds. Op de achtergrond het 'penningenbord'; eenieder die ondergronds ging kreeg een genummerde penning mee en gaf die weer af als hij weer (heelhuids) bovengrond terug kwam. Zo was altijd bekend wie/ hoeveel man er beneden aan het werk was. Jaartal foto niet bekend.

Epiloog

Afsluitende woorden bij 75 jaar bevrijding

Het doel van dit 'boekje' was om de 21 namen, die sinds 1947 op het indrukwekkende glas-in-lood raam in de oude Faculteit Mijnbouwkunde staan vermeld, een 'gezicht' te geven. Om iets meer over hen te vertellen dan alleen hun 'naam'. En ook om iets meer de omstandigheden te schetsen, waaronder deze 'namen' hun leven hebben gegeven, en wie zij waren.

*Heeft u meer
achtergrond over één
van de genoemde
'mijnbouwers'? schroomt
u dan niet om dat te
zenden aan:
Secretaris-MV@tudelft.nl*

Op basis van voorhanden 'oud' materiaal, en wat recenter speur- en zoekwerk, is dit hopelijk geslaagd, en is het een 'boek' geworden. Tijden veranderen, maar namen niet. Van een aantal namen hebben we gepoogd om een wat diepere context te schetsen: over o.a. Mekel, Bloemgarten, Hardeman; mocht er meer relevante informatie over één van de overigen te vinden zijn dan kan dit - virtuele - boek eenvoudig ge-update worden. Het is een 'levend' document zagezgd.

Als afsluitende woorden, en om de bredere betekenis van dit gedenkboek te duiden, volgen hier een aantal 'quotes' uit de introductie en toespraken die bij de speciale herdenkingsdienst in 1945 zijn gehouden, in de Nieuwe Kerk:

“Wij willen hier niet vervallen in gedetailleerde beschrijvingen, noch in lange uitweidingen; dat zou licht leiden tot een noodlooze afweging van de meerdere of mindere verdiensten van den één of den ander. Bovendien, van den één weten wij toevalligerwijze veel, van den ander weinig; ook daardoor zou een scheef beeld ontstaan. Het ligt evenmin op onzen weg onderscheid te maken tusschen den ouderen' student met overwicht op zijn omgeving, die wellicht velen tot voorbeeld en leidsman was, en den jongere, wellicht een stillen werker, die geheel alleen zijn weg moest zoeken. Ieder heeft op zijn eigen wijze zijn eigen bijdrage geleverd en mag daarom aanspraak maken op onzen eerbied en onze dankbaarheid. Voor het offer van ieder hebben wij diep ontzag, of dit nu met een spontaan gebaar dan wel ten koste van zwaren en langen strijd gebracht is.”

“Even verschillend als den weg, dien zij kozen, even verschillend is de dood tot onze vrienden gekomen. Sommigen stierven den zachten dood in de golven, anderen stortten als gewonde vogels ter aarde, velen leerden den dood kennen als een meedoogenloozen uitzuiger, die het lichaam van dag tot dag meer in bezit neemt, doch vaak den geest allerminst bedwingt, integendeel, hem brengt tot een grootere rijpheid en volheid, zoodat tenslotte het verdorde lichaam de volgroeide vrucht niet meer kan dragen en haar moet loslaten.”

Von Nordheim noemt eerst de namen van hen, die werden gefusilleerd; vervolgens die van de studenten, welke in de concentratiekampen stierven en van hen, die op andere wijze in- of door het verzet vielen. Dan volgen de namen van de studenten, die bij de vervulling van hun militairen plicht sneuvelde; de namen van de vermisten en ten slotte de namen van hen, die door bombardement of ziekte het leven lieten. “Deze studenten staan vanavond weer voor ons en vullen de leegte, die zij in ons achterlieten.”

“Zij waren studenten, ja zeker, maar zij waren eerst en voor alle dingen jonge mensen met een sterk gevoel voor recht en gerechtigheid. Duidelijk trad dit aan den dag bij het ontslag van hun Joodsche leermeesters en bij de staking.” [...]

“Wij aanvaarden thans in deemoed, dat wij allen op een of andere wijze hebben gefaald, dat den mensch nooit een absoluut oordeel toekomt en dat dit oordeel alleen betrekking kan hebben op de verhouding, waarin een bepaald mensch zich tegenover bepaalde dingen en verschijnselen bevindt.” [...]

“Wanneer ik denk aan de jaren, die achter ons liggen, dan is het zonder meer duidelijk, dat het daarin zeker aankwam op de persoonlijkheid. In zulk een tijd zijn het karakter en geestkracht, die aan onze daden richting geven.”

“Prof. Schermerhorn wijdde in dit verband treffende woorden aan de nagedachtenis van zijn collega’s: den wilskrachtigen Schoemaker, den wijzen, kunstzinnigen en temperamentvollen Mekel en den rechtschapen Muysken.”

Dit waren enkele van de woorden van Ruud van Noordheim, resp. prof. Schermerhorn, zoals opgenomen in het ‘Gedenkboek’. [1]

Afsluitend wil ik graag dankzeggen aan alle bijdragers die dit boek mogelijk hebben gemaakt:

Inhoudelijke bijdrage

Jan Dirk Jansen
Renske Free
Cleo Gjaltema
Marjon Kroes
Wanda Felice Bloemgarten
(+ familie)
Evert-Jan Sibinga Mulder
Pieter Douwe Huizer
Piet Hein van der Kleijn
Otto Nieuwhuis
Hugo Hardeman
Serge Langeweg
Henriët Jager
Rob van 't Wel
Duco Drenth
Gebruikte bronnen/ schrijvers

Financiële bijdrage

Faculteit Civiele Techniek en
Geowetenschappen
Stichting Erfgoed Mijnbouwkunde
Delft

Vormgeving, informatie en communicatie:

Martijn Verbeij (Studio Convex)
Nathalie Nieuwhof
Abel Streefland
Edo Oostebrink
Hans Wagener
Sophie Pahud de Mortanges
Hans Verschuur
Peter Versteegh
Yvon van der Meer
Frank Auperlé
Tomas van Dijk
Janneke Zwetsloot
Jeanne Steijn
Hans de Ruiter
Oudheidkundige Stichting De Spiker
Bestuur Mijnbouwkundige Vereeniging
Wikipedia.org

*“Laten we hopen dat we nooit meer zo'n
boekje hoeven te maken.”*

Duco Drenth

Mei 2020

1940 -1945 Studenten Streden en Leden

Temperaschilderij door ir. G. de Josselin de Jong, 1948 (eigen foto).

De schilder die zelf, na een mislukte Engelandvaart, drie jaar gevangen zat, heeft op zijn schilderij enige situaties uit het studentenverzet weergegeven. Naast de 'het verzet' symboliserende figuur rechts van het midden, ziet men links daarvan iemand in en lichtbundel als uitbeelding van het ontdekt worden met daaraan de mogelijke consequenties daarvan, zoals neergeschoten worden, opsluiting, tewerkstelling in Duitsland, en boven alles terechtstelling voor het vuurpeleton. Het schildkderij hangt momenteel in de Aula. Bron: [5, p. 530 en p. 557].

Naschrift: prof. ir. G. de Josselin de Jong (27-03-1915 - 02-12-2012) was - na de oorlog - ook een wereldwijd gerespecteerd hoogleraar aan de TU Delft (1960-1980, tot aan zijn pensionering), in de Grondmechanica. Ook na zijn pensionering heeft hij zijn wetenschappelijk werk nog vele jaren voortgezet

Bron: 'Gedenkboek' (1947) [1] p. 2

Referenties

- [1] Delftsche Studenten Contactgroep, "Gedenkboek van het verzet der Delftsche studenten en docenten gedurende de jaren 1940-1945," 1947. <http://resolver.tudelft.nl/uuid:9870fec5-63e8-49d5-ba28-087fc2e6e642>
- [2] Delftsche Studentenraad, "Stille oogenblikken. Gedenkboek van het verzet der Delftsche studenten en docenten gedurende de jaren 1940-1945.," 2006 (Heruitgave). <http://resolver.tudelft.nl/uuid:c2ab15ca-5f5f-4d5b-9062-214307ff91b3>
- [3] O. Sinke, "Loyaliteit in verdrukking", De Technische Hogeschool Delft tijdens de bezetting, Amsterdam: Boom Uitgevers, 2014.
- [4] A. F. Kamp en P. Huf, "De Technische Hogeschool 1905-1955", Den Haag: SDU, 1955.
- [5] H. Baudet, H. Duparc en J. Makkink, "De lange weg naar de Technische Universiteit Delft. 1. De Delftse ingenieursschool en haar voorgeschiedenis", SDU Uitgeverij, 1992.
- [6] A. Huisman-van Bergen, "De Vervolgden: Jacht op twee Delftse studenten in 1941", Boom, 1999.
- [7] Jaarboek uitgegeven onder auspiciën van de Afdeling Mijnbouwkunde van de Technische Hoogeschool, "Jaarboek van de Mijnbouwkundige studenten te Delft, 1938-1941," 1941. <https://tresor.tudelft.nl/tijdschrift/jaarboeken/>
- [8] Mijnbouwkundige Vereniging, "Jaarboek van de Mijnbouwkundige Vereniging te Delft, 1941-1946," 1946. <https://tresor.tudelft.nl/tijdschrift/jaarboeken/>
- [9] Mijnbouwkundige Vereniging, "Jaarboek van de Mijnbouwkundige Vereniging te Delft 1947-1948," 1948. <https://tresor.tudelft.nl/tijdschrift/jaarboeken/>
- [10] Mijnbouwkundige Vereniging, "Eeuwboek van de Mijnbouwkundige Vereniging 1892-1992", Delft, 1992.
- [11] Delftsch Studenten Corps, "De Spiegel - Herdenkingsnummer," 22 November 1945. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMAD01:000199001:00001>
- [12] Mijnbouwkundige Vereniging, "Geschiedenis Mijnbouwkundige Vereniging," <https://mv.tudelft.nl/vereniging/geschiedenis/>
- [13] Wikipedia: Verzet van Delftse studenten en docenten tijdens de Tweede Wereldoorlog, 15 Maart 2020. https://nl.wikipedia.org/wiki/Verzet_van_Delftse_students_en_docenten_tijdens_de_Tweede_Wereldoorlog
- [14] S. Priester, "Vijf verwarrende jaren," Delta TU Delft, 28 April 2005. <https://www.delta.tudelft.nl/article/vijf-verwarrende-jaren>
- [15] "Erelijst van Gevallenen 1940-1945," <https://www.erelijst.nl>
- [16] Oorlogsgravenstichting, "Namen van gevallen," www.oorlogsgravenstichting.nl
- [17] NIMH, "Beeldbank Nederlands Instituut voor Militaire Historie," <https://nimh-beeldbank.defensie.nl>
- [20] O. Nienhuis, "Mekel, Johannes Antonius Alphonsus (1891-1942)," in Biografisch Woordenboek van Nederland 1 (Den Haag 1979)., 1979, <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/BWN/lemmata/bwn1/mekel>
- [21] J. Mekel, "Theorie van het tektonisch-gravimetrisch onderzoek", Delft: <http://resolver.tudelft.nl/uuid:e1959f25-12ee-4cca-960d-b90677408a9e>, 1928
- [22] Mijnbouwkundige Vereniging, "Jaarboek van de Mijnbouwkundige Vereniging te Delft, 1929-1930," 1930. <https://tresor.tudelft.nl/tijdschrift/jaarboeken/>
- [23] TU Delft, "The Mekel Prize for Responsible Innovation," <https://www.tudelft.nl/en/tpm/about-the-faculty/departments/values-technology-and-innovation/sections/ethicsphilosophy-of-technology/the-mekel-prize-for-responsible-innovation/>
- [24] O. Sinke, "Delftse studenten namen deel aan illegaal werk: spionage, sabotageacties, vervalsing van papieren en helpen van onderduikers," 19 November 2012. <https://www.delta.tudelft.nl/article/delftse-studenten-namen-deel-aan-illegaal-werk-spionage-sabotageacties-valsing-van>
- [26] C. Gjaltema, "Een onderbroken studiejaar. De Delftse studentenstaking in verklarend perspectief," 2014. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/295141>
- [27] S. Langeweg, "De Limburgse mijnen en mijnwerkers tijdens de bezetting 1940-1944," demijnen.nl, 10 September 2019. <https://www.demijnen.nl/actueel/artikel/de-limburgse-mijnen-en-mijnwerkers-tijdens-de-bezetting-1940-1944>
- [28] www.bert-bartholomeus.nl, "Genealogie van Herman Bloemgarten," 10.08.2015 <http://www.bert-bartholomeus.nl/Gen.%20Bloemgarten.htm>
- [29] Joodsmonument.nl, "Over Felix Hendrik Bloemgarten," 7 April 2016. <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/508688/about-felix-hendrik-bloemgarten>
- [30] Oorlogsgravenstichting.nl, "Felix Hendrik Bloemgarten," <https://oorlogsgravenstichting.nl/persoon/13910/felix-hendrik-bloemgarten>
- [31] H. Jager en R. Wel, van 't, "Het geheim van Schoonebeek," 15 april 2020. <https://www.shell.nl/media/venster/75-jaar-bevrijding/het-geheim-van-schoonebeek.html>
- [32] E. Spiegel, van, "In memoriam: Herman Duparc (1918-2002). Een drievoudig leven," december 2002, NWA 5/3, nr. 4. <http://www.nieuwarchief.nl/serie5/pdf/naw5-2002-03-4-291.pdf>
- [33] Stichting Eregraf Stijkelgroep, "August van den Honert" <http://www.stijkelgroep.nl/stijkelgroep/august-van-den-honert>
- [34] Documentaire over de Loyaliteitsverklaring. <https://vimeo.com/54759633>
- [35] Diverse documentaires over '75 jaar vrijheid in TU Noord'. <https://www.tudelft.nl/scd/collectie-tentoonstelling/75-jaar-vrijheid-in-tu-noord/>
- [36] Prof. J.A. Grutterink, "Weer Vrij!", Geologie en Mijnbouw, 7e jaargang, nr. 1-2, juli-augustus 1945.
- [37] Redactie Traces of War, "Proclamaties Koningin Wilhelmina" Traces of War, 4 September 2011. <https://www.tracesofwar.nl/articles/2239/Proclamaties-Koningin-Wilhelmina.htm>.
- [38] Nationale Bibliotheek, „Rijmen over de bevrijding,” <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/tweede-wereldoorlog/oranje-bitter-nederland-bevrijd/vrijheid/rijmen-over-de-bevrijding>.
- [39] M. Schenk en J. Spaan, "De Koningin Sprak. Proclamaties en radio-toespraken van H.M. Koningin Wilhelmina gedurende de oorlogsjaren 1940-1945", Utrecht: Ons Vrij Vaderland, 1945.

Diverse multi-media presentaties

1. Interview uit 2021 van de burgemeester van Delft, Marja van Bijsterveldt, met Delftenaar Ronald Waterman (is de zoon van de ontslagen prof. Waterman) over zijn oorlogstijd in Delft <https://www.youtube.com/watch?v=VTAbCR3eRwI> (duur: 34:08).
2. Het Uur U. Delft tijdens de Tweede Wereldoorlog. <https://www.tunoord.nl/beeldverhaal-van-delft-in-de-oorlog/> (Erfgoed Delft) en <https://www.youtube.com/watch?v=tAyr66Ni4Xo> (duur: 9:33).
3. Toneelvoorstelling: 'Delft Getekend'. De TH Delft tijdens de Tweede Wereldoorlog <https://www.youtube.com/watch?v=m8Q7Rmw3-vA> (duur: 2:17:03).
4. 75 Jaar bevrijding TU Noord. <https://youtu.be/NoU5W9Uz1dY> (duur: 9:42).
5. Delft, 8 mei 1945: <https://indebuurt.nl/delft/delftenaren/beelden-bevrijding-delft-1945~30881/> (duur: 8:21, geen geluid)
6. Over Frans van Hasselt, en hoe de Nederlandse studentenwereld op het nieuws van het ontslag van de joodse hoogleraren reageerde, met onder andere reacties van een medestudent en een kamergenoot van Frans van Hasselt: <https://www.youtube.com/watch?v=OpPeZu-IcS8&feature=youtu.be> (duur: 5:51).

Deze filmopnamen over Frans van Hasselt zijn uit een uitzending van 25 november 1960 van de NTS (VPRO) over het begin van de jodenvervolging en het verzet van de Nederlandse samenleving: 'DE BEZETTING', deel 3, 'De jodenvervolging begint'.

Te vinden via: https://www.vpro.nl/spel~WO_VPRO_040441~21-delige-serie-over-wo2-nts-8-november-1966-de-bezetting-3~.html. Met dank aan de samenstellers van die documentaire onder leiding van dr. L. de Jong.

7. Radiotoespraken van Koningin Wilhelmina: https://nl.wikisource.org/wiki/Radiotoespraken_Wilhelmina (te selecteren).
8. T. van der Wees, "Delft 40-45", WBOOKS in samenwerking met Archief Delft, Zwolle, 2015. https://issuu.com/wbooks/docs/40-45_delft
9. Documentaire over de Loyaliteitsverklaring: Drie Delftse studenten in de Tweede Wereldoorlog: <https://vimeo.com/54759633>

Ter afsluiting

Barbara, Patrones van de Mijnwerkers

Barbara is de beschermheilige van de mijnwerkers. Voordat hij ondergronds ging, deed menig mijnwerker een schietgebedje voor haar beeld of portret. Op voorspraak van Barbara zou hij aan het eind van zijn dienst weer veilig bovengronds komen. Ook nu nog organiseren oud-mijnwerkers vieringen ter ere van Barbara. Dat gebeurt vooral op 4 december, de feestdag van de patroonheilige.

*Heilige Barbara, Maagd en martelares,
bescherm en steun allen die lijden omwille van het geloof en trouw aan Christus.
Men roept u aan tegen bliksem en plotselinge dood
help hen die u vol vertrouwen en devotie aanroepen in het gevaar.
Bekom ons morele en geestelijke steun als het ogenblik gekomen is om deze aarde te verlaten.
Bescherm de ambachts- en werklieden welke u tot Patrones verkozen.
Zo stelden zij zich met hun families onder uw bescherming.
Help hen te werken in eerlijkheid, met moed, in vreugde,
met de bekommernis voor het goede en het schone.
Heilige Barbara, bid voor ons!*

Glück Auf, ist unser Bergmannsgrusz

Dit is de spreuk, op pagina 1, van het 'Jaarboekje 1903', het eerste Jaarboek van de Mijnbouwkundige Vereeniging. Geschreven en gedrukt ver vóór 'WOI' en 'WOII'. Het eerste artikel van de destijds 'Commissie tot Redactie van het Jaarboekje', begint ook met 'GLÜCK AUF!'.

Betekenis van 'Glück Auf'

Algemene internationale mijnwerkersgroet.

Letterlijk betekent het: 'Kom weer gelukkig boven'. Het typeert zichzelf voldoende, omdat ze mooi en zinrijk is, een groet die kameraadschap en fortuin wenst in elke betekenis. De oorspronkelijke betekenis is veel geluk met het vinden van een mooi zilver-of goudader in de berg en was/is gebruikelijk in het erts-gebergte en is Saksisch.

De groet zelf staat vooral voor kameraadschap.

We eindigen de herinneringen in dit speciale gedenkboek, waar we met veel voldoening en met dank aan hebben mogen werken, zoals ook het bijzondere verhaal van Piet Hein Van der Kleijn bij zijn afsluiting al aangeeft: met twee bij mijnbouwers vertrouwde woorden die ten alle tijden van levenswil en optimisme hebben getuigd:

Glück Auf!

De samenstellers van dit boek,

*Duco Drenth
Martijn Verbeij*

Deze uitgave en extra informatie kunnen terug gevonden worden op:

www.mv.tudelft.nl/mv-work-of-art-2/

Zie verder ook een '75 Jaar Herdenking' [webpagina](#) die door de TU Delft / Science Centre is gemaakt, met daarin ook een bijzondere [video](#) over het o.a. het gebouw 'Mijnbouwstraat 120'.

Informatie over de Stichting Erfgoed Mijnbouwkunde kunt u hier vinden:
<https://mv.tudelft.nl/erfgoed-mijnbouwkunde-delft/>

Wilt u het werk van de stichting ondersteunen, maak dan uw gift over op banknummer:
NL34 INGB 0007 0022 26 (IBAN), t.b.v.
Stichting Erfgoed Mijnbouwkunde, Delft

De Stichting is door de Belastingdienst aangemerkt als een (culturele) Algemeen Nut Beogende Instelling ('C-ANBI').

Stichting Erfgoed
Mijnbouwkunde Delft

